

Helsinška povelja

Glasil
Helsinškog
odbora za
ljudska prava
u Srbiji



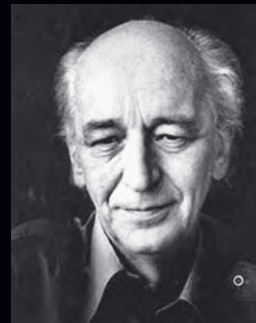
broj 155-156 • septembar-oktobar 2011 • godina XVI



KRAJ KOSOVSKOG MITA

- Problemi i uslovi
- Prokletstvo prošlosti i izazov budućnosti
- Plodovi zla
- Pokazati spremnost za efikasne pregovore

in memoriam



**RADOMIR
KONSTANTINOVIĆ**

i još:

Tranziciona pravda

- Ratna silovanja - instrument etničkog čišćenja
- Biznis istorijskih fusnota

Nove knjige

- Velika istorijska studija o Titu
- Spomeničko ludilo**
- Lepši i stariji Višegrad

Sadržaj

Kraj kosovskog mita

Uvodnik 3

Piše: Sonja Biserko

Problemi i uslovi 5

piše: Vladimir Gligorov

Prokletstvo prošlosti i izazov
budućnosti 7

piše: Nikola Samardžić

Plodovi zla 10

piše: Miroslav Filipović

Ogoljenim lažima protiv
„golorukog naroda“ 12

Piše: Stipe Sikavica

Pokazati spremnom za
efikasne pregovore 14

Piše: Davor Gjenero

Rusija i Srbija

Nezadovoljstvo evropskom
perspektivom 17

pišu: Snežana Čongradin i Matja Stojanović

Agresivni Konuzin 18

Piše: Petar Popović

Region Balkana

Slovenija: Pouzdan advokat
regiona u Briselu 21

Piše: mag. Seniha Muharemi Vukas

Srbija: Katastrofa koja se sporo leči. . 24

Piše: Dimitrije Boarov

Tranziciona pravda

Ratna silovanja, instrument
etničkog čišćenja 27

Piše: Irena Antić

Biznis istorijskih fusnota 32

piše: Tamara Kaliterna

Kultura poricanja
vodeća paradigma 34

Piše: Nerzuk Ćurak

Srbija pred izborima

Politički flert ili ruski rulet 36

piše: Nastasja Radović

Rešenje za islamsku zajednicu

“Porta” ujedinjuje muslimane 39

Piše: Safeta Biševac

Paragrafi i stvarnosti

Šta (ne)će doneti
novi građanski zakonik 42

Piše: Bojana Oprijan Ilić

Spomeničko ludilo

Lepši i stariji Višegrad 44

Piše: Slobodanka Ast

Nove knjige

Velika istorijska studija o Titu 48

Piše: Latinka Perović

In memoriam

Čovek suštine 50

Piše: Latinka Perović

Manjine i demokratija

Paradiranje gluposti 51

Piše: Srđan Jovanović Maldoran

Povelja na licu mesta

Kikinda:
navikli na bol 53

Piše: Gordana Perunović Fijat

Lično viđenje

Multi pa (za)muti! 55

Piše: Jelena Mirkov

Bezbednost mladih u Srbiji

Žrtve i počinioci 57

Piše: Nataša Lazović

Umesto eseja

Snaga volje 58

Piše: Nenad Daković

Sport i propaganda

Samo je golub odleteo 60

Piše: Ivan Mrden

Islamski svet

ĀBĀ (al-Ka'ba) 62

Piše: Olga Zirojević

Ogled

Putovanju u srce utopije (2) 64

Piše: Zoran Janić

Naša pošta

Probudimo se 65

Piše: Rade Vukosav





PIŠE: SONJA BISERKO

Kraj kosovskog mita

Kosovski mit je ostao u svesti srpskog naroda kao centralni događaj čitave srpske istorije. Imao je značajnu ulogu u stvaranju moderne srpske države. A nakon balkanskih ratova 1913, vidovdanski kult (nastao tokom XIX stoleća), slavi se kao dan "junačkog ogleđanja i pobede nad zlom" i postaje simbol krvave bespoštedne osvete nad svim što je tursko, muslimansko uopšte. Vidovdan je zvanično uveden kao nacionalni, crkveni praznik 1913. godine, znači tek nakon "definitivne pobede nad Turcima".

Pokušaj Beograda da tokom XX stoleća, najpre nacionalizacijom i kolonizacijom Kosovo pretvori u dominantno srpsko, nije uspeo, kao ni kasnije namere o proterivanju Albanaca u Tursku. Pokušaj da se na Kosovo usmere izbeglice iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine (tokom devedesetih godina prošlog veka), takođe nije uspeo. Zbog uspona i biološke ekspanzije albanskog naroda, srpski nacionalisti u strahu od demografske eksplozije počinju da traže i druga rešenja za Kosovo, pre svega imajući na umu njegovu amputaciju. Kosovski mit početkom osamdesetih godina oživljava ponovo i vešto se zloupotrebljava za političku homogenizaciju srpskog naroda. Buđenje srpskog nacionalizma posredstvom kosovskog mita predstavljalo je otvaranje srpskog pitanja u Jugoslaviji sa namerom da se srpski državni okvir pomeri na severozapad.

NATO intervencija 1999. godine sprečila je planove Beograda da proterivanjem Albanaca reši kosovsko pitanje. Međutim, i nakon de facto poraza na Kosovu, beogradski rezim nastavlja sa starom strategijom u novim okolnostima. Ona ide u dva pravca: negiranje i podrivanje međunarodne misije i

pripremanje podele Kosova na entitete. Ni demokratska vlast nije pokazala dobru volju da sa Albancima nađe jezik sporazumevanja kako bi se stvorili uslovi za modus vivendi dva naroda.

Srpski nacionalisti smatraju podelu definitivnim rešenjem kosovskog pitanja, ali sa time nikad nisu izašli kao sa zvaničnim predlogom, sve do proleća ove godine. Dobrica Ćosić je prvi o tome javno govorio, ističući da je "trajno rešenje kosovskog pitanja u podeli Kosova i Metohije i teritorijalnom razgraničenju između Srbije i Albanije". Ovakva formulacija u kojoj se pominje "razgraničenje između Albanije i Srbije" (a ne Srba i Albanaca na Kosovu) je u skladu sa Ćosićevom definicijom jugoslovenskih ratova, kao načina za "rekompoziciju Balkana". Ćosić smatra da treba pristati na "trećinu Kosva", jer "ako nismo spremni da ponovo oslobodimo Kosovo, a nismo spremni, treba ga podeliti sa Albancima. Uzeti srpske predele i manastire, Albancima prepustiti ono što je postalo albansko. Inače ući ćemo u permanentni rat sa Albancima, koji ne možemo dobiti".

Beograd nije pokazao nameru da ozbiljno učestvuje u pregovorima sa Prištinom koji su prethodili proglašavanju nezavisnosti Kosova. Ni mišljenje Međunarodnog suda pravde o legalnosti kosovske deklaracije o nezavisnosti nije promenilo stav Beograda u odnosu na Kosovo. Beograd nije pokazao nameru da prihvati novu realnost i novi međunarodni status Kosova. Naprotiv, ponašao se kao da se nije desila nikakva promena.

Približavanje datuma za dobijanje statusa kandidata za članstvo u Evropskoj uniji, srpska elita je shvatila kao poslednju priliku da obavi „nedovršen“ posao oko Kosova. Već od proleća, pojedini političari otvoreno zagovaraju podelu i po prvi put se ona i zvanično nudi kao opcija.

Odluka kosovske vlade da zauzme granične prelaze Jarinje i Brnjak i time konsoliduje kosovsku državnost dobila je prečutnu podršku međunarodne zajednice. Uz podršku Beograda je tim povodom organizovana „balvan revoluciju“, čime je jasno stavljeno do znanja da se status Kosova smatra još uvek otvorenim pitanjem.

Pokušaj da se izdejstvuje podela (barikadama) tokom leta nije uspeo, što je vladajuću koaliciju kompromitovalo pred međunarodnom zajednicom, upravo u trenutku kada se od Srbije očekivao pojačani napor da se što pozitivnije predstavi EU, uoči dobijanje statusa kandidata za članstvo. To je doprinelo utisku da srpska elita u suštini i ne želi članstvo u EU.

Manipulacija i vlasti i opozicije sa emocijama u vezi sa situacijom na severu Kosova dovela je do toga da se građani Srbije sve negativnije odnose prema evropskim integracijama i da EU smatraju odgovornom za situaciju na Kosovu. Posebno negativno deluje teza da EU stalno „nameće nove uslove“ Srbiji, koja se uporno plasira preko medija.

Usporavanje reformi, tenzije i sukobi na severu Kosova, zabrana Parade ponosa, sve to svedoči o znatno dubljoj krizi u znatno širem kontekstu. Nesposobnost političke klase da Srbiju, 11 godina nakon svrgavanja režima Slobodana Miloševića profilise kao demokratsku zemlju sa jasnim modernizacijskim ciljem, na dramatičan način dovela je u pitanje evropsku perspektivu građana ove zemlje.

Rezolutno ponašanje EU i KFOR u vezi sa „balvan revolucijom“ na severu Kosova ogolilo je nesposobnost srpske elite da realno promišlja svoje mogućnosti i da postavi realne ciljeve za budućnost Srbije. Njihovo ponašanje poslednjih meseci

u vezi sa Kosovom definitivno je poništilo kosovski mit, a njih predstavilo kao antimoderne i provicijalne političare. Permanentna renacionalizacija preko kosovskog mita smanjuje demokratsku mobilizaciju Srbije za neophodan preokret ka evropskoj budućnosti. Srbija može napred samo sa većom političkom koordinacijom i većom svešću o opštem interesu.

Svi narodi imaju svoje mitove, ali retko koji svoje mitove i živi. To je znak nesposobnosti da se nose sa realnim životom. Još je davno Miodrag Popović napisao „Vidovdan i časni krst“, upozoravajući na to da se istorijska zbilja meša sa mitskom realnošću, stvarna borba za slobodu sa očuvanim paganskim sklonostima (osveta, klanje, prinošenje žrtve, oživljavanje herojskog pretka), što sve zajedno, potencijalno sadrži u sebi sve osobine sredina sa neukroćenim mitskim impulsima. Kao određena faza u razvitku nacionalnog mišljenja, taj mit je bio istorijski neophodan. Ali, kao trajno stanje duha, vidovdanski kult može biti i koban po one koje nisu u stanju da se iščupaju iz njegovih pseudomitskih i pseudoistorijskih mreža. U njima savremena misao, duh čovekov, može doživeti novo Kosovo, intelektualni i etički poraz“.



PIŠE: VLADIMIR GLIGOROV

Problemi i uslovi

Kosovo je srpski Holivud“
po Emiru Kusturici

Realnost nije mera
Mitropolit Amfilohije

Uslovi za učlanjenje u Evropsku uniju nisu se menjali od polovine devedesetih godina prošloga veka. Njihova primena jeste. Osnovni razlog je u tome što je Evropska unija manje u stanju da utiče na zemlje kad su već učlanjene, jer one tada, naravno, stižu glas i mogu da stave veto, jer se ključne odluke donose jednoglasno. Uz to, sistem trgovanja glasovima još uvek nije razvijen u Uniji, tako da zemlje koje se suprotstavljaju jednoj ili drugoj odluci ne trpe posledica te svoje nekooperativnosti. Zbog toga, Evropska unija sada tumači ispunjenje uslova strože nego što je to bio slučaj ranije, i to ne samo kada je reč o učlanjenju, već i kod širenja zone slobode kretanja, a valja očekivati da će tako biti i sa budućim proširenjima eurozone, kakogod da ona bude izgledala posle raspleta trenutne krize. Ovde nema potrebe ulaziti u pojedinosti o tome o kojim je uslovima reč, budući da je to dobro poznato. Ima smisla samo reći da se sada mnogo više pazi na to da buduće zemlje članice reše ključne, konstitucionalne probleme, kako unutrašnje tako i prema inostranstvu, a pre svega prema susedima, kako bi mogle da postanu punopravne članice Evropske unije. Tako da je, utoliko teži put približavanja Uniji, ukoliko zemlja ima veće i mnogobrojnije probleme. To se u javnosti tih zemalja vidi kao dodatno uslovljavanje, ali to je samo posledica nezadovoljstva činjenicom da su sada sužene mogućnosti da se Unija koristi kao sredstvo za rešavanje problema u sopstvenu korist. Kako je u ovom času samo preostali deo Balkana, gde spada i Turska na putu ka članstvu, svi primeri

za ovu promenu strategije integracije jesu naravno iz ove regije. Na primer, Kipar se često navodi kad je reč o učlanjenju koje prethodi rešenju teritorijalnog spora. Evropska unija je krenula sa pretpostavkom da je „internalizacija eksternih sukoba“ najbolji način da se ti sukobi reše sporazumno, a ne eventualnom vojnom konfrontacijom. Računalo se da je perspektiva integracije već sama po sebi dovoljan podsticaj da se otkloni rizik eventualne vojne konfrontacije, a samo članstvo učvršćuje saradnju i mirno rešavanje sporova. Cenilo se da su tako rešeni istorijski veoma teški sporovi, kako u zapadnoj, tako i u istočnoj Evropi, pa zašto ne bi tako bilo i na Balkanu ili, u ovom slučaju, na Kipru? Ispostavilo se da taj metod nije univerzalan. Potrebno je da zemlje žele da do rešenja dođu mirnim, političkim i, konačno pravnim putem, što nije, pokazalo se, u skladu sa političkom stvarnošću na Balkanu. Tako da je zajedno sa Kiprom uvezen i problem koji Evropska unija nikako ne može da reši. Štaviše, ona praktično i nema izbor nego da postepeno postane sredstvo ispunjenja interesa svoje zemlje članice, čak i ako je reč o njenim unutrašnjim problemima, a pogotovo kada je reč o odnosima za zemljama koje nisu članice. Isti problem se može videti i na primeru Makedonije. Opet, u ranijim slučajevima sporovi koji su, smatralo se, po mnogo čemu teži, recimo, kad je trebalo usaglasiti prava zemalja članica kao što su Nemačka i Italija na nadoknadu svojine, ili čak samo na pravo kupovine nekretnina u zemljama, u tom času nečlanicama, kao što su, na primer, Češka i

Slovenija, Evropska je unija bila u stanju da usaglasi njihove interese i da ne dela pristrasno ni prema jednoj od strana u sporu. To, za sada, nije nikako bilo moguće u slučaju spora Grče i Makedonije oko imena ove posledenje zemlje. Zapravo, Evropska unija je u najmanju ruku blokirana kad je reč o mogućnosti da utiče na razrešenje ovoga spora. Iz čega se jedino može izvući pouka da je na Balkanu bolje rešiti postojeće probleme pre nego što se neka zemlja integriše u Evropsku uniju. Jer se inače uvozi problem, a u postojećem ustrojstvu Unije ne postoji instrument za njegovo rešavanje. Ovo je razlog što se očekuje da Srbija, Kosovo i Bosna i Hercegovina reše sve unutrašnje i spoljne konstitucionalne probleme pre nego što se i učlane u Uniju. Poređenja radi, proces integracije Albanije za sada sledi istu proceduru kao i u slučaju većine zemalja srednje Evrope, ili sa istočnog Balkana (Rumunija i Bugarska). Ne očekuje se da će se sa integracijom Albanije preuzeti i neki njeni problemi sa susedima, pa sve uglavnom zavisi od toga kojom se brzinom ova zemlja institucionalno i politički menja. Sa Hrvatskom je bilo donekle različito, jer je na početku postojao problem politike prema Bosni i Hercegovini, a potom je problem bio i odnos prema Haškom tribunalu. Ocena je, međutim, da će Hrvatska igrati konstruktivnu ulogu u balkanskoj regiji i da će rešavati preostale, ili probleme koji mogu da iskrnsu u skladu sa dominantnom strategijom Evropske unije, dakle saradnjom i poštovanjem tuđih interesa, a ne silom i korišćenjem veta. Da li će u ova oba slučaja tako i biti, to, naravno, ostaje da se vidi. U međuvremenu se, doduše, menjaju i politički odnosi i ponašanja u Evropskoj uniji u tom smislu da se postepeno uspostavlja cena veta, što bi trebalo dodatno da disciplinuje zemlje članice. Ostaju dakle tri zemlje - Srbija, Bosna i Hercegovina i Kosovo - gde se ne može očekivati da će učlanjenje olakšati rešenje njihovih unutrašnjih i međusobnih problema, zbog čega se insistira na rešavanju tih problema pre nego što se krene putem približavanja i konačnog integrisanja. Jer, jednom kad se počne sa pregovorima o učlanjenju, oni mogu da se završe jedino članstvom - što čini sve eventualne zastoje, prekide i nesporazume veoma neugodnim, jer se ulazi u sukob i u udaljavanje, što je upravo suprotno cilju čitavog procesa. Ovo, naravno, kompromituje čitav proces, a ne truje samo međusobne odnose. Zbog toga, bolje je ne ulaziti u

taj rizik i gledati da se problemi reše pre nego što se sa precesom integracije ozbiljno počne, a to znači pre započinjanja formalnih pregovora. Problemi o kojima je reč su oni koje ne stvaraju odnosi sa Evropskom unijom, već su nezavisni od Unije, ili su nasleđeni, ili se može predvideti da će se otvoriti približavanjem Uniji. Jasno je da unutrašnje problemi u Srbiji nisu nastali delanjem Unije. No, oni mogu takvim da se doživljavaju ukoliko se ceni da usaglašavanje domaćih, sa ustanovama Unije nisu u interesu Srbije. Tu spada čitava oblast regionalizacije i mnoga pitanja shvatanja ljudskih prava. Ukoliko srpska javnost smatra da je autonomija, recimo, Vojvodine ili regionalizacije u nekom drugom delu zemlje u neskladu sa onim što se naziva državnim i nacionalnim interesima, nema smisla to kritikovati kao uslovljavanje Evropske unije. Tu je onda reč o tome da zemlja nije spremna, ili uopšte nije kompatibilna sa Evropskom unijom. U kom slučaju integraciji ne bi trebalo težiti. Isto važi za niz drugih problema za koje se smatra da proizlaze iz činjenice da su potrebne promene koje se zapravo ne žele. Propagandno se ističe da je reč o novim uslovima, mada je zapravo reč o usaglašavanju ustanova sa onima u Uniji, što je upravo srž procesa integracije. To je, dakle, problem a ne uslov. Ukoliko zemlja nije spremna da te probleme rešava, ili ih ne smatra problemima već je reč o ustanovama za koje smatra da su u skladu sa njenim suštinskim interesima, ona ne bi trebalo da teži učlanjenju u Evropsku uniju. Isto važi i za najvažnije probleme sa kojima se suočavaju ove tri balkanske zemlje. Normalizacija odnosa između Srbije i Kosova sa konačnim ciljem uzajamnog priznavanja nije uslov koji postavlja Evropska unija, već je jedini način na koji je moguće učlaniti se u nju. To nije, dakle, uslov, već problem. Obe zemlje mogu da procene da li će taj problem rešiti lakše ako ne krenu putem učlanjenja u Evropsku uniju, a mogu i da procene da im je u interesu da ostanu u dugoročnom sukobu (večnom, ustvari, ako se uzme bukvalno parola da „nikada nećemo priznati“). Evropska unija nije, ili nije više, spremna

Prokletstvo prošlosti i izazov budućnosti

PIŠE: NIKOLA SAMARDŽIĆ

da takav nerešiv sukob internalizuje. Ako bi postojala nada da je to preduslov da se on konačno i reši, to bi se moglo pokušati, ali rđavi balkanski primeru čine tu strategiju suviše rizičnom i ne bi trebalo očekivati da će ona biti moguća, bar ne kako sada stoje stvari. Isto važi i za Bosnu i Hercegovinu. Tamo je retorika o zlonamernom mešanju stranih faktora posebno izražena. Navodno se teži centralizaciji ove države, jer je stvarni cilj ukidanje Republike Srpske, a ne integracija u Evropsku uniju. Jasno je, međutim, da bar u meri u kojoj je taj proces konstitucionalne izgradnje Bosne i Hercegovine povezan sa članstvom u Evropskoj uniji, osnovni razlog za uslovljavanje ove zemlje da reši svoje probleme jeste to što Unija ne želi da ih uveze. Uslov je da Bosna i Hercegovina ima ustanove usklađene sa ustanovama Unije, jer se inače preuzimaju problemi za koje Unija nema sredstva da ih rešava. Kao što pravo na veto u ključnim odlukama ilustruje, zemlja članica može da teži da svoje probleme prenese na Uniju, što je razlog da se sve više teži da se od zemalja očekuje da sve ključne, pre svega konstitucionalne probleme reše čak i pre početka pregovora. Istina je da to znači da se Srbija suočava sa ozbiljnom odlukom ukoliko zaista želi da krene putem približavanja Evropskoj uniji i konačno učlanjenja. Jer je potrebno rešavati probleme sa kojima se suočava tako da to bude u skladu sa budućim članstvom u Uniji. Ukoliko javnost prihvati argumentaciju o tome da je rešavanje tih problem evropskim vrednostima u neskladu sa njenim nacionalnim i državnim identitetom, dakle ukoliko smatra da je više u skladu sa njenim identitetom da sa tim sukobima, unutrašnjim i spoljašnjim, živi permanentno, tada je jasno da neće moći i ispuniti uslove za članstvo u Evropskoj uniji. To nije zbog sadržaja tih uslova, već zbog značaja koji se pridaje održavanju sukoba unutar sopstvenog društva i sa svojim susedima. Ako stvari tako stoje, nema mnogo smisla tražiti krivca u tome ako je politika integracije u Evropsku uniju neostvariva.

Evropska integracija je u Srbiji tokom 2011, izgubila većinsku podršku. Evropesimizam i eurofobija su odraz i vrednosnih usmerenja, i konkretnih interesa koji oblikuju mišljenje u javnoj i u privatnoj sferi. Intimne fobije i frustracije našle su odjek u javnom diskursu koji je usaglašen sa osnovnim smernicama medijske strategije koja nepogrešivo oblikuje stavove društva koje hibernira na rubu gladi, siromaštva, neprosvećenosti, u oskudici jasne profesionalne i socijalne perspektive. Razočaranje u domete promena i reformi, u lidere i institucije doprinelo je pasivnosti koja se odražava u nadpolovičnoj nezainteresovanosti za politiku. Ta većina gotovo da je, u procentima i strukturi podudarna s novonastalom većinom suprotstavljenom evropskoj integraciji.

I Evropa i Kosovo, šizofrena poruka s početka tekućeg mandata srpske administracije, relativizovala je svaku političku ideju. Uverenje da je u politici i ekonomiji moguć perpetuum mobile, koji samo troši, bez potrebe da stvara i akumulira, počiva na prividnoj društvenoj ravnoteži koju održavaju, u opipljivoj stvarnosti novo srozavanje na egzistencijalne minimume, i, u elitnim krugovima, korupcija, uzajamno sumnjičenje i uhođenje, ucene i ogovaranje. U brutalnosti i lošim namerama prednjače oni koji su svoju političku odgovornost delegirali na Moskvu, ili na hašku optuženičku klupu. Veoma su indikativni verbalna agresija, nerazvijena pismenost i intelektualna površnost novog srpskog patrijarha kao lidera u političkoj uzurpaciji i neodgovornosti, dok svojim stavovima, kojih se ne stide samo najekstremniji među političarima, olako potvrđuje da je crkva, ne samo u Srbiji, jedna od ispostava tajnih službi odmetnutih od svake civilne kontrole.

Možda je samo naizgled nevažna zabuna oko suštine evropske i kosovske politike. Evropska integracija nametnuta je, namerno iskrivljeno, kao dilema spoljne politike, a zapravo je smisao procesa u reformama institucija. Slično tome, kosovska politika se i dalje smatra domenom unutrašnje politike, za koju se

pridobija inostrana podrška, pretežno nedemokratskih, autoritarnih režima ili diktatura.

Politika aktuelne administracije, čiji mandat ističe, samo je prividno bila kontroverzna u svojim lutanjima između EU, Rusije i NATO, i između nastojanja da održi privid suvereniteta nad Kosovom i da zadovoljava očekivanja Brisela. Srpska vlast je reforme namenjene uređenju i demokratizaciji institucija, i proces uspostavljanja dobrosusedskih odnosa u regionu, poistovetila sa politikom evropskih pritiska, uslovljavanja i, naročito, dodatnog uslovljavanja. Mediji šalju slike o nepovratnoj krizi i sasvim izvesnoj evropskoj dezintegraciji. Putin je jedini i stvarni lider, a poželjna nacionalna kultura povratak u varvarstvo.

Za svoje susede Srbija postaje, umesto regionalnog lidera regionalna smetnja, možda i kolateralna šteta, ne samo osnovni razlog nasilnog raspada Jugoslavije. Stanje političke anomalije najjednostavnije bi se objasnilo raskorakom između stvarnosti, i njenog iskrivljenja u zvaničnim stavovima i medijskim porukama, zasnovanih na sistemima laži ili, u najboljem slučaju, na reativizaciji stvarnosti, pre svega na potiskivanju sopstvene odgovornosti. Odgovornosti i za prošlost, i za budućnost. Medijska struktura Srbije koja, umesto znanja i razuma formira većinske stavove i mišljenje, samo je jedna od shema monopola, korupcije i nezakonitih sprege kojima upravlja izvršna vlast sa svojim odmetnutim bezbednosnim sekcijama. Savet za borbu protiv korupcije je 29. septembra predstavio javnosti Izveštaj o pritiscima i kontroli medija u Srbiji. Izdvojio je i analizirao netransparentnost vlasništva, finansijski uticaj države na medije i ulogu RTS. Izveštaj ukazuje na javni uticaj, zapravo manipulacije, laži i zataškavanje pljačke i korupcije, najbližih ličnih, partijskih i državno-političkih saradnika predsednika Republike, čiji su poslovni i politički interesi usko povezani sa interesima poslovnih mogula. Izveštaj jedino ne pominje, niti je za tim bilo potrebe, da su stanje medija i stanje političke svesti, između ostalog, ishod primene privatizacionog modela kojim su Đunić, Vlahović, Nikezić, Cvetković, Đelić, Koštunica itd, podržali tajkune koji su svoje imperije, kojima u regionu, bez obzira na siromaštvo nema nema ravnih, stekli zahvaljujući monopolima, pljački, švercu i utaji poreza, da bi, u sprezi s nereformisanim službama i uticajem na institucije svih resora vlasti, postali istinski «gospodari» Srbije. Ishod takvog uticaja u nepismenom

i nekompetentnom političkom društvu su uverenja da EU «propada», «raspada se» i «otima nam Kosovo», da će Srbija pronaći alternativna tržišta, umesto evropskog, da će stići investicije sa drugih kontinenata, da će se globalni odnosi promeniti tako da Srbija ponovo preuzme onu svoju inicijativu koju je izgubila 1999, sve do najprizemnijih teorija zavere i javnog primitivizma «nacionalno svesne» inteligencije, crkvenih velikodostojnika i najaktivnijih političara. Proizvodi represivnog i zločinačkog režima koji je opstao zahvaljujući upravo njihovom opstanku, i obratno, Mišković, Beko, Kostić, Drakulić i ostali, zapravo su onaj deo establišmenta koji je Nemačku podsticao na ratove u razdoblju 1870-1945, dok se u Srbiji značajne istorijske pojave obavezno ponavljaju u skladu sa svim njenim kulturnim, intelektualnim i moralnim izobličenjima.

Korupcija i tajkunizacija doprinose da dva važna procesa uporno opstaju izvan javnog vidokruga: odgovornost za agresiju i raspad Jugoslavije i bespovratna pomoć, u desetinama milijardi eura koje je Srbija preuzimala od EU nakon 2000. Isti uticaji srozavaju Srbiju na evropsko dno i trećesvetski prosek u domenima ekonomskih sloboda, sloboda i lakoće poslovanja, medijskih sloboda i kvaliteta medija, dostupnosti informacija od javnog značaja, poštovanja manjina, podrške demokratizaciji i transparentnosti institucija i opštih političkih sloboda i prava.

Siromaštvo, strah za budućnost, strepnja od partijskih ucena, izvesnost obnove politički motivisanog nasilja, zaziranje od nepripadanja nacionalnoj etičkoj paradigmi, sva ta osećanja koja su i njena svakodnevnica, u Srbiji su generisali opšti nedostatak uvida u suštinu potrebe za reformom institucija, za ubrzanjem privrednih i opštih životnih aktivnosti, relativizovali i potrebu za promenom vlasničke strukture u smislu njene demokratizacije (otud i «stegnut» Zakon o restituciji koji namerno proizvodi konfuziju u domenu krivične, moralne i političke odgovornosti uporno je povezujući sa imovinskim pravima, dok se u domenu odštete budžet tretira kao državna i javna svojina, itd).

Jedan od simptoma takvog stanja je nedostatak empatije, ili ustezanje od nje, koji otkrivaju većine u odnosu na manjine. Nacionalne, verske, kulturne i seksualne manjine u takvoj emotivnoj blokadi dobijaju ulogu krivca i simbola značajnog odstupanja od zacrtane nacionalne idejne i moralne putanje. Srpsko društvo je, pri tom zadržalo

izuzetnu sposobnost ustezanja od one diskriminacije na koju, mada obično između redova, pozivaju mediji i ličnosti koje bi trebalo da su javno otvorene, uzdržane i odgovorne. Slabost države prema nasilnicima i huliganima, prema političkim i verskim ekstremistima zapravo je linija zvanične politike, budući da su u sferi uzajamnih odnosa upravljačke strukture, bezbednosnih službi i crkvenih krugova. Okupljanje bandi, politiziranih vernika i sindikalista podseća na početke populizma s kraja osamdesetih, kad je režim tražio podršku među tadašnjim socijalnim gubitnicima. Podrška održavanju autoritarnog poretka, komandne, tajkunske i monopolističke ekonomije, autarhije i izolacionizma, u toku poslednjih deset godina održava se u svakoj okolnosti koja to dopušta, spinovanjem javnosti kojoj se položaj Srbije prikazuje u svetlosti paradigme sukoba civilizacija. Srbija je, u tom smislu, na pravoj strani, svrstana uz sisteme u kojima su političke, ekonomske i kulturne slobode drugorazredne u odnosu na opštu svrhu, uz sisteme u ostacima ostataka nekadašnjeg istočnog bloka, u «Evroaziji» i bivšem trećem svetu koji se veličaju u kontekstu podrške ovdašnjoj zvaničnoj kosovskoj politici, ili se najavljuju kao budući veliki investitori.

Usporavanje ili potpuno odustajanje od reformi, karakteristika je etatističkih sistema koji se smenjuju na slobodnim izborima, bez obzira na njihovu demokratičnost. Politički tajming je Srbiju, međutim, primorao na intenzivnu reformsku aktivnost, budući da je evropska kandidatura moguć predizborni podsticaj delu vladajuće koalicije i opozicije. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju doprineo je relativnom uspehu evropske agende na izborima 2008. Ali, neizvesna budućnost kosovske politika povremenog podgrevanja zamrznutog sukoba nameće izbor jasnije putanje i u spoljnoj i u domaćoj politici. Uslovljena ranije ugovorenim procesom uređenja i normalizacije odnosa sa svim susedima, podrazumevajući kosovsku vladu u Prištini, dok se ugovoreni uslovi srpskoj javnosti predstavljaju kao naknadni, evropska kandidatura od 12. oktobra 2011, bila je, nimalo slučajno, za establišment, možda i za one koji mu veruju, i dobra i loša vest.

Mada se vode u finansijskoj iznudici i u kontrastu s medijskim manipulacijama, kojima se najrazvijeniji i najslobodniji deo sveta predstavlja u oštrim crtama veoma moguće dezintegracije i ekonomske kataklizme, pregovori Beograda i Brisela doprineli su da se EU u srpskom političkom sistemu pozicionira u

smislu jedine relativno dosledne i efikasne opozicije. EU već raspolaže takvim iskustvom. Oni politički, ekonomski i bezbednosni prioriteti koji su nalagali teritorijalno proširenje umesto kvalitativnog i vrednosnog, već su doprineli takvom određivanju, da se standardni postižu postupno, uz uvažavanje svih lokalnih ograničenja, nasleđenih ili tradicionalnih sukoba ili predubedenja, i preciznim uvidom u demokratske insuficijencije institucija, u stanje običaja i mentaliteta, u ekonomske monopola ili mrežu organizovanog kriminala. Izazovi, kakva je Srbija, već su prevaziđeni u istočno-pravoslavnim državama koje su ušle u sastav EU. I one su, veoma nalik Srbiji bile više sklone komunizmu, klerikalizmu i monopolizaciji vlasti. Dodatni problemi pojaviće se u evropskoj integraciji prvih većinski muslimanskih zemalja, od kojih je Turska prioritet, kako bi se njenim pristupom okončao, inače uspešan bezbednosno-politički proces kojim je, prijemom Grčke i Turske u NATO, obuhvaćen važan deo istočnog Mediterana i Bliskog istoka. Povoljna okolnost za Srbiju je, sama po sebi, specifična pozicija Zapadnog Balkana koji je, nakon integracije Bugarske i Rumunije postao dodatno problematičan prazan prostor u smislu institucionalnih reformi i razvoja regionalne bezbednosti. EU, u ulozi opozicije Srbiji je potrebna i usled razorne moći korupcije i vaninstitucionalnih uticaja, nekad i pritisaka na političke partije, na njihove lidere i na državne institucije. Deo institucija i ličnosti koje su dovoljno poznate i dalje održavaju Srbiju u stanju činioca regionalne nestabilnosti. Najvažnija pitanja njihovih nastojanja je izazivanje podela u Bosni, Crnoj Gori i na Kosovu, dok se i u samom srpskom društvu nastoje izazvati podele ukazivanjem na manjine koje taj mainstream, ne samo delovanja nego i opšteg mišljenja, smatra opasnim i destruktivnim. Beograd u tom smislu, aktivno otežava proces post-jugoslovenskog pomirenja i izgradnje nove mreže regionalne saradnje. Otpori promenama koje ukazuju da će evropska integracija Zapadnog Balkana podrazumevati regionalnu integraciju sa svim konotacijama koje se odnose na nekadašnju jugoslovensku zajednicu, upravo podsećaju na one snage koje su doprinele nasilnoj jugoslovenskoj dezintegraciji. U ovom delu sveta istorijsko iskustvo se, umesto veštine suočavanja sa izazovima budućnosti, još uvek smatra prokletstvom, u dubokoj senci nepodobne prošlosti.

Plodovi zla

PIŠE: MIROSLAV FILIPOVIĆ

Kad su se svojevremeno, sandžački politički prvaci žalili pokojnom Aliji Izetbegoviću na nepravde koje doživljavaju od Srbije i njenih političara i tražili pomoć i podršku od Bosne, pa čak zahtevali da Bosna zbog njih zaoštri sa Srbijom, babo Alija im je očinski tiho i odmereno, ali uvek nedvosmisleno, odgovarao: „Držite se vi vaše države i vaše vlade, i tamo, u Srbiji tražite pravdu i bolji život. Ka Bosni ne gledajte, ona vam pomoći ne može“!

Upravo su te mudre i državnički odgovorne reči Alije Izetbegovića verovatno spasle Sandžak od „Potkovice“, a Bosnu, pa i Srbiju od još jedne katastrofe poput onih koje smo gledali u Hrvatskoj, Bosni i naročito na Kosovu.

Ali, nisu svi političari mudri, a još manje državnički odgovorni. Šta naš predsednik može i sme da kaže prvacima Kosovskih Srba kad dođu kod njega, pa mu se žale na sve osim na Rusiju i Putina....? Zamislite, koliko bi svima bilo lepše i lakše kada bi Tadić severnokosovskim Srbima samo jednom rekao ono isto što je Alija sto puta rekao svakom koje iz Sandžaka tražio podršku za konfrontaciju sa Srbijom. Možete li zamisliti da Boris Tadić kaže jakšićima i ivanovićima, ili bar svom Radenku Nedeljkoviću: „Držite se vi vaše države i vaše vlade, i tamo, na Kosovu tražite pravdu i bolji život. Ka Srbiji ne gledajte, ona vam pomoći ne može“. Kao što zaista i ne može.

Do pre nekoliko meseci Beograd je, oličan u Borisu Tadiću iznenađujuće vešto manevrisao na teškoj i diplomatski zahtevnoj stazi između Brisela, Vašingtona i Kosovske Mitrovice. Bilo je to, zašto kriti, puzeće priznanje Kosova uz drastično kresanje podrške paralelnim kosovskim institucijama. Kresanje podrške se, pre svega ogledalo u drastično smanjenoj količini novca koja je išla čuvarima mostova, „svetom Dimitriju“, plavim i zelenim spavačima itd, ali i kroz obustavljanje faktičke podrške MUP i plave i zelene Službe kosovskim razbojnicima. Sve je to uticalo da se status Kosova polako privodi logičnom raspletu. Broj zemalja koje su priznale Kosovo polako se približavao potrebnoj većini, Srbi su, bar oni u enklavama lagano shvatali da se u Prištini nalazi država od koje kao građani mogu i treba da traže i dobiju ono što se od države

očekuje i dobija. U takvoj situaciji i takvom odnosu snaga vreme je radilo za mirno rešenje kosovskog problema i svakim smo danom bili sve bliži punom prihvatanju novog suseda na jugu i početku normalnog i mirnog života sa njim.

Međutim, kako to kod malih obično biva, neko je „ugasio svetlo“, pa se sever Kosova pretvorio u zadimljenu balkansku krčmu u kojoj se ne zna ko više vara i ko je veći lažov, lopov i razbojnik. Od polovine godine realnost je drugačija i ne sluti na dobro. Poluidilična slika, po kojoj je srpski narod na Kosovu bojažljivo prihvatao kosovsku realnost, a severnokosovski političari i kriminalci nemoćno optuživali Beograd i Tadića za izdaju, zamenjena je krvavim barikadama. Kosovo je sa zadnjih, ponovo vraćeno na prve strane svetskih novina i prve minute elektronskih medija. Zašto, i u čiju korist? Ko je to isterao Tadića na čistinu i naterao ga da se izjasni, ko je to od mudrog predsednika koga su hvalili u svim zapadnim prestonicama, napravio slabića i nespretnjaka? Ko ima korist od pretvaranja Kosova u Abhaziju ili Osetiju?

Pitanja je mnogo, a odgovora niutkud!

Zaista, ko je napravio preokret? Kome nije odgovarala mirna tranzicija Kosova? Ko to nije smeo, ni hteo da čeka priznanje Kosova od dovoljnog broja zemalja? I, na kraju, ko kontroliše severnokosovske Srbe i gura ih u katastrofu? I, preko koje političke opcije? DSS, DS, SPS, SRS, SNS? Ko je ohrabrio kriminalce da sa svojim privatnim vojskama „zapale“ sever Kosova, ko ih je organizovao, ko im je obećao nekažnjivost, ko od njih pravi nove Arkane?

Ko je to toliko moćan da na delu teritorije koju Beograd smatra svojom, vuče političke i druge poteze suprotne politici države Srbije, a da Srbija

ne sme da kaže ko je to, a kamoli da mu se suprotstavi ili uputi diplomatsku notu ili demarš?

Pogled nekako sam skreće ka severoistoku, a naš Velik Brat se i ne trudi da se sakrije, a kamoli opravda ili izvini.

Čije slike vise po barikadama, koga to sa barikada Srbi prizivaju? U koga se kunu? Zbog čega Konuzin, malo-malo pa popije piće sa prijateljima u kafani „Vožd“ u Mitrovici? Šta to Rusi rade u Nišu, kako to da je u stanu uhapšenog Rusa u Nišu pronađena velika količina eksploziva i detonatora? Koja je garancija da to ne bi završilo na Jarinju ili Bondstilu, pa Novi Sad opet ostao bez mostova? Čemu i kome će da služi Centar za vanredne situacije u Nišu? Zašto se ministar Šojgu brani da u Nišu neće biti instaliran ruski špijunski centar? Zašto je medijska scena Srbije baš sada zasuta tekstovima „nezavisnih“ novinara koji govore o ruskim interesima na Kosovu, Srbiji i Balkanu koji nisu samo NIS i gas? I na kraju, da li je baš u Nišu već instaliran centar za koordinaciju aktivnosti severnokosovskih Srba protiv razuma, mira i normalnog života na Kosovu? I protiv Srbije, ako hoćete!

Posle sastanka predsednika Tadića sa severnokosovskim prvacima (u nedelju, 23. oktobra), kristalno je jasno da Beograd u ovom momentu ne kontroliše sever Kosova, iako na papiru ima uticaj na deo severnokosovskih Srba. Problem je u tome što Beograd ni taj mali uticaj ne želi da upotrebi, jer misli da će se to loše odraziti na izborni rezultat u proleće naredne godine. Sever Kosova ne kontrolišu ni opozicione partije. Uticaj DSS, radikala i NSS postoji, ali oni nisu ni izbliza tako moćni. Kontrolu nad severom Kosova imaju srpski kriminalci, a jedinu validnu oružanu silu predstavlja nekoliko stotina besprekorno naoružanih, obučanih i motivisanih plaćenika, pripadnika paravojske nekolicine kriminalnih bosova koji ratuju samo za svoj račun i račun svojih gazda u dalekoj zemlji.

Barikade na Kosovu su pogubne za Srbiju i njenu budućnost. One nas udaljavaju od politike približavanja Evropi i evropskim vrednostima, ali nas uvode u društvo Kazahstana i Azerbejdžana. Srbiji se ponovo pripisuje podrška militantnim paralelnim

institucijama na Kosovu i to onim paralelnim institucijama koje pucaju na mirovne snage Ujedinjenih nacija. Na „plave šlemove“ se, osim u Srbiji, pucalo još samo u nekih afričkim zemljama. Ogorčenost Evrope je postala tolika da su delegirali gospođu Merkel da krajnje nediplomatskim rečnikom kaže svom srpskom kolegi da su u „plavim šlemovima“ i nemački vojnici i da će Ona smatrati Njega lično odgovornim, ako neki nemački vojnik nastrada. Sada se slično događa i sa američkim kontingentom čiji se vojnici nalaze na Jarinju. Ono što je od gospođe Merkel čuo u Beogradu, Tadić je od gospođe Klinton čuo u Njujorku. Srbija će biti odgovorna ako pogine neki američki vojnik.

Tako dolazimo do paradoksalne situacije. Nova diplomatska, ili čak vojna sramota Srbije je za sada izbegnuta naporima KFOR, odnosno mudrošću političkog i vojnog vođstva EU i NATO. Srbija i njeno rukovodstvo nimalo nisu zaslužni što na Kosovu još uvek vlada mir i što traktorske kolone još uvek nisu krenule put Kraljeva.

Beograd više ne kontroliše sever Kosova, ali se rešenje za problem severa Kosova nalazi u Beogradu. Već deceniju Beograd na svaki način hrani i ohrabruje zlo koje je isto tako hranio i ohrabrivao u Bosni, Hrvatskoj, Crnoj Gori. Više od decenije Beograd pušta svoje kerove da divljaju na Kosovu. Sad, kada bi da ih poveže, oni su mu otkazali poslušnost i pokazali svoje iskežene očajnike. Kerovi sada slušaju drugog gazdu.

Ogoljenim lažima protiv „golorukog naroda“

PIŠE: STIPE SIKAVICA

Da li su u bilo kakvoj vezi vatreni okršaj između «golorukog naroda» i pripadnika KFOR na administrativnom, tačnije carinskom prelazu Jarinje i neodržana Parada ponosa u Beogradu? Na prvi pogled - ni u kakvoj. Čak ni vremenski nisu na istoj ravni, mada ih deli svega desetak dana: prvi se čin (to jest cela drama) odigrao 27. septembra, a drugi se nije odigrao planiranog 2. oktobra. Međutim, to je samo na prvi pogled. Dakle, Jarinje i Parada su povezani i te kako, vezivno tkivo im je satkano od više različitih niti od kojih je jedna naročito čvrsta, gotovo neuništiva! Vratimo se najpre na Jarinje, na rečeni datum, što znači da - preskačući sve one napetosti, čarke, zakulisna i otvorena nadmudrivanja i podmetanja između oficijelnih i neoficijelnih pregovaračkih i inih timova Beograda i Prištine ranijih dana - skraćujemo priču maksimalno. Dakle, tog zlosrećnog utorka, 27. septembra proradile su bombe i duge cevi na Jarinju, a ishod je - s obzirom na potencijalnu tragediju većih razmera - ipak podnošljiv: prema dosadašnjim zvaničnim podacima, ranjena su petorica vojnika KFOR i sedmorica pripadnika «golorukog srpskog naroda»! Još dok je Jarinje bilo pod dimnom zavesom produkovanom raznim eksplozijama, ovdašnja sredstva informisanja su brže-bolje svojim konzumentima servirali «srpsku istinu», poznatu još iz vremena Slobodana Miloševića, a maksimalno rabljenu u svim ratovima na prostoru bivše Jugoslavije: «agresor je protiv golorukog srpskog naroda upotrebio bojevu municiju», pri čemu je ulogu «agresora» u ovoj prilici dobila mala formacija KFOR. Onima koji makar nešto ozbiljnije i kontinuirano prate zbivanja na severu Kosova bilo je sumnjivo to što se kabinet predsednika Srbije nije odmah oglasio nakon okršaja na Jarinju, budući da se redovito javlja u odbranu «interesa srpskog naroda», gotovo u svim bezazlenijim slučajevima od ovoga o kome je reč. Međutim, vladajuća garnitura na nižim spratovima hijerarhijske piramide bila je veoma aktivna,

posebno ona čiji se lični interesi realizuju na Kosovu. Pa je, primera radi, ministar za Kosovo i Metohiju u Vladi Goran Bogdanović izveštaču Politike izjavio, kako je «neophodno što pre krenuti sa detaljnom, temeljitom i nezavisnom istragom kako bi se odbacile laži da su Srbi pucali na KFOR... Treba utvrditi pravu istinu, a ona je da je KFOR pucao na goloruki narod...» Eto jedne od mnoštva besmislica u kojoj se mreži kao po nekom pravilu koprcaju vlasti u Beogradu u vascelom postjugoslovenskom vremenu, svejedno koja je politička partija nosilac te vlasti: čemu bi imala da služi istraga kad je «srpska istina» već «poznata», osim da «neko nepristrasan» (ko?) potvrdi tu «istinu»? Naravno da su patriotski ešaloni širom Srbije brujali o «napadu na goloruki narod», a mnogi su pojedinci iz te «soldačije» prozivali Vojsku Srbije da stane iza srpskih barikada. Ne bi se baš reklo da je toj svrsi poslužio sastanak zamenika načelnika Generalštaba srpske vojske, general-majora Milana Bjelice i zamenika

komandanta KFOR, brigadnog generala Marka Serona na niškom aerodromu dan nakon vatrene obracuna na Jarinju, ali poznati vojno-patriotski komentator Miroslav Lazanski je ubeđen da je baš tako, te je u tom duhu u Politici uskliknuo s ljubavlju: «... Zato je i zamenik Generalštaba naše vojske hitno pozvao zamenika komandanta KFOR da dođe u Niš, i tamo ga upozorio da Vojska Srbije neće skrštenih ruku posmatrati eventualno novo nasilje nad Srbima na severu južne srpske pokrajine. Bravo, generale Bjelica, tako se to radi!...» Međutim, izgleda da dva penzionisana generala, inače veoma aktivni u nevladinom sektoru, Aleksandar Dimitrijević i Ninoslav Krstić, nisu bili na trasi tvrdnje M. Lazanskog i javno su podvrgli oštroj kritici česte izjave predsednika Borisa Tadića o tome da «Srbija više nikad neće ratovati», upitavši se: «Čemu nam onda služi Vojska»? Ne bi se reklo da su generali zagovarali novi rat na Kosovu, nego su tvrdili da predsednik države i vrhovni komndant «ne sme» da izjvljuje javno da «Srbija više neće nikad ratovati», što bi valjda imalo da znači da su protivnicima i neprijateljima Srbije kapije kasarni otvorene i da je srpski narod na Kosovu ostao bez zaštite. Kako god bilo, Tadić se nije oglašavao ni na ovu prozivku, a nije se javljao ni ministar odbrane D. Šutanovac. Mada se do časa ispisivanja ovih redaka niko zvanično o tome nije izjašnjavao, nezvanične informacije iz pouzdanih izvora govore

da su predstavnici srpskih službi bezbednosti, u prvom redu čelnici vojnih službi, saopštili pravu i punu istinu članovima Odbora za odbranu i bezbednost Skupštine Srbije na sednici održanoj 1. oktobra – o tome šta se (i kakao se) dešavalo na Jarinju kritičnog dana. Pa se ispostavilo da je istina posve drugačija od etablirane «srpaske istine»: «goloruki Srbi» su i bojevom municijom i bombom napali pripadnike KFOR, na šta su ovi uzvratili istom merom. Nažalost, u zvaničnom saopštenju sa sednice skupštinskog Odbora nisu javnosti prezentovane prave informacije, nego je i sa ovog «merodavnog mesta» samo potvrđena «srpska istina», odnosno – domaćoj (i svetskoj) javnosti servirana je laž kao istina! Pa dobro, prosto je neshvatljivo kako se ovdašnji establišment makar ne upita: šta će o Srbiji i njenoj vlasti misliti uticajni međunarodni faktori, a svi znaju šta se i kako se događalo na Jarinju! Još jednom, nažalost, svi su izgledi da domaća vladajuća vlastela i ne haje mnogo za to, nego petlja, vrluda i gusla o tome kako je Srbija za mir, za dijalog sa Prištinom, kako je ona zaslužila i status kandidata i skori datum početka pregovora o prijemu Srbije u evropsku porodicu naroda! Štaviše, predsednik Odbora za odbranu i bezbednost es-pe-es-ovac Dušan Bajatović i još neki članovi ovog skupštinskog tela žestoko su se okomili na Vuka Draškovića, lidera Srpskog pokreta obnove, zato što je on, posredstvom svojih izvora saznao i prvi obznanio tačnu informaciju sa sednice Odbora, pa da je tako otkrio strogu državnu tajnu, što je, po Draškovićevim kritičarima, nedopustivo! Naravno, sad se tu otvara jedno složeno i bitno pitanje šta je državna tajna, a što izlazi izvan okvira ovog teksta. No, i bez posebnog osvrta, jasno je da laž i obmana nisu u interesu građana Srbije, pa stoga i ne mogu da se svrstaju ni pod koji stepen tajnosti, i to je osnovni kriterij u definisanju državne tajne i u ovom konkretnom slučaju. Smeštanje laži i obmana pod «kapu» državne tajne jeste jedan od dominantnih metoda onih pojedinaca i institucijaja koji manipulišu «širokim narodnim masama». Sav taj rat na severu Kosova rečima, izjavama, nadmudrivanjima, lažima, podvalama, barikadama, kamenicama, najzad i vatrenim oružjem opasno ugrožava i inače krhku bezbednost ne samo na Kosovu i ne samo na jugu Srbije. Tako smo stigli i na teren čvrste veze između obračuna na Jarinju i zabrane Parade ponosa. Malo ko je od nas tako jezgrovito i ubedljivo objasnio tu sponu od istoričarke dr Dubravke Stojanović. Stoga

se i oslanjamo na njen tekst objavljen na sajtu Peščanika 16. septembra ove godine. U fokusu njene percepcije našla se izjava ministra unutrašnjih poslova Ivice Dačića, data dvadesetak dana uoči najavljene Parade ponosa, a nakon što su i malinari iz Arilja, nezadovoljni otkupnom cenom svojih proizvoda, najavili da će traktorima blokirati prestonicu: «U situaciji kada može da krene agresija na severu Kosova, samo nam još treba protest malinara i gej parada!» Dr Stojanović je tu izjavu komentarisala ovako: «U tim rečima nalazi se ključ svih političkih ideja u Srbiji, u njima je recept vladanja i srž svih problema. Ta rečenica, drugim rečima, znači: nemojte sad s tim ekonomskim pitanjima, a pogotovo nemojte sad s tim ljudskim pravima kad je drama na Kosovu. E, pa, 'Kosovo' upravo tome i služi. Ono je ta mantra koja omogućava da se sve stalno drži u zamrznutom stanju, da kao 'pitanje svih pitanja' ometa postavljenje bilo kog drugog pitanja, koči sve druge tokove i, pre svega, onemogućava razvoj Srbije. I tako od 19. veka. Od trenutka kada je sredinom tog stoleća formulisana nacionalna politika, bilo je jasno da je ona teško ostvariva...» Decenije su potrošene, kako dalje piše D. Stojanović, na pokušaje da se čak i ratovima ostvari ta neostvariva politika. «I uvek je tu bila ista ta rečenica: 'Lako ćemo mi sa demokratijom, prugama, putevima, školstvom, zdravstvom, kvalitetom života, životnim standardom... Samo da prvo rešimo to pitanje svih pitanja, da povučemo jasne granice naše zemlje...» Ta se politička strategija pokazala naročito blagotvornom uoči izbora. «...Postavi se neostvariv cilj i onda sve postaje moguće: stalno se drži napetost u društvu i obezbeđuju izborne pobede, jer samo vi možete da dovedete do ostvarenja nedosanjanog sna, stalno se zamenjuju teze i pitanja koja su na dnevnom redu i sve što je neprijatno preklapa se sa onim što je proglašeno glavnim... koči se privredni razvoj jer sva, inače slabašna sredstva odlaze u rupu propale politike...» U zaključku Dubravka Stojanović ukazuje i na rešenje: «... I Srbija se neće promeniti dok se taj red stvari ne promeni, dok ne dođe do kopernikanskog preokreta upravo u odnosu između Kosova, malina i gej parade...» I treći put, nažalost, malo je nade u kopernikanski obrt sve dok mi, tzv. građani lako pristajemo da nas svaka vlast vodi kao ovce na pojilo!

Pokazati spremnom za efikasne pregovore

PIŠE: DAVOR GJENERO

(Za Povelju specijalno iz Zagreba)

Policy planeri u Beogradu, kad definiraju moguće scenarije za otvaranje institucionalnog dijaloga Srbije s EU, do neke mjere pogrešno ocjenjuju scenarij po kome je Hrvatska započela pregovarački proces. Naime, prema toj interpretaciji „hrvatski scenarij“ bio je, navodno nešto povoljniji od „crnogorskog“, jer je Crna Gora, nakon ispunjavanja uvjeta koji su joj bili zadati za dobivanje statusa, dobila nove uvjete za otvaranje pregovora, a tek nakon njihova ispunjavanja donijet će se odluka o datumu otvaranja pregovora. Prema interpretaciji koja prevladava u Beogradu, Hrvatska je u decembru 2004. dobila status kandidatkinje i „uvjetni“ datum početka pregovora u martu naredne godine.

Međutim, ova interpretacija nije sasvim točna. Hrvatskoj su za dobivanje statusa i otvaranje pregovora bila zadana tri uvjeta: zaštita nacionalnih manjina, regionalna suradnja i puna suradnja s Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju (ICTY). Prvi kriterij nomotehnički je zadovoljila još Račanova Vlada, koja je i podnijela zahtjev za prijem u EU početkom 2003. godine, i to usvajanjem kvalitetnoga Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina. Političkim ispunjenjem ovog uvjeta smatralo se to što je parlamentarna većina, formirana nakon izbora krajem 2003, formalno obuhvatila i manjinske zastupnike, a s predstavnicima srpske manjinske zajednice potpisan je i koalicijski sporazum.

Iako je regionalna suradnja na Zapadnom Balkanu u vrijeme početka hrvatskoga pristupnog procesa bila na izrazito niskoj razini, to prema kriterijima Brisela i zemalja članica nije blokiralo Hrvatsku, ali bi do blokade došlo da je ocjenjeno kako regionalni dijalog zapinje njenom krivicom. Upravo takva blokada dogodila se vezano uz treći kriterij - kriterij pune suradnje s Haškim tribunalom. Nakon, za Hrvatsku nepovoljnog izvještaja glavne tužiteljice Haškoga tribunala, početak pregovora, planiran za mart 2005, odložen je sve dok iz haškog tužiteljstva nije došla povoljna ocjena o suradnji. Međutim, sve od 2005, pa do zaključivanja pristupnih pregovora, Hrvatska je sa zebnjom čekala

svaki novi izvještaj glavnog haškog tužitelja, jer je eventualna nepovoljna ocjena mogla izazvati prekid pristupnoga dijaloga.

Jednako je, zapravo, bilo i s drugim dvama preduvjetima za institucionalni dijalog, iako se niti vezano uz pitanje zaštite manjina, niti uz regionalnu suradnju, tijekom pregovaračkog procesa nije događalo ništa „dramatično“, pa nije niti bilo prijetnji da bi zbog pitanja regionalne suradnje ili zaštite manjina pregovori mogli biti zaustavljeni. Što se Haškog tribunala tiče, problem je konačno razriješen istovremeno s okončanjem pristupnog dijaloga. Naime, jedino pitanje koje je nakon lociranja bjegunca Ante Gotovine 2005. godine preostalo Hrvatskoj u suradnji s Haškim tribunalom, bila je dostava dokumenta potrebnih za suđenje trojcu Gotovina-Čermak-Markač, a oni su osuđeni neposredno pre završetka hrvatskog institucionalnog dijaloga.

Iako će Srbija još neko vrijeme morati sa zebnjom čekati izvještaje glavnog tužitelja ICTY Serža Bramerca, jer hapšenjem trojke bjegunaca suradnja sa tribunalom nije do kraja završena priča, a nesuradnja s njim i za Srbiju bi značila suspenziju eurointegracijskog procesa, ICTY objektivno postepeno gubi značenje koje je imao u proteklom razdoblju. Regionalna suradnja, a pritom prije svega suradnja s Prištinom, za Beograd će biti onaj kriterij čije ispunjavanje olakšava pregovarački proces, a svaki problem može dovesti do prekida pregovora. Scenarij koji se očekuje vjerojatno nikad neće biti formalno definiran, ali trebao bi biti jednak hrvatskom.

Najteži problem morao bi, naime, biti konačno riješen do završetka pristupnog dijaloga, a u vrijeme kad Srbija bude spremna pristupiti Uniji, međusobni odnosi više ne bi smjeli sputavati niti Beograd niti Prištinu. Ovaj uvjet, vjerojatno, nikad neće biti formalno definiran, kao što formalno od Hrvatske nitko nije tražio da sva pitanja s ICTY riješi prije pristupanja Uniji, ali će procesi biti vođeni tako da se to doista dogodi.

Uostalom, vidljivo je da Unija upravo na taj način moderira pregovore Beograda i Prištine, koji su počeli od „pragmatičnih pitanja“. Iako se

na početku pregovora činilo da bi problemi tijekom njih mogli dolaziti od 7 Prištine, jer su prevladavale ocjene kako je očito što je nagrada Beogradu za uspješnost tog procesa (dobivanje statusa kandidatkinje), a da se ne vidi što će na kraju dobiti Priština (dijalog ne vodi izravno statusnom priznanju), događa se upravo suprotno. To svjedoči o tome da Beograd ima ozbiljnih problema s razumijevanjem kriterija za pristup Uniji i logike donošenja političkih odluka unutar EU.

Hrvatsko iskustvo pokazuje kako je opasno u odnosima s Unijom doći u situaciju da donosioci odluka procijene kako na kandidatkinji leži odgovornost za prekid dijaloga. Hrvatska se na kraju 2008, našla u blokadi pristupnog dijaloga, zbog želje Slovenije da tijekom hrvatskog pristupnog procesa na, za sebe povoljan način riješi bilateralni problem razgraničenja na moru. U Uniji su svi, a naročito francusko i švedsko predsjedništvo, bili nezadovoljni takvom odlukom, ali nije bilo mehanizma kojim bi se ta slovenska odluka mogla kratkoročno opozvati.

Švedski je ministar vanjskih poslova Karl Bildt, doduše, neposredno prije početka švedskog predsjedavanja EU razmišljao o uvođenju „amsterdamskog mehanizma“ koji Uniji omogućuje da neku državu, ako se njenim odlukama sustavno krši načelo vladavine prava, isključi iz prava glasa o nekom pitanju. Međutim, komesar Oli Ren je potkraj češkog predsjedništva, u kasno proljeće 2009, inicirao pregovore Hrvatske i Slovenije na ministarskoj razini, koji su trebali dovesti do sporazuma o načinu rješavanja bilateralnog problema i prevladavanja blokade. Ren je osobno posredovao u tim pregovorima, a proces je i započeo njegovim prijedlogom o tome da bivši finski predsjednik Marti Ahtisari preuzme ulogu arbitra u sporu.

Nakon propasti prvog prijedloga, na stolu se našao dogovor o arbitraži (prijedlog Ren I) koji je Hrvatska prihvatila, a Slovenija je na njega imala primjedbe. Iako se činilo da je prijedlog „Ren I“ definiran kao „uzmi ili ostavi“, tadašnji europski komesar za proširenje usvojio je dio slovenskih primjedaba i uveo ih u prijedlog „Ren II“. Tadašnji hrvatski premijer Sanader bio je uvjeren da je usvajanjem prijedloga „Ren I“ odnio političku pobjedu, pa je svoju

odluku o usvajanju prijedloga osnažio i parlamentarnom potporom, svojevrsnom ratifikacijom još nepotpisanog sporazuma.

Međutim, nakon što se prijedlog „Ren II“ našao na stolu, hrvatski su ga pregovarači (ministar vanjskih poslova, prema premijerovoj uputi) odbacili, a slovenska je strana uhvatila povoljan trenutak i objavila kako se Hrvatska time povukla iz pregovora. Za slovensku politiku, doduše, neugodna pozicija time nije bila okončana, jer je prema priznanju premijera Pahora uslijedilo razdoblje zlokobne tišine, a europske su institucije i zemlje članice odnose sa Slovenijom svele na minimum. Međutim, za Hrvatsku je situacija postala dramatičnom, a za premijera Sanadera sudbonosnom. Renova pregovaračka runda prekinuta je 22. juna, a već 1. jula Sanader je odstupio s premijerskog položaja, nakon što je doveden u potpunu europsku izolaciju.

Srećom, njegovi su dotadašnji suradnici jasno razumjeli europsku poruku, pa je nova premijerka uspješno, bez europskog posredovanja, nastavila dijalog sa (tada ništa manje ustrašenim) slovenskim premijerom, koji je doveo do deblokade hrvatskih pregovora i dogovora o načinu rješavanja bilateralnog problema, s kojim obje strane „mogu živjeti“.

Čini se da Beograd nije shvatio „hrvatski poučak“ koji kaže da u europskom načinu vođenja politike nije problem postojanje bilateralnog spora ako postoji spremnost da se on rješava političkim dijalogom, ali da je vrlo opasno prekinuti započeti dijalog i da ona strana za koju se procijeni da snosi veći dio krivice za prekid dijaloga, snosi i teške posljedice za to.

Poznajemo li pravilo, koje je u Uniji mnogo starije od hrvatsko-slovenskog problema, ali ga ipak figurativno možemo nazvati „hrvatskim poučkom“, teško je razumjeti kako su kreatori politike u Beogradu mogli sebi dozvoliti situaciju u kojoj na njih može pasti krivica za prekid dijaloga. Paradoksalno je da Priština, kojoj nisu u izgled stavljene kratkoročne dobiti od uspješnosti pregovaračkog procesa, izbjegava situacije u kojima bi ona mogla biti proglašena krivcem za prekid dijaloga, iako je očito da su tamošnji nosioci izvršne vlasti imali problema kako pred predstavničkim tijelom legitimirati pregovore. Ipak, što se u njih više ulazi, Priština sve više nalazi svoje interese u njima i sve više uspijeva dijalog afirmirati kao put ostvarivanja vlastitih prioriteta.

Na ovaj način Priština stvara dugoročnu prednost u pregovaračkom procesu, a vrlo je očit i temeljni pregovarački „modus operandi“. Kosovske vlasti, uostalom, već su u konstitucionalno uređenje uvele formalno dobar sustav manjinske zaštite, a očito je da model kooperativnosti, koji je Priština uspostavila u ovoj rundi pregovora, svjedoči o tome kako bi ona lako prihvatila i model visokog stupnja autonomije za sjever Kosova, svojevrsan model „mirne reintegracije“ kakav je u Hrvatskoj bio proveden u Podunavlju i koji je u prvoj fazi zapravo predstavljao modalitet plana „Z4“ koji je međunarodna zajednica 1995. godine oblikovala kao model uspostavljanja mira u Hrvatskoj. Umjerena i koncilijantna politika u Srbiji zagovara prihvaćanje Ahtisaarijeva plana i razradu modela za Kosovo koji bi išao u smjeru nečega nalik na „Z4“.

Uostalom, model mirne reintegracije Podunavlja, s obzirom na okolnosti u kojima je provoden, dao je rezultate koje ne treba podcjenjivati. Doduše, uglavnom krivicom onih koji su u Podunavlju predvodili obje nacionalne zajednice, još je na djelu svojevrsna getoizacija, ali napetosti se smanjuju, incidenti su ograničeni, a srpska zajednica nije socijalno isključena, kao u dijelovima Hrvatske koji su integrirani operacijom Oluja. Nakon petnaestak godina postepenog uspostavljanja poratnoga društva počinju i prvi efekti integracije zajednice, naročito nakon što je u Vukovaru, najvećem gradu na tom području, došlo do smjene vlasti i nakon što su izvršnu vlast u ime obje zajednice počeli profilirati ljudi koji nisu bili uključeni u procese koji su vodili getoizaciji.

Iako u Beogradu još uvijek prevladava skeptičan odnos prema mogućem utjecaju Hrvatske i Slovenije u procesu pristupanja Srbije Europskoj uniji, ta skepsa je promašena. Nove zemlje članice uvijek najsnažnije zagovaraju proširenje EU. Budući da rubne europske regije uvijek zaostaju za ekonomskim razvojem središta, rubnim je zemljama najveći interes osigurati proširenje Unije. Hrvatsku je kao buduću članicu najsnažnije zagovarala skupina srednjoeuropskih država, a posebnu ulogu pri tom imalo je mađarsko predsjedništvo, koje je bilo „finalno“ u hrvatskom pristupnom procesu.

Slovenija je, međutim, prema Hrvatskoj načinila tešku pogrešku, ali ju je u Uniji vrlo skupo platila, i to gubitkom „statusa zvijezde“ među novim

članicama, pa je sigurno da ubuduće takvu grešku nitko neće ponavljati. Za Srbiju i njen pristupni proces Hrvatska sigurno neće biti prepreka, niti će se bilateralni problemi, poput granice na Dunavu, postavljati kao pitanja koja bi mogla blokirati pristupni dijalog. Hrvatska se na to formalno obvezala, na to su se neformalno obvezali i vođe obiju koalicija koje bi mogle preuzeti vlast nakon izbora, a koncept „povoljnog rješavanja graničnog problema“ sa Srbijom korištenjem ucjene zagovara tek radikalska politička margina u Hrvatskoj, koja niti ima, niti će imati realan utjecaj na donošenje političkih odluka. Za Hrvatsku će to da Srbija dobije status kandidatkinje biti politički dobitak, jer će se povećati mogućnost za projekte prekogranične suradnje, financirane od EU. Unatoč tvrdoj retorici Mađarske, njeni su interesi slični i ne treba očekivati da bi bilateralni problem ovih dviju zemalja mogao blokirati europski napredak Srbije, naravno, pod uvjetom da se Srbija ozbiljno ponaša, pokaže spremnost za kompromis i da se počne uspostavljati mreža prekogranične suradnje koja bi i Mađarskoj donosila toliko da bi tvrd odnos prema susjedi postao „nerentabilan“, jer bi donosio više štete nego koristi.

Razdvajanje dobivanja statusa kandidatkinje od početka pregovora, osim činjenice da Srbija nije na pravi način ušla u proces rješavanja svojih odnosa sa Prištinom, može biti uvjetovano i svojevrsnim europskim iščekivanjem političkog raspjeta u Srbiji. Takav rasplet, uostalom, čekao se i u Makedoniji, ali nakon što je tamo uspostavljena administracija sa solidnom parlamentarnom većinom i nakon što su se glavne poluge vlasti našle u rukama istog političkog pola, nije došlo do pomaka u spremnosti na dijalog sa Grčkom. Iako je inicijalno najveći dio Unije u makedonsko-grčkom sporu sa simpatijama gledao makedonsku stranu, tvrdoglavo odbijanje dijaloga bitno umanjuje te simpatije, a to je ono isto što je pokazao i spominjani „hrvatski poučak“. Loše iskustvo s Makedonijom, vezano uz spremnost na dijalog nakon dobivanja formalnog statusa kandidata, sigurno ne ide na ruku Beogradu i svakako će dodatno povećati podozrivost Unije, koja od Beograda očekuje ne samo spremnost na dijalog s Prištinom, nego i efikasnost tog dijaloga.

Nezadovoljstvo evropskom perspektivom

PIŠU: SNEŽANA ČONGRADIN I MATJA STOJANOVIĆ

Da se Srbija bez obzira na sve unutrašnje probleme koji, po potpunom odsustvu kontrole izvršne vlasti nagoveštavaju obrise totalitarnog režima, drastično približila razini evropskih integracija od koje bi, nakon tog koraka, teško mogla posle da odustane – svedoči i ponašanje izaslanika zvanične Moskve.

Značajna i održiva stabilizacija prilika na Balkanu bila bi započeta rešavanjem srpsko-kosovskih odnosa, a okončana preuređivanjem Bosne i Hercegovine, odnosno odustajanjem od namera otcepljenja Republike Srpske. Upravo to i jeste najvažniji smisao evropskih integracija sve tri države. Nažalost, i BiH i Kosovo u tom procesu zavise od Srbije, odnosno Srbija je, kako to zvanični Beograd voli da se samoimenuje – faktor stabilnosti u regionu.

Čini se da je upravo zato ruski ambasador Aleksandar Konuzin, prenoseći nezadovoljstvo Moskve zbog prilike da Srbija stekne status kandidata za punopravno članstvo u EU, odnosno dobije datum početka pregovora – među građanima Srbije i predstavnicima izvršne vlasti (izuzev Vuka Jeremića, šefa srpske diplomatije), tražio “Srbe” i pozivao na otvoreni sukob sa NATO i EU na severu Kosova.

Nedelju dana posle ovog diplomatskog incidenta, predsednik Srpske napredne stranke (SNS), Tomislav Nikolić i prvi čovek Demokratske stranke Srbije (DSS), Vojislav Koštunica, u društvu predsednika Republike Srpske (RS) Milorada Dodika, prisustvovali su kongresu Jedinствене Rusije, čiji je neformalni lider ruski premijer Vladimir Putin. Nezvanično se prenosi da je Putin odlučio da ujedini desničarku opoziciju u Srbiji uz učešće predsednika RS, kako bi osigurao sprovođenje ruskog državnog interesa na ovim prostorima, nakon predstojećih parlamentarnih izbora u Srbiji.

Potom je ruski ambasador pri NATO Dmitrij Rogozin izjavio da Srbija neće moći da postane članica te vojne alijanse sve dok ne prizna jednostrano proglašenu nezavisnost Kosova. “Hoću da naglasim da je za ulazak u NATO Beogradu potrebno prvo da prizna

nezavisnost Kosova. Jedno bez drugog je nemoguće. Moskvu brine to što Srbija radi ulaska u NATO može da promeni svoj stav prema Kosovu i tako nas dovede u neobičnu i neprijatnu situaciju”, kazao je Rogozin. On je istakao i da statut Alijanse zabranjuje članstvo onim državama koje imaju teritorijalne sporove. “Međutim, to ne sprečava deo srpskog javnog mnjenja i elite da sa zavidnom upornošću pokreću diskusije oko i za račun takvog učlanjenja”, zaključio je Rogozin. Doduše, dodao je i da “u zapadnom svetu uvažavaju samo jake i sigurne u sebe, slabe i sklone izdaji podstiču ka još većim izdajama i slabostima, a posle toga ih zaboravljaju i bacaju u smeće kao igračku koja im je dosadila”. A, na pitanje zašto je ruski vojni kontingent svojevremeno otišao sa Kosova, Rogozin je odgovorio da je “odlazak naših 650 vojnih mirovnjaka sa Kosova 2003. godine bio povezan sa predajom uprave po pitanjima regulisanja situacije od vojnih na civilna lica i policiju”. Nije rekao i da je pri tom Rusija ostala dužna 575.000 dolara za struju, ali jeste, da je “Rusija spremna da pomogne srpskoj braći”, ali i da oni ne mogu biti veći Srbi nego sami Srbi”.

Sledeći događaj koji je izrazio stav Moskve u vezi sa evropskom perspektivom Srbije, bila je poseta ruskog ministra za vanredne situacije Sergeja Šojgua. Iz Vašingtona su istovremeno stigle sumnje da Regionalni humanitarni centar u Nišu predstavlja zapravo rusku vojnu bazu na Balkanu, odnosno mesto sa koga bi Moskva špijunirala američki antiraketni štit u Rumuniji. Uverenje da niški centar predstavlja osnovu za buduću bazu u kojoj bi mogle da budu smeštene ruske vojne jedinice, izrazio je za domaće medije Januš Bugajski, šef Programa za studije jugoistočne Evrope u Centru za strateške i međunarodne studije (CSIS) u Vašingtonu, koji je inače blizak aktuelno vladajućim demokratama u SAD. “Moskva svakako ima ambiciju da iz centra za vanredne situacije u Srbiji razvije rusku vojnu

bazu, ali možda ne poseduje sredstva za to, s obzirom na narastajuća finansijska i ekonomska ograničenja sa kojima je Rusija suočena". On je istakao i da "ako prihodi od prodaje energenata budu značajno porasli tokom, kako se očekuje, predstojećeg Putinovog predsedničkog mandata, Kremlj će težiti ruskom vojnom prisustvu na Balkanu koje bi bilo protivteža onome što vidi kao američku ekspanziju u regionu i vojnim kapacitetima SAD na Kosovu, u Rumuniji i Bugarskoj, kao i postavljanju delova antiraketnog štita u nekoliko država centralne i istočne Evrope".

Sporazumom Rusije i Srbije o osnivanju humanitarnog centra za reagovanje u vanrednim situacijama u Nišu, Moskva bi mogla da uspostavi svoju prvu vojnu bazu izvan teritorije bivšeg Sovjetskog Saveza, navela je američka agencija za strateške analize Stratfor još 2009. godine.

Potkrepljujući navode da centar za vanredne situacije u Nišu može postati ruska baza, Strafort otkriva da je rusko Ministarstvo za vanredne situacije,

kojim već 15 godina predsedava Sergej Šojgu "sve osim beznačajnog ministarstva u vladi". Dodaje se da je Šojgu, "član moćnog ruskog Saveta za bezbednost koji ima koren u direktoratu za strano vojno obaveštavanje, bolje poznato kao GRU, koje je jedno od najmoćnijih institucija u senci u Rusiji.

Podsetimo, još 2007. godine Marko Jakšić funkcioner DSS izjavljivao je da bi bilo očekivano da, ukoliko Evropa i Sjedinjene Države odluče da priznaju nezavisnost Kosova, Srbija dobije rusku vojnu bazu, ako je moguće "blizu granice sa Kosovom".

Inače, 2004. godine Rusija, po ugledu na Zapad po prvi put uviđa značaj tzv. razvojne pomoći kao elementa meke moći u vođenju međunarodnih odnosa. Od tada Rusija je, prilagođavajući spoljnu politiku realnosti nastaloj kao posledica hladnog rata, petostruko uvećala sredstva koja je izdvajala "pomažući" drugim državama. Napominjemo da je Rusija do pre samo nekoliko godina i sama ispunjavala kriterijume za primaoca razvojne pomoći. Takođe, normalno

AGRESIVNI KONUZIN

PIŠE: PETAR POPOVIĆ

Službena Moskva i službeni Beograd komuniciraju, reklo bi se, jednim - ista ta Moskva i Srbi koje Konuzin "ne vidi u sali", drugim, paralelnim kolosekom. Beograd je odlučio da to ne vidi. Cena njegovog "za EU i protiv EU" je rukoljub Rusiji

Piše: Petar Popović Ton ambasadora Rusije u Beogradu učestalo je optar, a neka od njegovih istupanja primer su nediplomatske drskosti. Recimo, Konuzinov "šou" u Domu vojske tokom Beogradskog bezbednosnog foruma u septembru - kad je "ustao iz publike, uzeo mikrofon, stao nasred sale i počeo neprimereno da viče", pitajući: "Ima li u ovoj sali Srba"? (*Blic, Danas, Beta...*) Neposredni povod Konuzinove "numere" moglo je biti nečije izlaganje. Na primer, nekog od učesnika Forumu, ukoliko ih je bilo, koji povodom bezbednosti regiona razmišljaju i o zadnjim motivima Rusije na Balkanu: koju igru u ovom, tu i tamo još neoformljenom, a kamoli stabilnom prostoru, igra Moskva? S kojih pozicija Putin diktira svoj beskompromisni ultimatum Beogradu: EU, da - NATO, ne! Članstvo u paktu - neprijateljstvo s Rusijom!? Konuzin se razljutio stekavši utisak da se te, tobože krajnje nebitne teme ruskih balkanskih interesa, nadređuju nečem što bi Srbima moralo biti od mnogo većeg značaja - da "NATO i KFOR u ovom

trenutku krše Rezoluciju 1244. Saveta bezbednosti UN, jer hoće da dovedu na granicu sa Srbijom kosovske carinike i vojnike, a da to niko od učesnika Forumu ne pominje" (*Beta*). I, dalje, da će "u Savetu bezbednosti UN, na današnjoj specijalnoj sednici o Kosovu, interese Srbije braniti Rusija i ministar spoljnih poslova Srbije Vuk Jeremić", a da "ovde, u dvorani, nema nikog ko brani interese Srbije" (*Danas*). NATO i članice EU će biti protiv vaših nacionalnih interesa, ali imam utisak da je vas baš briga" (*Tanju*)! *Da su početak i kraj ambasadorove epizode sa "Srbima u sali" nekim slučajem i ostali tu u sali, verovatno bi i ispad bio samo ispad. Konuzinov, prišiven uz njegovu ličnost. Sveden, kako je u prvi mah i opisivan u štampi, na trapavost, ili u najgorem, na diplomatsku nedotesanost izaslanika Rusije. Međutim, nije ekselencija taj čovek, bez manira - pa su tezu o netaktičnosti vrlo brzo opovrgli "događaji van sale", uzrokovani u nastavku, i to već narednih dana. Posle Forumu, Konuzin je došao u Topolu

(200 godina Topole, Mala Gospojina, krsna slava Karađorđeve prestonice) - dobivši satisfakciju što je njegova ruska poruka Srbima brzo i efikasno pronašla svoju ciljnu grupu. "Ovde ima Srba Vaša ekselencija"! pozdravio ga je predsednik opštine Dragan Jovanović, partijski sledbenik Velimira Ilića. Ambasador je dobio Plaketu presvete Bogorodice, i govoreći srpski,

je da Rusija nešto očekuje zauzvrat u političkom i ekonomskom smislu.¹

Iako se za međunarodnu pomoć važi da je jedan od ključnih metoda za uspostavljanje međunarodnog položaja jedne države, 2010. godine Rusija je u te svrhe izdvojila tek pola milijarde eura, što nije mnogo više čak ni od Poljske koja je potrošile 380 miliona. Koliko je to malo pokazuje podatak da od ukupno 130 milijardi dolara koliko je ukupno izdvojeno za donacije u svetu tokom iste godine, Sjedinjene Američke Države dale su trideset, EU sto, Kina dve i po milijarde, Turska i Indija tek milijardu. Rusiju to očigledno ne čini velikim igračem na međunarodnoj sceni, iako se tako može uočiti njena namera da jednog dana to ipak postane. Međutim, u okviru međunarodnih organizacija koje sama organizuje, ta zemlja u potpunosti i uspešno ostvaruje svoju donatorsku funkciju, dok se najveći deo ruskih donacija, ustvari, gotovo ekskluzivno tamo i sliva.

¹ Vidi: OSW Centre for Eastern studies Agata Wierzbowska
- Miazga; Marcin Kaczmarek.

Dok ne budu eventualno ušle u taj ekskluzivan klub, države Balkana će širenje ruskog uticaja osećati na nešto drugačiji način. Kako bi ostvarila protivtežu okretanju zemalja tog regiona Evropskoj uniji i Atlantskom savezu, Rusija koristi svoje energetske interese kako bi jačala značaj u regionu. U tom smislu, Balkan i jugoistočna Evropa predstavljaju ključne elemente ruske energetske strategije prema EU.²

Tokom nedavnog sastanka ruskog ministra za vanredne situacije Sergeja Šojgua sa predsednikom Borisom Tadićem i premijerom Mirkom Cvetkovićem, dogovarani su, kako se moglo pročitati u medijima, veliki investicioni projekti iz gasne, naftne i sfere infrastrukture, kao i pristup visokotehnološkoj opremi iz Rusije. Tema je bila i liberalizacija bilateralnih veza u okviru rusko-srpske zone slobodne trgovine. Baš ovde treba podsetiti da je pre nekoliko dana za Srbiju i Crnu Goru

² Vidi: Defence Academy of the United Kingdom Russian Energy Interests in the Balkans dr Mark A Smith.

pomenuvši "praznik istorije, pravoslavlja i srpstva", tro-
nuto je govorio o prijateljstvu Rusije i Srbije. Prisutni "građani prilazili su i ljubili mu ruke" (Ali, FBR)! Bravo! Ali, nekako u isto vreme i Beograd je osvanuo s portretom Konuzina na, tokom noći izlepljenim plakatima s porukom: Gospodin Aleksandar Konuzin, ambasador Srba u Srbiji! Međutim - i na prelazima, na granici Kosova i Srbije, Srbi sa severa Kosova obreli su se na barikadama - oči u oči s vojnicima KFOR. Eksplozivni amalgam dopunjen je iz Republike Srpske, inicijativom Odbora za pomoć Srbima na Kosovu i Metohiji ("Banjalučani noćas dežuraju na barikadama", Srna). Epilog? Pregovori Beograda i Prištine skrenuti na slepi kolosek, već i tako spor proces sporazumevanja Srbije i Zapada zaustavljen... Kakva efikasnost sistema poluga, zapuštenog jednim naoko netaktičkim pitanjem na jednom forumu! *Svako je sada slobodan da ovaj sticaj "slučajnosti" tumači kako hoće. Ali, ukoliko je "Konuzin ambasador Srba u Srbiji", zar onda ima nekog drugog tumačenja, osim da Srbi pozivaju Rusiju da ih zastupa kod sopstvenih vlasti u Srbiji?! Iskršava pitanje - čije su to onda vlasti u Srbiji?

Ili, ako se ne može osporiti da su aktuelne vlasti ipak izabrane, pitanje - da li to faktori van vlasti traže pomoć Moskve protiv zakonitih vlasti? Ili, pak, možda Moskva sama traži i pronalazi snage van vlasti, nudeći podršku za dolazak na vlast u zamenu za "nerešivost krize"? Za jedno u beskraj produžavano "Kosovo"

- "Kosovo", koje samo trajnošću svoje nerešivosti obećava Rusiji povratak na Balkan. Gospodarenje mozai-
kom krize. Podrazumeva se da odgovore na sva iskršala pitanja najbolje može znati gospodin ambasador. Gospodin Konuzin ne improvizuje, on interpretira balkansku liniju Putinove politike. Proletos, tokom posete Putina Beogradu, ruski šef je, u protokolarnoj inscenaciji bilo kakve prilike za "spontani susret s narodom" (na čemu je insistirala ruska strana), svratio nakratko na Marakanu. Tobaže, povodom utakmice mladih timova, ruskog i srpskog, a zapravo, reklo bi se, zbog parole razvučene dužinom tribine naspram sedišta gosta, ispisane metar visokim slovima, na ruskom: "Stariji brate, poljubi majku našu i kaži joj, kaži da smo je dostojni, i da se borimo i da ćemo se boriti, i da je volimo! Pomozi Bože, spasi nas Putine"! Putin je bio ozaren. Odsutni šef Srbije je imao razlog da to ne bude. Poruge srpskih podanika "starijeg brata", izvikivane su njemu i njegovoj vladi. Ali taj prostor, ustupljen Rusiji, darovan je politikom Beograda. Službena Moskva i službeni Beograd komuniciraju, reklo bi se, jednim - ista ta Moskva i Srbi koje Konuzin "ne vidi u sali", drugim, paralelnim kolosekom. Beograd je odlučio da to ne vidi. Prvi kolosek je u mrtvilu, drugi veoma živ. Ali, drugo nije ni moguće u okolnostima hermafrodit načela politike "i EU i Kosovo". I tobožnja opredeljenost za Evropu i paktiranje protiv Evrope - rukoljubom Rusiji. Jednim putem u dva pravca, jedini je način da se nigde ne stigne.

rezervisana mogućnost da se i same priključe carinskoj uniji nekih zemalja sa prostora bivšeg SSSR, koja pod vođstvom Rusije postoji od 2010. godine. Od januara 2012, carinska unija će biti zamenjena jedinstvenim ekonomskim prostorom, očigledno po ugledu na EU.

Sve o toj tzv. Evroazijskoj uniji napisao je Putin u autorskom tekstu za ruski list Izvestija. Na taj tekst, u datim uslovima može se gledati kao na nacrt budućeg ustava ili unutrašnjeg akta unije. Kakva bi pravila tu mogla da važe, vidi se iz toga kako se Rusija odnosi prema potencijalnim kandidatima. Uslovi za članstvo očigledno, predstavljaju neku vrstu bilateralnog odnosa između zemlje kandidata i Rusije, zasnovanog na odnosu cene ruskog gasa i iznosa razvojne pomoći u uslovima svetske ekonomske krize. Ko bi uopšte i pomislio da bi u tu svrhu trebalo da bilo šta ugovara sa političkim predstavnicima preostalih članica Belorusije i Kazahstana, na primer.

Izbor modela odnosa sa tom zajednicom je očigledno veoma sveden. Dobar primer je Ukrajina, takođe zemlja sa EU aspiracijama koja nije želela da postane punopravni član ruske unije, ali je ponudila saradnju po modelu tri+jedan. Rusi su to, međutim, glatko odbili. Punopravno pristupanje takvoj uniji za Ukrajinu bi značilo kraj evropskog puta, s obzirom da nijedan od prvih koraka na priključenju EU - Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) - nije komplementaran sa takvim organizovanjem odnosa kakvo velikodušno nudi Rusija, ističući kako će to biti dobro za sve tri strane.

Putinov poziv Ukrajini da se "oslobodi starih političkih fobija od priključenja" carinskoj uniji Rusije, Belorusije i Kazahstana, čini se da podiže uloge. Iako je EU oštro kritikovala Ukrajinu zbog presude Juliji Timošenko, koja je osuđena zbog zaključenja štetnog gasnog ugovora sa Rusima, što je svakako moglo da ugrozi proces priključenja,

smatrajući da je reč o političkom procesu, volja da se nastavi sa procesom potpisivanja SSP nije manja nego ranije. "Niko iz Unije ne kaže da mi prekidamo sve kontakte sa ukrajinskim zvaničnicima. Naš interes za potpisivanje sporazuma o asocijaciji nije promenjen", nedavno je izjavio Štefan File evropski komesar za proširenje za jednu ukrajinsku radio stanicu.

Slična borba odvija se u svim pograničnom delovima EU gde Rusija ima energetske interese, iako duž (nedefinisanih) granica Srbije, poprima najdrastičnije oblike. I predsednik Tadić je nedavno nagovestio da je Kosovo postalo poprište za nadmetanje velikih sila, kao i da na tom prostoru "postoji i borba za geopolitički uticaj". Drugim rečima, balvanima na granici sa Kosovom brani se od NATO južna granica buduće zajednice. U prilog tome svedoči i paradiranje na barikadama lica obučenih u ruske uniforme, čije pojavljivanje očigledno nema drugu svrhu sem da pokaže od koga zapravo zavisi mir na Balkanu.

Od raspada SFR Jugoslavije upravo je prošlo 20 godina. Na njenim sršenim temeljima konstituisalo se sedam novih država. Njihov pojedinačni politički, ekonomski i društveni razvoj, kao i međusobni odnosi iako u mnogome različiti od zemlje od zemlje –od Slovenije koja je već u Evropskoj uniji i Hrvatske koja na njenom pragu, do Kosova kome se evropska perspektiva nudi tek kao daleka perspektiva – povezuje ta zajednička težnja pripadnosti Evropi. Koje su prepreke na tom putu, kojim unutrašnjim potencijalom naslednice bivše Jugoslavije raspolažu za taj istorijski iskorak, koji sui m dometi, a koja ograničenja Povelja nastoji da odgovori. U ovom broju u fokusu su Slovenija i Srbija.

Slovenija: Pouzdan advokat regiona u Briselu

PIŠE: MAG. SENIHA MUHAREMI VUKAS

(Specijalno za Povelju iz Ljubljane)

Termin jugosfera, kada ga je novinar Ekonomista Tim Džuda (Tim Judah) lansirao pre dve godine u članku »Entering the Yugosphere«, u Sloveniji ni izdaleka nije izazvao takve burne i negativne reakcije kao u delu hrvatske politike i javnosti. Dobro je došao kao sadržajem i emocijama nabijen komplementaran pojam bezbojnom i politički korektnom toponimu „Zapadni Balkan“. Da li se ikada neko opredelio kao Zapadni Balkanac? A onih, koji se opredeljuju kao Jugosloveni, ima i sada, 20 godina nakon nestanka države sa tim imenom.

Da li je Slovenija deo Jugosfere, shvaćene u smislu, u kome ju je Tim Džuda definisao? Nesumnjivo jeste, iako će slovenački političari, kako ovi na vlasti, tako i oni u opoziciji, pokušati da izbegnu direktan odgovor na to pitanje. Odnos slovenačke zvanične politike prema ostatku bivše Jugoslavije bio je i u velikoj meri ostaje i danas ambivalentan, a prošao je od osamostaljivanja kroz tri faze, u kojima su redom dominirali: distanciranje i ignorisanje, pokušaj vraćanja na Balkan jačanjem isključivo ekonomskih odnosa, te – u poslednjoj deceniji – insistiranje na razvoju svestranih normalnih političkih, ekonomskih i svih ostalih odnosa sa državama u regiji.

U prvoj fazi Slovenija je učinila sve, kako bi ubedila svoje novostečene pokrovitelje u EU, kako nema ništa sa krvavim ratovima koji su se tada još vodili u Hrvatskoj i BiH. Zajedno sa Pokretom nesvrstanih, prema rečima tadašnjeg ministra spoljnih poslova dr Dimitrija Rupela, „u zgradu“ su stavljeni i politički odnosi sa svim bivšim jugoslovenskim republikama,

sa izuzetkom Hrvatske, kojima, međutim, uskoro počinje da dominira nerešeno pitanje razgraničenja u Piranskom zalivu. Iz tog vremena potiče i epizoda trgovine oružjem, za koju mnogi u Sloveniji smatraju, da je „majka“ svih kasnijih afera i da još uvek determinira ponašanje u nju upletenih slovenačkih političara. JNA je, naime, nakon povlačenja ujesen 1991. godine u Sloveniji ostavila ogromne količine naoružanja i municije. Slovenija je kasnije preko raznih kanala većinu te opreme prodala Hrvatskoj i BiH. Velike količine tako stečenog novca, međutim, nikada nisu završile kao prihod državnog budžeta. Prema mnogim indicijama, vodeći ljudi Ministarstva odbrane i unutrašnjih poslova oružjem su trgovali pre svega za svoj račun. Slučaj su ispitivale tri parlamentarne komisije, čiji je rad svaki put blokiran pre nego što bi došle do bilo kakvog zaključka. U međuvremenu su se pojavile knjige koje su napisali operativci, preko čijih ruku su prošli milioni maraka, koji se nikad nisu pojavili na računima Banke Slovenije. Ove knjige, bogato opremljene fotokopijama faktura i zapisnika o primopredaji, naišle su na potpuno ignorisanje od strane ličnosti koje se u njima spominju. Niko ništa nije demantovao i niko autore nije tužio, ma da se u Sloveniji obično tužbe pokreću i za mnogo manje ozbiljne optužbe. Nema sumnje da kopije tih faktura i zapisnika postoje i u Zagrebu i u Sarajevu, a to može da objasni neke, inače neobjašnjive reakcije određenih slovenačkih političara u polemici sa Zagrebom oko Piranskog zaliva.

Nakon završetka rata u BiH, a posebno nakon pada Miloševića u Srbiji, počinje da se razvija ekonomska saradnja Slovenije sa bivšim jugoslovenskim

republikama. Slovenija sada pokušava da se u EU pozicionira kao odskočna daska za Balkan, a slovenački poslovni ljudi kao eksperti za tamošnje prilike i poslovnu praksu. Međutim, veoma brzo Slovenci su morali da se pomire sa tim da u toj ulozi ne mogu da konkurišu Austriji, koja je mnogo bolje iskoristila deset „izgubljenih godina“, od 1991, do 2001, i postala vodeći investitor i poslovni partner u regiji. Samozvani eksperti za Balkan morali su da se suoče s tim, da su eksperti za vreme - kojeg više nema i za odnose - koji više ne postoje. Stigla je konkurencija sa više novaca i sa boljim marketingom. Slovenački brendovi, koji su u Jugoslaviji bili pojam kvaliteta za 20 miliona potrošača, u Srbiji ili u BiH nešto znače još samo penzionerima. Ipak, do kraja 2010. godine Slovenija je samo u Srbiju investirala više od 1,7 milijarde eura, a u BiH više od 700 miliona. Počele su i prve veće srpske i hrvatske investicije u Sloveniji. Obim robne razmene Slovenije sa Srbijom neposredno pre sadašnje ekonomske krize dostigao je već 1,1 milijardu eura, a 2010, ponovo se približio milijardi eura. Sa Hrvatskom, robna razmena 2008, premašila je 2,5 milijarde eura, a i sad, uprkos krizi doseže do oko 2 milijarde eura godišnje. Ogroman suficit, koji je Slovenija u početku ostvarivala u trgovini sa bivšim jugoslovenskim republikama polako se smanjuje, pa tako ovi odnosi postaju ravnopravniji i održiviji na duži rok.

Politička saradnja Slovenije sa ostalim bivšim jugoslovenskim republikama u velikoj meri determinisana je zajedničkim opredeljenjem za članstvo svih država regije u EU. Slovenija, koja je jedina do sada taj cilj ostvarila, pokazala se pouzdanim i sigurnim advokatom ovih država u Uniji. Poznata je, na primer, velika uloga članova Evropskog parlamenta iz Slovenije u ukidanju šengenskih viza za građane Srbije, Crne Gore, BiH i Albanije. Postepeno se rešavaju i pitanja, nasleđena iz bivše

zajedničke države, koja su dugi niz godina opterećivala bilateralne odnose. Pitanje razgraničenja u Piranskom zalivu sa Hrvatskom doduše, nije rešeno, ali su zajednički definisani obavezujući međunarodni okviri za njegovo rešavanje. Konačno je potpisan i počeo je da se primenjuje Sporazum o penzijama koji omogućava isplate penzija srpskim građanima za vreme provedeno na radu u Sloveniji. Usvojen je zakon, koji bar delimično ispravlja nepravdu, učinjenu onim građanima Slovenije, brojka se kreće oko 25.000, koji su nakon osamostaljivanja izbrisani iz registra stanovništva zato što nisu hteli da prihvate državljanstvo Republike Slovenije. Nije se, dakle, radilo o oduzimanju državljanstva, kako se to često tumači izvan Slovenije, nego o oduzimanju prava na stalni boravak u Sloveniji onim građanima drugih bivših jugoslovenskih republika, koji državljanstvo iz bilo kojih razloga nisu tražili. A u Sloveniji se na pravo na stalni boravak vezuju gotovo sva ostala prava: pravo na rad, na zdravstveno osiguranje, na penziju itd. Za državu Sloveniju ovi ljudi su odjednom prestali da postoje, ma da se drugim „pravim“ strancima, Amerikancima, Rusima, Kinezima itd, status sa osamostaljivanjem Slovenije ni u čemu nije izmenio. Iako je proglašavanje ovog poteza države za genocid i njegovo poređenje sa Srebrenicom, što može ponekad da se čuje u redovima boraca za ljudska prava u Sloveniji, preterivanje, ipak je reč o teškoj povredi ljudskih prava, „administrativnom zločinu“ i crnoj mrlji na istoriji samostalne Slovenije, koja je novim zakonom tek donekle otklonjena. Na odštetu, naime, izbrisani, pa ponovo upisani moraće da pričekaju odluku Evropskog suda u Strazburu.

I tako, dok ekonomska saradnja buja, dok se ekscesi u međusobnim odnosima otklanjaju, najveća prepreka daljem produbljivanju saradnje i većoj regionalnoj integraciji u svim oblastima u Jugosferi ostaje nepoverenje. Prema anketi, koju su zajednički naručili ljubljanski Dnevnik i zagrebački Jutarnji list, a sprovele agencije za ispitivanje javnog mišljenja u Sloveniji, Hrvatskoj, Srbiji i BiH, za jačanje privredne saradnje Slovenije

sa Srbijom izjasnilo se 91,3 odsto, a sa Hrvatskom 90,6 odsto od 700 ispitanika u Sloveniji; za produbljivanje političke saradnje sa Srbijom 77,1 odsto (sa Hrvatskom 73,2 odsto), dok se za jačanje vojne saradnje sa Srbijom opredelilo samo 46,5 odsto, a sa Hrvatskom, koja je zajedno sa Slovenijom članica NATO, takođe ne više od 51,5 odsto ispitanika. Nepoverenje ne znači i nedostatak interesovanja. Anketirani građani u tri države - Sloveniji, Srbiji i BiH - izjavili su, da ih politički, kulturni, sportski i drugi događaji u državama bivše Jugoslavije interesuju jednako ili više nego takvi događaji u drugim državama. Jedino u Hrvatskoj u većini su oni, koje dešavanje u okruženju interesuje manje nego u ostalom svetu - ali i u Hrvatskoj takvih je samo 51 odsto.

Pomenuta anketa otkriva i mnoge sličnosti u stavovima, vrednostima i opredeljenjima ispitanika u sve četiri države, koje svedoče o tome, da su nam mentaliteti mnogo sličniji nego što mislimo, ili što nam sugeriše zvanična politika. Interesan je, na primer, podatak da je u sve četiri države u samom vrhu institucija sistema u koje građani imaju najviše poverenja - vojska; u Sloveniji ona je na prvom mestu, u Srbiji, Hrvatskoj i BiH, na drugom - u Srbiji, iza crkve, u Hrvatskoj, iza predsednika republike, a u BiH, iza policije. Policiji građani takođe veruju, najviše u BiH i u Sloveniji, najmanje u Srbiji, gde je ipak ova institucija na još uvek solidnom trećem mestu. Vlada, parlament i političke stranke, naprotiv, u svim državama nalaze se na samom dnu skale. Prilično nizak stepen poverenja, prema toj anketi uživa i sudstvo, uključujući ustavne sudove. U crkvu takođe ispitanici imaju veliko poverenje, osim u Sloveniji, gde se crkva plasirala jedino ispred vlade,

parlamenta i političkih stranaka, ali iza, na primer, sindikata i poslodavaca.

Države temelje na mitovima. Jedan od takvih mitova jeste i taj, da je Slovenija izbegla veće vojne sukobe na početku devedesetih godina prošlog veka i da se relativno brzo i bezbolno osamostalila i zbog svoje nacionalne homogenosti. No, pre će biti da su brojni ne-Slovenci tada u samostalnoj Sloveniji prepoznali perspektivniju alternativu i da su budućnost sebe i svojih potomaka povezali sa lojalnošću novonastaloj državi. Status tradicionalnih manjina - italijanske i mađarske, od kojih svaka broji po nekoliko hiljada pripadnika - u Sloveniji je primerno regulisan. U opštinama gde manjine žive, organizovano je osnovno i srednje školstvo na njihovim jezicima, lične karte im se izdaju u dvojezičnoj varijanti, postoje mediji na jezicima manjina koje subvencionira država, kulturne institucije manjina finansira država, a u parlamentu po jedno poslaničko mesto rezervisano je za pripadnike obe manjine. Pripadnici naroda bivših jugoslovenskih republika, takav status nemaju. U Sloveniji živi oko 50.000 Bošnjaka i gotovo isto toliko Srba i Albanaca, te nešto manji broj pripadnika ostalih jugoslovenskih naroda, koji su uglavnom ovamo došli u šezdesetim i sedamdesetim godinama u potrazi za poslom, te njihovih potomaka. Prema zvaničnim tumačenjima, oni nisu autohtone manjine, pa im stepen zaštite, kakav uživaju Mađari i Italijani, ne pripada. Niko, međutim, ne može da objasni „trenutak“ kad manjina postaje autohtona, jednu generaciju nakon imigracije, dve generacije, pet? Rešenje, verovatno nije u povećanju broja sedišta u parlamentu, rezervisanih za manjinske predstavnike, ali mnogi pripadnici ovih manjina osećaju da, na neki način njihov status mora da se institucionalizuje. Pitanje nije urgentno, bilo kakva rešenja verovatno su vezana za promene Ustava, ali će doći na dnevni red pre ili kasnije.

U oblasti kulture pojmu Jugosfere odgovara termin jugoslovenski kulturni prostor. Prema prof. Ivanu Čoloviću, uredniku Biblioteke XX vek, jugoslovenski kulturni prostor jeste postjugoslovenska pojava, odnosno javlja se, pre svega kao okvir, u kome se danas odvija saradnja među stvaracima iz bivših jugoslovenskih republika. Prema njemu, danas se otvaraju veće mogućnosti da se afirmišu neki aspekti jugoslovenskog kulturnog zajedništva, nego što je to bio slučaj u Titovoj Jugoslaviji, gde se kulturna politika zasnivala na koegzistenciji posebnih

nacionalnih kultura i nije izvlačila nikakve političke ni ideološke poente iz faktičkog postojanja jugoslovenske masovne kulture i jugoslovenske kulture svakodnevnog života. Te poente vidimo tek danas. U Sloveniji one se ogledaju u popularnosti srpskog filma, rok bendova i turbofolk pevača, hrvatskih pop muzičara, učešću slovenačkog fima na festivalima u Motovunu i Sarajevu, brojnim gostovanjima pozorišta iz čitave bivše Jugoslavije u Ljubljani i Mariboru itd.

Srpski publicista Teofil Pančić na Filozofskom fakultetu u Ljubljani, na simpoziju posvećenom jugoslovenskom kulturnom prostoru, ispravno primećuje, da sada većina stanovnika Slovenije, kao uostalom i građana svih ostalih bivših jugoslovenskih republika, bitnim delom svog identiteta smatra činjenicu što su u određenom vremenu oni sami ili njihovi neposredni preci živeli u Jugoslaviji. To ne znači da oni žele da obnove Jugoslaviju, ali to je nešto što na niz svakodnevnih stvari u njihovom privatnom životu, u svemu što čine, na njihove navike, običaje, skup vrednosti, ima uticaj. Zahvaljujući tome imamo generacije ljudi, koji su bili jako mali u vreme raspada Jugoslavije, ili se tada nisu ni rodili, a koji danas posmatraju, recimo iz Slovenije, Beograd ili Hrvatsko primorje kao nešto, što je takođe bitan deo njihovog sentimentalnog odgoja, kao nešto svoje, iako to izlazi iz okvira njihove države. Njihov identitet, dakle, transcendirira državnu granicu. Oni je priznaju kao građani, ali osećaju da ti identiteti, kako su definisani, njima nisu dovoljni. I zato se gledaju srpski, hrvatski i bosanski filmovi, zato dolaze bendovi koji pevaju na srpskohrvatskom i doživljavaju se na drukčiji način od bendova koji pevaju na engleskom. Žestoke polemike, koje se ovih dana u Sloveniji vode oko uloge Tita u posleratnoj istoriji Slovenije, svedoče kako su obe strane u toj polemici duboko uronjene u taj jugoslovenski mentalni ambijent i kako učesnici u raspravi taj referentni okvir implicitno prihvataju, bez obzira kako se prema njemu vrednosno opredeljuju.

Srbija: Katastrofa koja se sporo leči

PIŠE: DIMITRIJE BOAROV

Nije lako ni opisati, a pogotovo je teško razumeti ekonomsku sudbinu Srbije nakon raspada Jugoslavije pre dve decenije. Ako se na to razdoblje, na prelazu iz XX u XXI vek, baci samo generalni pogled, vidi se da je 2010. godine društveni proizvod po stanovniku Srbije i dalje za oko 30 odsto manji nego pre 20 godina. Takav nazadak redak je u svetskoj ekonomskoj istoriji. U tom razdoblju stanovništvo Srbije je, uprkos prilivu više od milion izbeglica iz drugih krajeva Jugoslavije, smanjeno za oko 400.000 ljudi, kao što je i broj zaposlenih smanjen za 400.000, a oni koji su i dalje zaposleni primaju plate na nivou koji je bio postignut još 1971. godine. Ti ljudi su uglavnom proterani iz industrije, jer nivo industrijske proizvodnje u Srbiji iznosi samo nešto više od 50 odsto nivoa te proizvodnje u 1990. godini. Reč je, dakle, ne samo o dvadeset godina bez razvoja, nego i o drastičnom nazadovanju koje je samo delimično zaustavljeno tek u poslednjoj dekadi.

Taj veliki ekonomski sunovrat Srbije, pre svega u poslednjoj deceniji XX veka, u vreme ratova u SFRJ i „Miloševićevog nacionalnog preporoda“ u Srbiji, koji se u prvoj dekadi XXI veka leči veoma sporo, teško je ilustrovati finansijskim pokazateljima. Na primer, u finansijskom izrazu, prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, koje su obradili dr Dušan Miljković i dr Miodrag Nikolić („Razvoj republika predhodne SFR Jugoslavije 1947-1990“, Beograd, 1996), Srbija je 1990. godine imala bruto društveni proizvod od oko 23 milijarde tadašnjih dolara, a 2010, prema podacima Narodne banke Srbije, procenjen je na 38 milijardi današnjih dolara. Per capita, BDP je 1990. godine iznosio 2950 dolara, a 2010. godine bio je 5150 dolara. Međutim, kad se ti finansijski izrazi složenim računskim operacijama i deflatorima transformišu prema realnom obimu proizvoda i usluga, ispada, a to je već gore navedeno, da je današnji BDP Srbije negde između 65 i 70 odsto onog od pre 20 godina. Kad se pogleda tabela godišnjih stopa rasta u periodu 1990-2010, vidi se da je u razdoblju između 1990, i 1993, dakle tokom četiri godine uzastopno, prosečna godišnja stopa pada

bruto društvenog proizvoda Srbije bila 20 odsto - a to nije zabeleženo ni u najrazornijim ratovima u istoriji. Kao što se i hiperinflacija 1993-1994. godine smatra najdužom u ekonomskoj istoriji (a po dostignutoj visini inflacione stope, drugom ikada zabeleženom).

Istina, Srbija je kao i sve republike SFRJ počela da nazaduje još osamdesetih godina XX veka. U periodu između 1980. i 1990. godine SFRJ u celini je ostvarila prosečnu godišnju negativnu stopu rasta od 0,4 odsto, posle predhodne tri decenije u kojima je ostvarivana veoma visoka stopa rasta od oko 6 odsto godišnje (kontinuiranih 30 godina, dakle). Srbija je osamdesetih godina padala nešto sporije od jugoslovenskog proseka, po stopi od minus 0,3 odsto godišnje, a najgore su prolazile Slovenija i Hrvatska sa negativnom stopom od 0,7 i 0,8 odsto godišnje.

No, sada, kad se pogledaju ekonomski rezultati dve decenije posle raspada SFRJ, vidi se da je Srbija jako dodatno zaostala, upravo prema Sloveniji i Hrvatskoj. Prema Sloveniji, nivo društvenog proizvoda po stanovniku u centralnoj Srbiji je 1990. godine zaostajao 50 odsto, a u Vojvodini 40 odsto, dok je Hrvatska zaostajala 37 odsto. Sad je Srbija dvostruko nerazvijenija od Hrvatske, a četverostruko od Slovenije. Ona, gledajući još šire, spada u grupu najneuspešnijih zemalja u tranziciji - ako se pogleda dugo dvadesetogodišnje razdoblje u celini. Nešto bolje Srbija stoji ako se analizira poslednjih deset godina, dakle razdoblje „posle Miloševića“, ali i taj relativni uspeh daleko je od potrebnog.

Oni koji danas u Srbiji otvoreno ili skriveno brane „Miloševićevo razdoblje“ (devedesete godine prošlog

veka) tvrde da je njena ekonomska katastrofa isključivo posledica svetskih sankcija (prvo evropskih, od 1989. godine, pa onda svetskih, od 1991. godine - sve do 2000. godine, u završnoj fazi pod vidom „spoljnog zida sankcija“). No, ako čak ostavimo po strani „agresivnu i ludačku politiku“ koja je izazvala te sankcije, veličinu ekonomskog sunovrata ne možemo potpuno objasniti samo spoljnom izolacijom.

U prošlosti, i daljoj i bližoj, i neke druge zemlje su bile izložene znatnoj spoljnoj ekonomskoj izolaciji, ali u svim tim slučajevima ona nije imala toliko razorne efekte kao u Srbiji. Već na osnovu te empirije može se zaključiti da je krajem XX veka Srbija vođena neuspešno i pogrešno, anahronom ideologijom, patološki shvaćenom tranzicijom i zarđalim državnim instrumentima ekonomske politike, koji su samo uvećavali štetu koju su nacionalnoj ekonomiji nanosile spoljne kaznene mere. U stvari, ispostavilo se da je došlo do tragične „sinergije“ spoljnih mera izolacije i unutrašnje kriminalne i rasipne „narodne despotije“. Još jednostavnije rečeno, upravo u vreme kad je Srbiji, kao i svim zemljama posle istorijskog sloma njihovog socijalističkog sistema, bila neophodna spoljna ekonomska podrška - ona je vodila politiku koja ju je vodila u međunarodnu izolaciju. Nažalost, kad su na vlast došle stranke deklarirane kao stranke opozicije prema Miloševićevoj grupi, 2000. godine, ta politika nije potpuno napuštena. Nije došlo do radikalnog zaokreta - što će se kasnije iščitati u nedovoljno ubrzanom tempu ekonomskog oporavka, uprkos ukupnog priliva više od 60 milijardi dolara stranog kapitala u prvoj dekadi XXI veka.

Ako bi se upoređivali podaci koji su relativno uporedivi, Srbija je u poslednjih 20 godina najviše napredovala u spoljnotrgovinskoj razmeni. Na primer, 1990. godine Srbija je izvezla robe i usluga za 4 milijarde, a uvoz je iznosio 5,9 milijardi dolara - što znači, dakle, da je ukupna razmena sa svetom iznosila oko 10 milijardi dolara. Na drugoj strani, 2010. godine izvoz Srbije iznosio je više od 13 milijardi dolara, a uvoz je bio blizu 20 milijardi dolara - dakle,

spoljnotrgovinska razmena je dosegla iznos od 33 milijarde dolara. Ako se podaci iz 1990. godine (zbog deviznih i kursnih oscilacija i erozije dolara) koriguju nekim uobičajenim koeficijentom - izlazi da je spoljnotrgovinska razmena Srbije sa svetom u poslednje dve decenije udvostručena. No, i to je malo naspram onoga što je potrebno jednoj maloj zemlji sa malim unutrašnjim tržištem.

Ekonomski parametri Srbije su i sada veoma nepovoljni, čak i posle deset godina kakve-takve stvarne tranzicije (posle one „patološke“ u predhodnoj deceniji). Društveni proizvod i realne zarade su i dalje manje nego pre 20 godina, stopa nezaposlenosti je veća od 20 odsto, inflaciona stopa je oko 10 odsto, deficit trgovinskog bilansa je 2010. godine iznosio 5 milijardi eura, a platni deficit sa svetom oko milijardu eura. Spoljni dug dosegao je 80 odsto društvenog proizvoda, javni dug je na nivou višem od 43 odsto BDP, a budžetski deficit je oko 5 odsto. Na sve to treba dodati i tekuću nepovoljnu evropsku, pa i nesigurnu američku finansijsku situaciju, što će verovatno imati odraz na spoljnotrgovinske tokove Srbije, ukoliko dođe do dubljih svet-skih finansijskih poremećaja.

Najgore od svega je to što je tranzicioni proces gotovo zaustavljen - i to u trenutku kad je trebalo da počnu da pristižu prvi tranzicioni benefiti - posle jedne velike (istina haotične) restrukturacije i relativno značajne privatizacije, koja je obuhvatila oko 60 odsto realnog društvenog kapitala - a dala bedne finansijske efekte. Jer, od prodaje 2402 preduzeća ostvaren je prihod od samo 2670 miliona eura (uključujući i prodaje preko tržišta kapitala).

A taj prihod je bio manji od dotacija koje su morale biti obezbeđene iz tekućih budžeta za pokriće samo deficita penzionih fondova - kako bi 1,7 miliona penzionera moglo dobiti veoma niske penzije. Oni koji stalno ističu da prihod od privatizacije nije produktivno investiran, zaboravljaju na to da su i penzioneri morali biti održani u životu, koliko-toliko. No, državni kapital u javnim i komunalnim preduzećima i dalje je pod rukom državne i političke birokratije, koja sabotira tranzicioni proces izgovarajući se takozvanim „nacionalnim ciljevima“ (a u poslednje vreme i svetskom finansijskom krizom, koja je oborila cene relanom kapitalu).

Svih tih proteklih teških 20 godina, Srbija nije raščistila ni pitanje generalne ekonomske i političke orijentacije. U prvoj dekadi pričalo se o blagodatima koje će Srbija imati od pristupanja tržištu Rusije i Kine (pa i uključivanja u federaciju sa Rusijom i Belorusijom), a u drugoj dekadi nominalno je istaknut „Evropski put Srbije“, ali su ostale veoma uticajne i moćne i snage koje i sada podržavaju povratak „evroazijskom smeru“ koji je počeo da zagovara ruski premijer Vladimir Putin. Uprkos činjenice da Srbija 80 odsto svojih spoljnih ekonomskih poslova obavlja sa Evropskom unijom. Pokušaj vodećih snaga da zadrže politiku „i Moskva i Brisel“ nema šanse na uspeh i više govori o interesima nove-stare političke i ekonomske elite, nego o interesima stanovništva u Srbiji.

Ratna silovanja, instrument etničkog čišćenja

PIŠE: IRENA ANTIĆ

Godine opsade Sarajeva donijele su patnje i stradanja, glad, hladnoću, neizvjesnost, neprospavane noći i strah. Donijele su vrijeme u kojem su Sarajlije, kao nikad prije i poslije ratnih godina bile upućene jedni na druge. Nemoćni pred usijanim tenkovskim i pušćanim cijevima, umorni od nadanja da će svijet konačno prekinuti ubijanje grada u srcu Evrope, iscrpljeni od života koji je ličio na ruski rulet, od stajanja u dugim redovima za vodu i humanitarnu pomoć, ranjeni i obogaljeni. Ali, jednako veliki u otporu i dostojanstvu, u svojoj odlučnosti da prežive, da jedan drugom pruže ruku pomoći, da od ničeg naprave nešto, da udahnu nove živote, dok se ginulo na sve strane, da skromnim kulturnim sadržajima odgovore na primitivizam, nasilje i mržnju. Baš ta formula preživljavanja, bila je nestvarna za ljude van sarajevskog kruga pakla. Brojni strani novinari, prijatelji i hrabri ljudi, koji su dolazili u opkoljeni grad, odlaskom iz njega svijetu su prenosi vapaj iz najvećeg konc-logora i vlastito divljenje i nevjericu, kako Sarajevo, uprkos svemu, opstaje i živi; upozoravali da je olimpijski grad postao centar ljudske tragedije i stradanja na kraju XX vijeka. Iako se Sarajevu činilo nekad da je zaboravljeno i samo na kraju svijeta, činjenica da se stradanje civila i rušenje grada dešava, praktično, „uživo“, na svjetskim tv ekranima, ostavljala je tračak nade, da se najgori scenarij, a to je bio ulazak Mladićevih snaga u grad, neće dogoditi, da svijet to neće dopustiti. Dok smo u podrumima i skloništim brojali granate, tješilo nas je da nam niko u tom trenutku neće zalupati na vrata i uperiti u nas pušku. Da smo tu, u svom gradu, pa makar i u srušenim domovima. Da ne moramo bježati ispred noža...

Nažalost, dok su slike stradanja Sarajlija, u prvim mjesecima agresije obilazile svijet, na području istočne Bosne, cijelog Podrinja, Bosanske Krajine dijela Posavine i istočne Hercegovine, u gradovima gdje su srpske snage preuzele vlast, silom i uz nesebičnu podršku bivše JNA, čija su vojnici i tenkovi, u

samo nekoliko mjeseci pregazili i opustošili sela i gradove na gotovo 80 odsto teritorije, daleko od očiju javnosti, daleko od osude i glasa razuma koji bi možda umanjio razmjere užasa, u mraku ljudskog bezumlja, dešavali su se najstrašniji zločini nad nesrpskim stanovništvom. Kad su prvi zbjegovci unesrećenih, protjeranih civila, pretežno žena, djece i starijih osoba, kroz šume, preko planina, uspjeli preći ili bolje reći, prebjeći na slobodnu teritoriju Sarajeva, Visokog, Zenice, ili kad su u konvojima deportovani put Travnika, za Hrvatsku i dalje u treće zemlje, bilo je jasno da se na okupiranim područjima provodi sistematsko, dobro organizirano i brižljivo pripremljeno etničko čišćenje. Rijeke izgladnjelih, namučениh, prestravljenih ljudi, koji su preko noći ostajali bez ičega, spašavajući samo gole živote, svjedočile su o masovnim ubistvima njihovih porodica, rođaka, prvih komšija, o spaljivanju i pljačkanju cijelih sela, mučenju, stravičnim torturama, logorima... U optužnicama protiv Radovana Karadžića i Ratka Mladića, kao i u nekim okončanim predmetima Haškog tribunala, ovi zločini nazvani su pravim imenom: etničko čišćenje, genocid, zločin protiv čovječnosti.

Tiho, plašeći se i svoga glasa i riječi koje će izgovoriti, donosili su prognanici i priče sa najcrnjim scenarijima o seksualnom zlostavljanju i silovanju. Ovaj gnusni zločin kao instrument etničkog čišćenja u BiH, prema postojećoj statistici, uništio je živote više od 20.000 djevojčica, djevojaka i žena.

Mnoge su o događajima koji su ih obilježili za cijeli život, zauvijek začutale. Zanimemile pred užasom, poniženjem, nanesenom patnjom. Zastidjele se što su, ne svojom krivicom, reći će, izgubile svoju čast. Plašeći se reakcije okoline, blokirane vlastitim stidom, neke djevojke i žene o zločinu izvršenom nad njima, progovorile su tek godinama kasnije. Mnoge su o silovanju govorile isključivo u trećem licu; jedna moja komšinica, poznanica, rodica... Više od toga nisu mogle, a ipak bi tako olakšale vlastitu

patnju. Patrijarhalni, za većinu njih strogi, konzervativni odgoj i sredina u kojoj su rasle, iz koje su progane i u kojoj su prošle pakao silovanja i seksualnog zlostavljanja, njihov teret čini još težim i većim. Neke su, ne mogavši se s tim nositi same sebi oduzimala život, neke su poslije stravičnih tortura ubijene, neke umirale u najgorim mukama, neke puštane na slobodu tek u poodmakloj trudnoći, koja se više nije mogla prekinuti. Većina ih i sad bezuspješno, pokušava iz sjećanja potisnuti vlastitu prošlost. Uvijek iznova i iznova, proganjaju ih te slike, dok čute o njima, kao da su krive za nanijeto im zlo.

Malo je onih hrabrih žena i djevojaka, koje su o tonme progovorile naglas, podijelile svoju muku s javnošću, ili barem sa najbližim prijateljima, supružnicima, djecom.

Bijeg od zlostavljača i izlazak na slobodnu teritoriju, značio je kraj izivljavanja nad njima, ali i početak novih muka. Kako u oči pogledati roditelje, kako mužu i djeci objasniti, a da je zauvijek ne odbace od sebe, da je razumiju... Znale su da će zauvijek biti obilježene. Tako ranjene, žene i djevojke sa nevidljivim biljegom, osjećale su da je svaki pogled usmjeren ka njima, ustvari osuda za nešto za što nisu krive i protiv čega su bile nemoćne. Neke su ćutnjom rekly sve. Neke su zatražile psihološku ili drugu medicinsku pomoć. Stotinama se broje i djevojčice koje su silovane sa 11, 12 godina, te maloljetne djevojke, koje zbog pretrpljenih trauma nikad do danas nisu mogle uspostaviti partnerske odnose, niti bilo kakvu komunikaciju sa muškarcima. Mnogo je onih koje su otišle daleko od Bosne i sa svojom zemljom prekinule svaki kontakt, ali od sebe nisu mogle pobjeći. Kako god da su se postavile, seksualno zlostavljanje i poniženje, ostavili su im trajne psiho-fizičke posljedice.

Iako su se masovna, sistematska silovanja provodila na svim okupiranim teritorijama BiH, Višegrad i Foča, postali su sinonimi za ovaj monstruozi zločin. Cilj seksualnog, sistematski pripremljenog zločina bio je, između ostalog, poniženje. Brojni su primjeri silovanja žena u prisustvu njihovih muževa i djece. Silovanja djevojčica i djevojaka, pa nakon toga i ubistava pred roditeljima.

R. iz Višegrada imala je 17 godina kad ju je u aprilu 1992. godine, na ulici, u centru grada zaustavio i prisilio da s njim krene višegradski gospodar života i smrti, haški osuđenik, Milan Lukić. Već danima su se nad Višegradom zloslutno nadvijali smrt i zlokobna prijetnja za hiljade Bošnjaka tog

lijepog podrinskog gradića. R. je toga dana nakratko izašla do prodavnice, i umjesto natrag kući, gdje su je čekali majka, otac, njen mladić i sestra, prisilno je odvedena u hotel Vilina vlas: „Kad me doveo u Vilini vlas, naredio mi je da se skinem, i tu sam silovana prvi put. Preklinjala sam ga da me vrati kući, jer mi je majka bila teško bolesna. Odveo me je potom u jednu slastičarnu u Novoj mahali. Bila je puna njegove vojske, „Osvetnika“. Stavio mi je na glavu svoju kapu i rekao im da me niko, osim njega, ne smije dirati i da sam ja njegova buduća žena.

Tu noć me odveo kući i zaprijetio mi da ne smijem nigdje pobjeći i da će se on vratiti, a ako pokušam bježati, da će ubiti i mene i moju porodicu. Od tada je dolazio po mene u svako doba dana i noći. Nekad on, a nekad je slao po mene svoje ljude. Odvodili su me u Vilinu vlas i na još neka mjesta. Milan Lukić me silovao nebrojeno puta i radio od mene šta je htio. U Vilinoj vlasi je bilo strašno. Po čitavu noć bi iz svih prostorija dopirali krici i plač djevojaka. Silovali su ih, kao i mene, tukli, mučili, ubijali tu, a neke odvodili odatle. Za njih se poslije više ništa nije čulo“.

R. se nakon rata udala za mladića, sa kojim je bila u vezi u vrijeme kad je postala Lukićeva robnja. Majka je četvoro djece. Nažalost, najstariji sin, ima mentalne poteškoće. Uzrok tome su traume i fizička oštećenja, kao posljedica seksualnog zlostavljanja, koje je R. mjesecima trpila. I mada je njen suprug od samog početka znao kroz kakve torture je R. prolazila i nije bio jedan od onih koji su zbog toga svojim suprugama okrenuli leđa, njena rečenica da je njen muž njoj „to oprostio“, samo je jedan u nizu primjera sa kakvim se teškoćama i nerazumijevanjem, te opterećenjem poput samoo-sude živi ova ranjiva populacija.

Sve do 2006, R. nije bila registrirana u bazi silovanih i seksualno zlostavljanih žena. U javnosti o tome nije govorila. Prolazile su godine, a patnja i poniženje koji su se zauvijek u njenoj duši nastanili, rasli su i mučili je. Možda bi i dalje bilo tako da te godine tužiteljstvo Haškog tribunala u optužnici protiv Milana i Sredoja Lukića nije izostavilo tačku za silovanja, navodno zbog nedostatka dokaza. Izašla je tada i R. na mirne proteste udruženja „Žena-žrtva rata“ i uz sjećanja koja su navirala, u okruženju djevojaka i žena koje su prošle istu torturu, prvi put progovorila, olakšavši svoju dušu. Plakala je dugo i neutješno dok su iz nje izlazile riječi istkane mukom, patnjom, stidom i šutnjom

dugom 14 godina. "Brzo se čovjek prisjeti onog što se dogodilo. Muka je zaboraviti to", rekla je tada R.

Presuda Milanu Lukiću, iako doživotna, za stotine višegradskih djevojaka i žena, veliko je razočarenje. Nema presude za silovanja, a stotine je svjedočenja mučnih za čuti i pročitati.

Mersiha je imala 17 godina kad je počeo višegradski krvavi pir. Njena ljepota je, kada je Lukić ušao u kuću, bila njena najveća nevolja. Naredio je Mersihi i mlađoj sestri da pođu s njim, dok je njihova majka, izbezumljena od straha, klečeći molila da ih ne odvodi, Lukić je svom snagom udarao nogama, psovao i prijetio... Odveo ih je u Vilinu vlas i zaključao u dvije odvojene prostorije. Mersiha je čula kada je Lukić rekao grupi vojnika da „ispitaju“, (značilo je to zlostavljaju), njenu sestru, „ali ne previše“. Čula je smijeh razularenih vojnika, a dva sata kasnije jecaje svoje 15-godišnje sestre. Nakon toga nastao je muk. Više nikad, ni Mersiha, ni bilo ko drugi, nije čuo ni vidio njenu sestru. Lukić je potom došao u Mersihinu sobu. Naredio joj da se skine, a kada je odbila zaprijetio joj je da se nikad neće vratiti kući ako ne uradi što od nje traži i da će joj dovesti još desetoricu da je siluju. Kad je prisilio da se skine, silovao je nekoliko puta, a ona je plakala i molila da je pusti. Onda je zaspao, a Mersiha je slušala plač nekih drugih djevojaka u susjednim prostorijama. Ujutro u pet sati, vratio je kući. Majka je čekala ispred ulaza. Mersiha joj ništa nije rekla o onom što joj se dogodilo. Majka nikad nije ni pitala, samo su ulazeći u stan obje nijemo plakale. Danima je Mersihina majka odlazila u policiju sa nadom da će saznati nešto o sudbini mlađe kćerke. Jednom je tako sreća Lukića koji ju je izvrijeđao, prijeteci joj puškom. Rekao joj je na kraju: "Šta hoćeš, vratio sam ti bar jednu". Nedugo poslije toga, Mersiha, njena majka i starija sestra pobjegle su iz višegradskog pakla.

Duško Andrić bio je osoba od povjerenja višegradskih monstruma i on je organizirao sabirne centre za žene, njihov pronalazak i privođenje onima koji su ih zlostavljali. Sad slobodno šeta Višegradom.

Tokom proljeća i ljeta 1992. godine, u Višegradu je ubijeno oko 3000 Bošnjaka, od čega 800 žena. Njih 600 silovano je jednom ili više puta.

Osim u hotelu Vilina vlas, mučilišta za djevojke i žene bili su i motel „Bikavac“, škola „Hasan Veletovac“, Vatrogasni dom, Policijska stanica, te brojne privatne kuće i stanovi...

H.Z. u svojoj ispovijesti navodi da su početkom aprila srpske snage odvele i ubile njenog moža. Nekoliko dana kasnije jedan višegradski policajac odveo ju je na isljeđivanje, a potom nasrnio na nju i silovao je. Zlostavljanje je, prisjeća se, trajalo satima: „Doveo me je tu prije nego je bilo podne. Izašla sam odatle poslije 21h. Nije prestajao sa mučenjima i psovkama. Pitao me, imam li djece. Rekla sam, dva maloljetna sina. Kazao je, sad ćeš Turkinjo rađati srpsku djecu“.

Brojni Višegrađani svjedoče o tome da su postojali spiskovi, na osnovu kojih se tačno znalo, kojem silovatelju će pripasti koja djevojka.

Po ljepoti poznata djevojka, Jasmina Ahmetpahić bila je jedna od onih na koje je Milan Lukić bacio pogled i svoje zvjerske namjere. Kada je odveo, njen otac tražio je po cijelom Višegradu i molio da mu kažu gdje je njegova kćer.

Istog poslijepodneva saznao je da se Jasmina opirala silovatelju i iskoristivši trenutak njegove nepažnje, skočila kroz prozor hotela, izabravši smrt umjesto Lukićevog poniženja.

Neke od silovanih žena trudnoću su uspjele prekinuti. U bazi podataka udruženja „Žena-žrtva rata“, nalazi se 60 slučajeva silovanja, nakon kojih su djevojke i žene rodile djecu. Neke su djecu dale na usvajanje i s njima zauvijek prekinule kontakt. Neke žene koje su u zatočeništvu držane do poroda, djecu su ostavile kod silovatelja. Neke majke povremeno obilaze djecu, neke su ih zadržale. Gotovo nijedno od te djece ne zna da nije rođeno iz ljubavi, već kao plod najgnusnijeg zločina nad ženom.

M.S. živi na domak Sarajeva. Silovana je 1992, u jednom istočnobosanskom gradiću. Na slobodu je puštena u petom mjesecu trudnoće. Rodila je djevojčicu i dala je na usvajanje. Dijete nije mogla, ni željela usvojiti. Nisu joj to dali njeni unutrašnji osjećaji, a roditeljima o tome nikad ništa nije rekla. Mirela živi u Sarajevu. Majka za nju prima određenu naknadu i često dolazi da je obiđe. Njeni roditelji ne znaju da

imaju unuku, da je ona plod ratnog silovanja i da njihova kćerka s njom održava kontakt.

S.A. duže vrijeme bila je zatočena u jednoj napuštenoj kući u blizini Zvornika. U više navrata silovao ju je jedan vojnik iz Zemuna. Kad je iz zatočeništva došla u Tuzlu, bila je već u šestom mjesecu trudnoće i abortus nije bio moguć. 1993, rodila je sina i dala ga u sirotište, a ona se odselila u Živinice. Nakon nekoliko godina, kad je za to skupila dovoljno hrabrosti i novca, uzela je dijete iz sirotišta i sad žive skupa.

Sportska dvorana „Partizan“, Buk bijela, hotel u Miljevini, Karamanova kuća, samo su neka od mjesta u kojima su masovno bile zatočene, mučene i silovane Bošnjakinje sa područja Foče, dijela Goražda, Kalinovika i drugih mjesta. H.M. je u Partizanu proveo nekoliko mjeseci:

„Radomir Kovač, zvani Klamfa, silovao me nebreno puta. Znao me odvesti da me siluje, a onda dovesti još po sedmoricu. Satima su se smjenjivali nada mnom, silovali me... Nekim su ženama silom gurali flaše u polni organ... Muža su mi ubili. Imam tri odrasla sina. Oni znaju šta me snašlo, ne krijem. Šta ću. Njima nije svejedno, al' eto, ne pričamo o tome...“.

A.M. tek što je napunila 18 godina, bila je zatočena u „Partizanu“. Silovalo ju je nekoliko srpskih vojnika, tako da ne zna ko je otac njenog djeteta. Ali zna te ljude, jer su to bile prijeratne komšije, sa kojima je živjela u Foči. Rodila je kćer i nije ju je željela ostaviti. Poklonila joj je ljubav i pažnju. Sad živi u okolini Sarajeva. Odlučna je u tome da svojoj kćerki nikada neće reći da je rođena nakon silovanja.

S. je kao plod silovanja rodila sina. Odlučila je ostaviti ga uz sebe i o njemu se brinuti, međutim, nakon nekoliko mjeseci, u njoj se nešto prelomilo. Ubila je svoju bebu, a nakon toga, tragično okončala i svoj život.

Ovim ženama, poslijeratno vrijeme teško je iskušenje, jer ih većina živi dva paralelna života. Onaj iz prošlosti, koji ih je za sebe vezao kao lancima, i steže ih sve više, a nemaju snage lance prekinuti i kriknuti naglas, iznijeti svoju muku, osloboditi je se. I drugi život, život sadašnjosti, u kojem se trude biti supruge vrijedne ljubavi i poštovanja, najbrižnije majke svojoj djeci, pri tom strahujući da krhotine ranijih godina i života ne umrljaju skromne porodične živote. Da ne uruše toplinu i gnijezdo u koje

se mogu sakriti, kad sjenke vlastite prošlosti nepozvane nijemo zaprijetu.

E.S. iz Foče, bila je zatočeničica jedne od privatnih kuća u kojima su seksualno zlostavljane djevojke i žene. Muž joj je odveden u KP dom Foča i od tada mu se gubi svaki trag. U vrijeme zločina, njene kćerke imale su 10 i 11 godina. Znaju šta se te 1992. godine dešavalo sa njihovom majkom. Nakon izlaska iz Foče živjele su van BiH, a sad žive u Sarajevu. Smatrajući da je jako važno da se istina o zločinima sazna, E. S. je na brojnim skupovima i u sudnici svjedočila o zločinu koji je nad njom izvršen. Činjenice su, kaže, važnije od srama. Međutim, njene kćerke, kako tih ratnih godina, kad su bile i suviše mlale, tako ni sad, kad su zrele, odrasle i imaju svoje porodice, o tome ne žele govoriti. Kao da one nose stid, i plašljivost. Ako ih neko i pita, reći će, ne to se nije dogodilo...

N.R. majka je 18-godišnjeg sina. Silovana je. Dijete nikad nije željela ostaviti, i skroman porodični dom imaju u Visokom, pokraj Sarajeva. Prije godinu dana, majka mu je rekla istinu, razmišljala je o posljedici, ali je smatrala da dijete mora znati. Mladić tad nije očaj i bijes usmjerio ka majci. Šok, što za njege jeste bilo to saznanje i svu mržnju u prvoj reakciji, usmjerio je na svog bezimenog, nepoznatog oca. U afektu je rekao majci: „Ko je on? Hoću da znam. Ja ću ga naći, želim da ga ubijem.“ Nakon toga, majka i sin potražili su zajedničku pomoć i savjet psihologa i sociologa.

Brojni su primjeri žena, koje su članice udruženja koja okupljaju tu populaciju. O svojoj prošlosti spremne su pričati samo u društvu sa onima sa kojima ih veže ista patnja ili, pod zaštitom, u četiri zida sudnice. Njihove porodice o traumatičnoj strani života njihovih supruga, majki ili kćeri, o paklu kroz koji su prošle i zbog suđenja mu se vraćaju, o grčevitoj borbi da iz sebe izbace naneseu im bol, ne znaju ništa ili jednostavno ćute svjesni svega, ne dajući im do znanja da o tome bilo šta znaju.

Za pretrpljene patnje i poniženja, nadale su se, djelić pravde i olakšanja bit će suđenja odgovornima. Za tako strašan i masovan zločin, do sada je izrečen sramno mali broj presuda. U Sudu BiH za silovanja i seksualna zlostavljanja, između ostalih, osuđeni su Neđo Samardžić, Boban Šimšić, Gojko Janković i Radovan Stanković, koji je 2006, nedugo nakon presude i dolaska u fočanski zatvor, pobjegao, bolje reći, bio pušten da nestane.

Za silovanje bi se, da je bilo pravde, do sad već sudilo i nekadašnjem komandantu snaga UN u BiH

Luisu Mekenziju koji je, posvjedočile su zatočeni-
ce nekadašnjeg srpskog logora „Sonja“, u Vogošći,
kod Sarajeva, učestvovao u seksualnom zlostav-
ljanju zatočenica. Kantonalno tužiteljstvo u Saraje-
vu prekinulo je istragu zbog fizičke nedostupnosti
Mekenzija.

Kanadsko Ministarstvo odbrane saopćilo je da
ne raspolaže saznanjima i dokazima koji bi ga tere-
tili za taj zločin. Suština je ipak u nečem drugom -
Mekenzi je bio pod međunarodnom zaštitom i na
njega se primjenjuje imunitet UN, koji ga štiti od kri-
vičnog gonjenja u državi u kojoj postoji osnovana
sumnja da je počinio zločin. Samo kada bi državno
tužiteljstvo od generalnog sekretara UN zatražilo
ukidanje imuniteta, a on to odobrio, postupak protiv
Mekenzija mogao bi biti pokrenut.

Jedan od najvećih problema sa kojima se žrtve
susreću je loša zaštita svjedoka. Sud se o njima bri-
ne, prema zakonskim odrednicama samo tokom
boravka u sudnici nakon toga postaju ničija briga.
Nerijetki su primjeri da se žene-svjedoci, na suđe-
njima koja su za njih posebno traumatična, i iz kojih
je zbog njihove zaštite javnost uglavnom isključe-
na, u čekaonici susreću sa svojim mučiteljima, jer
se dešava da se na suđenju ratnom zločincu kao
svjedoci pojave oni koji su također u tom zločinu
učestvovali. Primjerice, Miloje Joksimović učestvo-
vao je u brojnim zločinima nad Bošnjacima Više-
grada. Protiv njega se ne vodi postupak, nije pri-
vođen na saslušanja, o njegovim zlodjelima postoje
dokazi, dolazio je na suđenja Bobanu Šimšiću, a sud
nije poduzeo ništa ni nakon što su udruženja žrtva
na to skrenula pažnju. Posebna trauma je povra-
tak svjedokinja u mjesta u kojima je nad njima zlo-
čin izvršen, gdje svakodnevno susreću njegove uče-
snike. Nerijetko, kad odbrana dobije pisanu izjavu
svjedokinje, za nju zna silovatelj, pa onda i njego-
va porodica. Tako je zabilježen primjer u predmetu
višegradskog zločinca Bobana Šimšića, da je njegov
brat žrtvama uzpućivao telefonske prijetnje. Nedopu-
stivo je i to da nerijetko svjedocima-povratnicima u
RS pozive za svjedočenje poštar ostavi na pragu, ili
uspud nekom od komšija, pa tako o pozivu za svjedo-
čenje, prije žrtve sazna lokalna kafana i cijeli, uglav-
nom u zločine upetljani komšiluk. Jedna od silova-
nih žena, koja je nakon rata živjela u inostranstvu i
bila haški svjedok, po povratku u Prijedor, počela je
dobivati prijeteća pisma i pozive. U nekoliko navra-
ta nepoznate osobe pokušale su automobilom udari-
ti njenu djecu.

Kruti zakoni i sudske odluke ne ostavljaju pro-
stor za pitanje, a gdje je u svemu tome žrtva?!
Posebno u društvu, kakvo je bosanskohercego-
vačko, u kome su prepuštene same sebi, bez ade-
kvatne zaštite. Koliko će trajati posttraumatsko
liječenje i koliko će se žrtva uklopiti u normalne
životne tokove, individualno je. Većina će zauvijek
nositi posljedice silovanja. Stručnjaci kažu, ukoli-
ko žrtva otvori traumu, veća je vjerovatnoća da će
je se riješiti. To zavisi i od faktora traume kao i od
toga da li je u pitanju jedna ili traume u nizu, što
je najčešći slučaj kod ratnih silovanja. Zavisi mno-
go i od porodice, samopoštovanja i samouvjere-
nosti. Društvo mora naći način i pomoći žrtvama
silovanja da izađu iz svog svijeta trauma i prošlo-
sti, ali to ne smije biti samo stručna pomoć psi-
hologa. Prvi korak je sigurno utočište, razumije-
vanje nediskriminacija i podrška društva. Ne smi-
ju biti obilježene i zanemarene. Nedopustivo je da
osim žrtve silovanja, postanu i žrtve pravosuđa.
Ove žene ponižene na najgrublji i najmonstruozni-
ji način moraju biti obaveza društva, koje će sno-
siti ne samo odgovornost već i posljedice ukoliko
ih ostavi na margini interesovanja. Ovim ženama
koje su bile hrabre da uopšte prežive pakao silo-
vanja, ne treba sažaljenje, već podrška.

Bez svjedočenja preživjelih žrtava, krunskih
svjedoka najstrašnijih zločina, među kojima su i
silovanja, suđenja neće imati pravu težinu.

Mora im se pomoći da ne ostanu na socijalnom
dnu i tako ponovo postanu žrtve, ali ovoga puta
nebrige države i društva. Hrabre i odlučne da zarad
istine, savladaju strah od mogućih prijetnji i ožive
sjećanja na strahote koje su prteživjele i svjedoče
na suđenjima za ratne zločine, a da pri tom ni izbliza
nemaju adekvatnu podršku i pomoć države, ove žene
žive sa brojnim fizičkim posljedicama i psihičkim tra-
umama, nažalost, često obilježene od društva, pa i
svojih porodica. Za svoj položaj, dostojanstvo, i doka-
zivanje užasa koji su preživjele, mukotrпно se bore
godinama.

Nepodizanje optužnica protiv onih koji su uče-
stvovali u zločinima silovanja i njima ostavljena
mogućnost da se slobodno kreću, tu među nama,
među onima, koje su pred njihovom mržnjom, silom
i beskrupuloznošću ostale nemoćne, otežava odlu-
ku protjeranih da se vrata na svoje. Ove hrabre žene,
koje su, u sebi, jednom umrle, a onda opet iskoračile
u život, najbolji su dokaz da, iako smo izašli iz rata,
rat još ne izlazi iz nas.

Biznis istorijskih fusnota

PIŠE: TAMARA KALITERNA

U oktobru se u Haškom sudu, osim redovnih suđenja devetorici optuženih za ratne zločine sudilo i za nepoštovanje suda. Među onima koji ponižavaju pravosuđe svetske organizacije prednjači Vojislav Šešelj kome Tribunal 31. oktobra izriče drugu presudu od četiri optužbe za nepoštovanje suda. Šešelj je otkrio identitet 11 zaštićenih svedoka Tužilaštva. Nakon toga su šestorica prešla među svedoke odbrane. Tribunal je Šešelja već osudio na 15 meseci zatvora zbog istog delikta.

Sudi se i Dragomiru Pećancu iz Glavnog štaba Vojske Republike Srpske (VRS) koji nije hteo da svedoči na suđenju Zdravku Tolimiru, optuženom za genocid u Srebrenici i Žepi, jer „nije psihički sposoban“. U sudnici je Pećanac 10. oktobra pozdravio optuženog. Pećanca je Radislav Krstić, bivši komandant Drinskog korpusa VRS, osuđen za genocid rangirao na treće mesto među odgovornima za srebrenički masakr - iza Ratka Mladića i Ljubiše Beare, a ispred Tolimira.

Nekoliko svedoka je Pećanca prepoznalo kao oficira koji je 16. jula 1995. godine na „specijalni zadatak“ odveo osam pripadnika Desetog diverzantskog odreda koji su na farmi Branjevo tog dana streljali između 1000 i 1200 Bošnjaka.

Petar Salapura je pristao da bude svedok optužbe Tolimiru, Mladićevom pomoćniku i savetniku Biljane Plavšić. Salapura je nakon zločina u Srebrenici tražio od policije Republike Srpske lažne lične karte za osmoricu iz Desetog diverzantskog odreda - od kojih su neki optuženi u Haškom tribunalu. Većina je stigla u Srbiju sa lažnim dokumentima. Salapura je bio nadređen onima iz Desetog diverzantskog odreda koji su 23. jula 1995. godine u selu Bišina streljali 39 Muslimana.

Salapura i Pećanac su bili oficiri JNA, pa Vojske Jugoslavije, čiji je glavni štab bio u Beogradu, pa VRS kojom se komandovalo iz Beograda.

Sudiće se i Jeleni Rašić, braniteljki Milana Lukića koja je trojici Višegrađana dala po 1000 eura da potpišu lažnu izjavu i obećala im još novca ako lažno svedoče u korist njenog klijenta. Lukić je osuđen na doživotni zatvor i zbog ubistva 140 žena,

dece i staraca u Višegradu. Lukićevi branioci su Hamdiji Viliću kome su izgoreli žena i deca od devet, sedam i šest godina u lomači u višegradskom naselju Bikavac nudili 100.000 eura da lažno svedoči u korist optuženog.

Zehra Turjančanin koja je je preživela spaljivanja ne zna čije je „dijete vuklo za ruku mrtvu majku, nadajući se da će ona ustati. U komšinicu Šuhre izgorjelo je dijete koje nije imalo ni godinu dana“, seća se Zehra.

Lukić je Viliću telefonom iz pritvora UN obećao „istinu“ o sudbini njegove porodice ako svedoči u njegovu korist. Vilić je od Lukićevih mešetara saznao da je zajednički poznanik, Bošnjak potvrdio lažni Lukićev alibi za 5000 eura. Jer, „oči i uši su loši svedoci ljudima koji imaju varvarske duše“, govoraše Heraklit sa nadimkom Mračni. Lažni svedoci pristaju na saučesništvo, preuzimanje dela krivice, podelu zločina. Zločin poprima sfumato tonove, obrisi se gube, počinioci zločina se solidarišu jedan sa drugim i sa zločinom.

Haški sud je 2001, beogradskog advokata Milana Vujina, bivšeg predsednika Advokatske komore Srbije kaznio sa 7000 eura, jer je radio „protiv interesa svog klijenta“ Duška Tadića. Vujin je izbrišan sa spiska advokata Haškog tribunala. Vujin se nije žalio na globu, nego na ekskomunikaciju. Branioci optuženih koje plaća Tribunal mogu mesečno da zarade 19.000 dolara.

Vujin nije dozvolio Tadiću da kaže istinu o ratu u Prijedoru. Kada je Tadić hteo da otkrije neka imena, Vujin mu je rekao: „Nismo ništa napravili ako jedan izađe iz zatvora, a drugi uđe u zatvor“. Drugi Tadićev branilac, Mihail Vladimirov kaže da Vujin „nije vodio računa o interesima svog klijenta, već o interesima vlasti ili drugih ljudi“. „Odbrana je Tadićevu ulogu u hijerarhiji vlasti u regionu Prijedora uporedila sa „sitnom ribom u bazenu prepunom ajkula“. „Sitna riba“ je osuđena na 20 godina zatvora.

Sudije su zaključile da je Tadićev branilac svesno nudio lažne dokaze i manipulisao svedocima, kako bi prikrio odgovorne za zločine u Prijedoru.

U septembru 2003, Politika je saznala da je Milorad Luković Legija, prvooptuženi za ubistvo

premijera Zorana Đinđića angažovao Vujina za branioca – jer što je loše za Hag dobro je za Srbiju. Prvooptuženi je tada bio na poternici srpske policije.

Vujin i Tadić će se ponovo sresti u Srbiji, jer je Tadić, Bosanac iz Kozarca u zatvoru dobio srpsko državljanstvo.

Iste su sankcije za lažne svedoke i za nepoštovanje suda – zatvor do sedam godina i do 100.000 eura globe.

Kao lažnog svedoka, koji ne ište ni kompenzaciju ni ustupak, optuženi za ratne zločine angažuju bolest. Slobodan Milošević, koji se plašio infuzije i injekcija, hteo je da se bolešću dokopa imuniteta. Od procesuiranja. Za manje od pet godina haškog tamnovanja bolovao je 37 puta. Od toga je 23 puta bio gripozan. O prirodi bolesti govori suđenje 11. novembra 2005, kada je optuženi izjavio da se ne oseća dobro i tražio šest nedelja bolovanja. Zatvorski lekar mu je prepisao dvodnevnu poštedu. Da će se Milošević u Hagu razboleti 11. novembra objavio je list Politika u Beogradu, 9. novembra. Milošević je još na slobodi bolovao od arterijske hipertenzije – poput 46,8 odsto građana Srbije. U septembru 2004, Tužilaštvo je zaključilo da Milošević kupuje svoje, a troši vreme suda, jer ne uzima lekove za pritisak. Umro je 2006, od infarkta, posledice visokog krvnog pritiska.

Milošević je sam sebi dijagnosticirao da je u zatvoru oboleo od stresa i depresije. Od depresije, relikta Miloševićeve vladavine, sada boluje četvrtina građana Srbije. Kada je krajem 2002, zatvorski lekar tražio psihijatrijski pregled Miloševića, optuženik koji je u sudnici govorio: „Tražim da me pustite na slobodu jer imam samo jedan telefon koji juče popodne nije radio“; „Ovo je jedinstven slučaj u svetu da se Sud, iako nelegalan, stavlja na stranu terorista“; „Čudim vam se da govorite albanski kad ste fakultet završili u Beogradu“, je oba puta to odbio. Lekar Vukašin Andrić nekoliko puta je putovao u Holandiju. Nekad kao otorinolaringolog kardiološkog pacijenta, drugi put kao svedok Miloševićeve odbrane.

Ratko Mladić se 6. oktobra žalio na „loše“ zdravstveno stanje. Bivši zapovednik VRS „nije mogao da se sam obuče i spremi za dolazak u sud“. „Imam strašne bolove i molim da me pregledaju lekari iz Srbije i RS koji su mi dijagnosticirali pokretanje kamena u bubregu 1996. godine“, rekao je optuženi za genocid koji se od podizanja optužnice 1995,

lećio pa sakrivao na Vojnomedicinskoj akademiji u Beogradu na kojoj se, jedinoj u bivšoj Jugoslaviji kamen u bubregu razbijao elektromagnetnim talasima. Da je hteo da se otarasi kamena, leškario bi u generalskom bolničkom apartmanu. Polovinom 1992, komandovao je onima koji su pucaali na Sarajevo: „Spalite im mozak. Pucajte dok ne polude“.

Kao i ostale fusnote u istoriji, bivši šef Državne bezbednosti Srbije Jovica Stanišić žalio se na kamen u bubregu, osteoporozi i zapaljenje debelog creva. Od osteoporoze boluje četiri do šest odsto muškaraca starijih od 50 godina, a upala debelog creva ne podnosi začinjeno i masno. Gastroentrolizi su 2008, Stanišićevu crevnu bolest opisali kao „blagu“. Prema Tužilaštvu, Stanišić bi se, kad je isposlovao privremenu slobodu lećio kod kuće. Hospitalizacija se „poklapala sa posetama medicinskih veštaka Haškog tribunala Beogradu“.

„Imam potrebu za češćim posetama toaleta tokom noći, pa su usledili problemi sa spavanjem“, uverevao je Stanišić sudsko Veće pre njegove ocene da li je sposoban za suđenje. Stanišić se žalio sudijama da ima „noćne more i halucinacije“, da vidi „zastrašujuća stvorenja“. Holandski psihijatar Jozef de Man dopušta da su Stanišićeve halucinacije kontraindikacija na lek „mortalazepam“ koji je, anksiozan, koristio pre hapšenja i izručenja. Bolestan, optužen i u pritvoru Stanišić se 2006, oženio ženom sa kojom je imao vanbračno dete, na privremenoj slobodi dobio je još jedno i napustio ženu sa dvoje odrasle dece.

Stanišić se ispovedio psihijatru da se u ćeliji UN „oseća kao pas“. Žalio se na „koncentraciju i pamćenje“, „zaboravljanje sopstvene adrese“, otežano „čitavanje i pisanje“. Zahtevao je da De Manu to prizna na engleskom jeziku, bez prevodioca. Lekar je zapisao da je pažnja optuženog „neprekidna“, nema „smetnji u pamćenju, mišljenju ili proceni“. Lekar je ocenio da optuženi reaguje „besno, a ne depresivno“. Pre toga mu Pretresno veće nije dopustilo novi privremeni boravak na slobodi. Optuženi Stanišić i Franko Simatović su udruženi hteli da silom i zauvek oteraju „nesrbe“ s velikih područja Hrvatske i BiH. Uživali su privremenu slobodu više od pet godina.

Svi koji pokušavaju da zdravstvenim nedaćama umilostive presude su bežali od pravde. Svi optuženi za najteže zločine su se prećutno ili eksplicitno izjasnili da su nevini.

Kultura poricanja vodeća paradigma

PIŠE: NERZUK ĆURAK

Međunarodna zajednica organizirano je naivna. Jedan od ključnih instrumenata infantilnog razumijevanja pravednosti je Međunarodni sud za ratne zločine na prostoru bivše Jugoslavije (ICTY), koji je, u osvjetljenje svog najavljenog zatvaranja iznenada dobio priliku za novu afirmaciju globalne pravde. Administracija Borisa Tadića uhapsio je Ratka Mladića, ratnog komandanta združene vojske bosanskih Srba i transgraničnih vojnih, paravojnih, policijskih i parapolijskih snaga iz Srbije, koje su, u različitim formama i s različitim intenzitetom bile potčinjene nitkovu čije je mladalačko prezime postalo sinonim za etničke progone, ratne zločine i genocid. Ipak, Mladićevo izručenje Hagu i sudski proces koji je u inicijalnoj fazi, relativizirat će doseg međunarodne pravde, jer će, kao i u svim prethodnim suđenjima "velikim ribama", presuda, ma kakva bila nositi pečat samo individualne krivice.

Iako su presude koje je donio ICTY nesumnjivi doprinos širenju moralne zajednice, jer su ključni politički i vojni kreatori zločina osuđeni po zapovjednoj odgovornosti, bez mogućnosti da, pozivajući se na *teoriju narodnog suvereniteta*, izbjegnju suočavanje sa demonima koje su sami posijali, pozitivne implikacije tog suda na obnovu međuetničkog povjerenja u postjugoslovenskoj regiji su izostale. I ne samo da su izostale, nego može se, *izvan razumne sumnje* tvrditi da haški sud, izuzev reduktivne katarze kod žrtava, nije ostvario programski cilj: međunacionalno pomirenje koje će doći kao rezultat adekvatnih presuda protiv najodgovornijih za zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava, uključujući i genocid. Naprotiv, poricanje da se zločin uopće dogodio, naročito poricanje genocida u Srebrenici, nastavlja se i danas, a javni protesti u Srbiji i bosanskohercegovačkom entitetu Republika Srpska nakon Mladićevo hapsjenja, samo su potvrdili notornost: presude Momčilu Krajišniku, jednom od ključnih arhitekata etničkog čišćenja u Bosni i Hercegovini, Biljani Plavšić, koja je u *dealu* sa haškim sudom priznala svoju odgovornost u planiranju sistematskih zločina nad Bošnjacima i Hrvatima, 35 godina robije generalu Radislavu

Krstiću za sudjelovanje i pomaganje u genocidu, doživotna presuda generalu Stanislavu Galiću za dugotrajno teroriziranje građana Sarajeva i 29-ogodišnja kazna generalu Dragomiru Miloševiću za kampanju artiljerijskog i snajperskog terora nad Sarajevom, kao i desetine drugih presuda arhitektima i strateškim izvođačima zločinačkih poduhvata, nisu polučile katarzu kod onih u čije ime je zločin učinjen.

Veliki srpski intelektualac, jedan od najvećih u ovoj dionici srpske historije, profesor Nenad Dimitrijević, autor iznimno važne knjige *Duty to Respond. Mass Crime, Denial, and Collective Responsibility*, Central European University Press, Budapest - New York, 2011, neumoljivo primjećuje: "U bliskoj prošlosti počinjene su teške nepravde, koje se mogu identifikovati kao zločini što su ih počinili neki Srbi, u ime svih Srba, protiv ljudi koji su izabrani za predmet napada na osnovu činjenice da nisu bili Srbi. Ovakvu praksu nazivam kolektivnim zločinom... kolektivni zločin više (je) od zbira pojedinačnih zločinačkih postupaka. Zato je njegovo vrednovanje nesvodivo na prosudbu pojedinačnih akata konkretnih počinitelja, saučesnika i 'posmatrača'. Ovim ne želim reći kako krivično gonjenje nije bitno. Naprotiv, verujem da je reč o najvažnijem elementu tranzicione pravde nakon kolektivnog zločina. Ali karakter zločina zahteva i druge načine angažovanja, koji će staviti u prvi plan kulturni kontekst zločina, te njegove moralne

posledice". O tome je riječ. Moralne posljedice zločina su takve da na etičkoj i kulturnoj ravni zahtijevaju identifikaciju zajednice u čije ime je zločin počinjen sa presudama kojima su kažnjeni oni koji su u njeno ime zločin počinili. No, to se u bitnoj mjeri ne dešava, kultura poricanja i dalje je vodeća paradigma srpske socijalne kohezije; na vertikali vrijednosti onaj koji laže (na primjer, Dobrica Ćosić) daleko je ispred one koja govori istinu (na primjer., Sonja Biserko). Tako se moglo desiti da hiljade ljudi na Palama (nekoliko kilometara vazdušne linije od Sarajeva) nakon hapšenja generala Mladića veličaju ovog optuženika za genocid kao mitskog srpskog junaka, što nas vodi ka zaključku da pomenute kazne za granatiranje i teroriziranje Sarajeva koje je haški sud izrekao Mladićevim generalima ne predstavljaju nikakvu vrijednost koja bi eventualno mogla promijeniti aksiološke kategorije u kulturi poricanja.

Prethodna argumentacija vodi me ka stavu da je vodeća premisa haškog suda - suditi ključnim akterima jugoslovenskog demijurga, ali individualizirati njihovu krivnju - u svojoj biti ispravna, ali, po proizvedenim posljedicama promašena. Konkluzija se ne slaže sa premisom! Suditi vodećim političkim i vojnim naredbodavcima tek kao individuama, bez bilo kakvih relevantnih posljedica za režime i projekte koje su kreirali, organizirali i vodili, nepravedna je za žrtve ali i za same te ljude. Individualizacijom odgovornosti „bogovi rata“ su podcijenjeni kao akteri negativne historije. Naime, oni nikoga nisu direktno ubili i smisao presuda protiv njih gubi se ako nema posljedica za njihove projekte. Budući da nisu osuđeni za ubistva koja i nisu počinili, „ubistvo“ za koje se osuđuju su njihovi projekti. Ali, kako projekti

ostaju ti ljudi *de facto* nisu ni osuđeni. U zatvorima širom Evropske unije, očigledno, ne borave ni Krajišnik, ni Krstić, ni Galić, ni Milošević... već njihovi surogati.

ICTY neće i ne može promijeniti svoju metodologiju. Reducirajući odgovornost najvažnijih kreatora zla na apsolutnu individualnost, haški sud, ne htijući, suučestvuje u proizvodnji novih kvota oralne historije u kojoj se veličaju oni koji su bili dio udruženog zločinačkog poduhvata i kojima je presuđeno ili kojima će biti presuđeno po toj ili sličnoj osnovi.

Ako je to već tako, Sud bi bio mnogo djelotvorniji da je kreiran kao sud koji se nikada neće zatvoriti, jer će njegova glavna intencija biti da sudi „hiljadama malih zločinaca“ koji tako ne bi izbjegli ruku pravde. Moguće je da je u velikim mitinzima podrške Ratku Mladiću u Republici Srpskoj (uz lukavo odsustvo vladajuće političke strukture Milorada Dodika) i Srbiji (uz razumljivo distanciranje vlasti koja je Mladića isporučila u Hag) bilo i onih koji su učinili zločine tokom rata protiv Bosne i Hercegovine. Da je tim ljudima suđeno, da je osuđeno „hiljade malih zločinaca“, oni ne bi bili u prilici da *s koljena na koljeno* prenose mitske priče novim generacijama, priče u čijem je središtu *literarna koncepcija historije*, a koja je jedna od ključnih poluga kulture poricanja. Nažalost, odvajanje Plavšićke, Krajišnika, Mladića, Karadžića... od njihovih projekata, svodenje ovih ljudi samo na kriminalizirane zločince, dalo je vjetar u leđa proizvodnji historije u kojoj ne stanuje istina. A istina je nedjeljiva, prati je, kako primjećuje Umberto Eko, sjaj njezine vlastite jasnoće. I jasno je da ne može biti jasnije, kako su mitinzi podrške Ratku Mladiću po tzv. „srpskim zemljama“, kao i medijska apoteoza tog barbarina, nesretna potvrda bolne i otrežnjujuće tvrdnje Nenada Dimitrijevića da „pripadnici napadnute grupe nemaju nikakvog razloga da pretpostave kako vrednosti i stavovi koji su stajali u osnovi odluke da se čine zločini, više nisu u jezgru srpske grupne etike. Preživeli nemaju nikakvog razloga da veruju kako smo mi postali bolji ljudi.“

Politički flert ili ruski rulet

PIŠE: NASTASJA RADOVIĆ

Srpske partije su se užurbale, ovo je za njih ta „vrela politička jesen“, ali je najvažnije šta pripremaju birači: apstinenciju, mnogo nevažnih listića ili manje ili više neočekivane izborne rezultate. Ma koliko stranke to negirale u Srbiji je uveliko počela predizborna kampanja. To je i najživlji deo srpskog društva, uprkos tome što su građani razočarani u stranke i njihove lidere, u vlast i u opoziciju, a mogućnost političkog izbora postala skučena i neperspektivna. Politika je postala najvažnija za same političare, čemu se ne bi trebalo čuditi jer godinama gledamo koliko je bavljenje politikom „profesionalnim“ političarima i za njih vezanim državnim službenicima, višim i nižim, tzv. privrednicima i ostaloj sviti, unapredilo svakodnevn život i „obezbedilo budućnost“. Materijalnu, dakako. ODLUKA: Malo je istraživanja javnog mnjenja koja se obelodanjuju, naročito onih poznatih agencija, što ne znači da se stranke ne interesuju za rejtinge već da je to postala njihova unutrašnja stvar koju pribavljaju po narudžbini i veoma pažljivo i tek povremeno koriste za spinovanje.

Prema onome što se dešava, jasno je da će trka biti neizvesna do samog kraja. A kad će to biti? Predsednik Boris Tadić koji izbore formalno raspisuje, kaže da će oni biti u martu kao redovni, ali još uvek se polemise o tome neće li se izbori ipak raspisivati u decembru, a da se održe krajem januara. Na tu se temu novinarima „poverila“ čak i predsednica Skupštine Srbije, Slavica Đukić Dejanović, članica vladajuće koalicije. Za tu opciju se još uvek javno zalažu i u Srpskoj naprednoj stranci, izgleda najviše da bi „bili u pravu“, tj. da bi se ispunilo ono što su u svojoj neuspešnoj prolećnoj kampanji, zahvalili od vlasti.

Verovatno će se potvrditi stara pretpostavka da će vreme raspisivanja izbora odrediti i njegovu glavnu temu, ili bar dve najvažnije koje će orkestrirati vlast, a njen najmoćniji deo je sam predsednik republike u svom „dvostrukom“ svojstvu. Prvo iskušenje će biti 9. decembar kad će Savet ministara Evropske unije (EU) odlučiti da li prihvata predlog Evropske komisije da se Srbiji odobri

status kandidata za EU. Verovatno zato opozicija pogreva neizvesnost u vezi sa tom odlukom, ma da bi prevremeni izbori sad više odgovarali DS nego SNS, ukoliko odluka za Srbiju bude pozitivna. Sa druge strane, možda i ne bi bilo tako, ukoliko je rešavanje krize na graničnim prelazima Jarinje i Brnjak direktno vezano za odluku koja se očekuje u decembru. Svaki eventualni kompromis u vezi sa barikadama bio bi iskorišćen od najvećeg dela opozicije, a možda i od koalicionih partnera DS, naročito ako se SPS kampanja u vezi sa Kosovom shvati kao dugoročniji politički potez.

SAVEZNICI I RIVALI

Naprednjaci Tomislava Nikolića izgubili su najmanje nekoliko procenata podrške u svojim neuspešnim prolećnim aktivnostima, tako da su sada izjednačeni sa DS koja, pri tom nije značajnije porasla u očima biračkog tela. Za te nalaze analitičari se uglavnom pozivaju na istraživanje koje je organizovala Nova srpska politička misao, krajem juna. Sa novim analizama i merenjima očigledno se čeka završetak jesenje političke sezone i famozni 9. decembar. Velika prednost koju su u odnosu na DS, prema tadašnjim informacijama iz lista Danas, imali naprednjaci u februaru i martu ove godine, svela se na simboličku. Pošto će nosilac buduće vlasti biti jedna od ove dve najveće srpske partije, ne bi se trebalo čuditi dinamici koja se u vezi sa tim profiliše. Svima je jasno da nijedna od njih ni sa postojećim koalicionim partnerima ne može formirati buduću vladu. Zato se SNS dala u otvorenu akciju, a partneri DS u vlasti uglavnom gledaju okolo, raspitujući se za druge mogućnosti ili, kao Dačić, pokazuju da imaju svoju politiku, kao za sada najbolju kartu za vlastito osnaživanje „u bazi“, ali i za preventivno pokazivanje zuba eventualno velikim partnerima. Jedino LDP, i donekle G17 plus-URS, daju izvesnu podršku Tadiću, ali je nejasno i verovatno još uvek neizvesno kakva će i kolika biti.

Na delu je očigledno pokušaj stvaranja velikih i nešto manjih koalicija, s tim što ne znači da bi sve one bile predizborne ili uopšte čvršće formalizovane. DS to, za sada radi taktizirajući sa starim partnerima, ali ne bi bilo nimalo čudno da u jednoj opciji računa sa čvršćim odnosom i sa LDP. Pitanje je, glavno, kakva će biti osnovna platforma „stožerne“ srpske demokratske stranke. Teško da će se i dalje jednostavno držati samo starog slogana: i Kosovo i EU. Pre svega, jer se pokazalo da to ne može, što je sve jasnije, a uoči izbora bi moglo biti i sasvim jasno. Ali, nije nemoguće da će to, ustvari, raditi, ali mnogo više „terenski“, u šta sumnjaju i u SNS, ne baš neracionalno: „Mislim da je pakleni plan vladajuće koalicije da u svojim redovima iznedri patriote, ekstremne elemente, da pokupi glasove i onih koji su za EU i koji su protiv i onih koji su za Kosovo i onih koji su za njegovu podelu ili predaju Kosova, pa da posle kažu-moramo svi zajedno“, razmišlja predsednik SNS. Shvatajući da je Kosovo vruć krompir za Tadića, a uvek zgodan šlagvort za desnicu i ultradesnicu, Nikolić svoju dilemu EU ili Kosovo, rešava uz sve ograde, na štetu EU i kaže da je „Kosovo mnogo važnije“, ali da se EU ne odriče, jer bi to značilo „prihvatiti da Srbija još teže živi nego do sada“. To možda ima veze sa „originalnim“ članstvom SNS koje se, sudeći prema porastu rejtinga radikala u nekoliko poslednjih meseci, vratilo baš kao i general koji često plače, matičnoj SRS koja se sa LDP takmiči za treće mesto. Razlog za ovo opredeljivanje naprednjaka moglo bi biti i u posustaloj volji građana Srbije da pređu težak put do članstva u EU koja je prema najnovijim ispitivanjima pala ispod 50 procenata. Nikolić decidirano odbija Dačićevu insinuaciju o mogućoj koaliciji naprednjaka i demokrata, ali ne i da je u dobrim odnosima sa tajkunom Milanom Bekom za koga kaže da je „jedan od najboljih poznavalaca ekonomije u Srbiji, i čovek sa dobrim vezama u inostranstvu i dobrodošao je u SNS“. Ako u tome ima imalo iskrenosti (a Beko je Nikolića posećivao tokom štrajka glađu), možemo

zamisliti Beka u nekoj novoj, eventualnoj vladi naprednjaka... O sponzorstvu, da ne pričamo.

KOALICIJE

Naprednjaci su najaktivniji, na sve strane traže partnere, kao da im gori pod nogama. A i gori im. A i šanse da dobiju naredne izbore nisu tako male. Nakon Čedomira Jovanovića, na razgovore kod muftije Muamera Zukorlića odlazi i Nikolić i iz toga sledi niz međusobnih ljubaznosti. To je, svakako, odličan potez jer jedan drugom imaju šta da ponude, bar u predizborno vreme. Nikolić moguće učešće u republičkoj vlasti i priliku za „osvetu“ Zukorlića zvaničnom Beogradu, u čemu zajednički učestvuju i on i Zukorlić, a Zukorlić Nikoliću, ako ne podršku pre izbora (jer je i sam posednik jedne novoosnovane stranke), onda postizbornu. Ne zaboravimo da je Zukorlić kao verski lider imao značajnu ulogu u podsticanju podrške Bošnjaka DS u Sandžaku, ali i sandžačkim liderima koji su u aktuelnoj vladi, kao što je Rasim Ljajić. Tako bi pokušaj Čedomira Jovanovića, postavljen na načelnim osnovama i nudiću alternative, da se politički dopadne Zukorliću, veoma izgubio na šansama da „zaživi“. Nikolić Jovanoviću „konkuriše“ i kod sindikata, gde se, navodno dogodila „prva zvanična poseta jednog političkog lidera najvećem sindikatu u Srbiji“. Sa predsednikom SSS Ljubisavom Orbovićem nije se, kaže Nikolić, dogodilo savezništvo već moguće partnerstvo, verovatno i zato što sindikati više neće mrvice sa stola, već hoće i svoje parče vlasti. Pominje se i izlazak sindikata na izbore. Svog zamenika, Aleksandra Vučića, Nikolić je poslao na divan zameniku predsednika PUPS i njegovom sinu, Milanu Krkobabiću, usred Hajatovog salona. Tu su, kažu novinski izveštaji, njih dvojica „ušuškanii“ i pred kamerama, razmatrali neke socijalno važne zakonske nacрте u izvedbi SNS i pominjali investicije. Kako vidimo, glavni pretendent na mesto Tadićevog mandatar, ima za svakog ponešto. Umesto hleba za tri dinara, sad pominje sto milijardi eura investicija i „izgradnju ogromne industrijske zone na

obali Dunava, od Beograda do Novog Sada, i podizanje sedam hidrocentrala u Srbiji". Da je to manje nerealno od hleba za tri dinara, verovatno ga je ubedio Milan Beko ili neko sličan njemu. Dakle, ništa nije slučajno i nije Nikolić poludeo, već mu neki nude svoje ambiciozne planove a i novac, u izgledu...Da li je to loš znak za DS? Možda, ali nije samo to. Čak i da je tačno ono, „So what?“ Angele Merkel upućeno Borisu Tadiću kad joj je rekao da bi povlačenje srpskih institucija sa severa Kosova njemu potopilo sve lađe na izborima, hiperaktivizam naprednjaka, ali i njihov renesansni verbalizam pokazuju da nisu daleko od ideje, da napravarave nešto po ugledu na DOS koji je Slobodana Miloševića, Mirjanu Marković i Vojislava Šešelja skinuo sa vlasti. Već je postalo jasno da oni, verovatno po savetu nekog PR gurua, već duže vreme kopiraju marketing i simbole nekadašnje opozicije. To i nije baš inventivno, a verovatno ni toliko sigurno za pobjedu, koliko oni, izgleda misle.

Za to vreme od Tadića se odmiče ne samo Dačić (tvrdi se da tako on sebe želi da pozicionira kao kandidata za budućeg premijera, pošto je po nekim anketama „najministar“), već i Vuk Drašković koga već duže vreme, najviše u vezi sa Kosovom i NATO, „konsultuje“ LDP. Na sednicu GO LDP pozvani su lideri više stranaka „sa margine“, ali i sa izvesnom harizmom u javnosti koji bi mogli podići aspiracije građana prema ovoj partiji. Jovanović i Drašković formulišu politiku koja je relativno slabo zastupljena na političkoj sceni i daleko od mejnstrima, ali njen uticaj više nije zanemarljiv, pogotovo što bi oni koji su glasali 2008, za Tadićevu koaliciju, sada mogli mirno zaokružiti LDP, jer više, na drugom polu nema velike ultradesne stranke.

STARO-NOVO

DSS se sva fokusirala da retkim Koštuničinim i malo češćim istupima portparola stranke, saopšti kako je bila u pravu oko Kosova i EU. Ima i nešto plakata lidera DSS polepljenih još tokom leta i ponešto od apdejtovanja starih projekata. Najverovatnije iznad cenzusa, drži se podalje od svih, ali Srpski sabor Dveri, inače blizak vodjstvu DSS, izlazi, kažu oni, na političku scenu. Dveri se, za sada, malo odmiču od DSS, zauzimajući svima blisko, ali difuzno polje „porodičnih vrednosti“. Pretpostavke da DSS tako pokušava da se proširi i zadobije simpatije još srpskih domaćina (i domaćica), ali i dela tzv. nacionalne elite okupljene oko časopisa Dveri, nisu na odmet. Ipak, nikad se ne zna šta

žele mlađani lideri ovog projekta koji kažu : „Politika je samo jedan od segmenata našeg nesebičnog patriotskog delovanja“. Oni tvrde da već u 50 gradova imaju podružnice, čime bi makar srpske opštine mogli da stave pred dilemu da bi se videlo šta je među novim stranačkim projektima jače - porodica ili mesna zajednica do koje ide URS? Šalu na stranu, tvrdi se da Ujedinjeni regioni Srbije, iako još ne prelaze cenzus od pet odsto, brzo marširaju, što je, uostalom, stara turbulentna dinamika prvog čoveka G17 plus. Njegova se predizborna politika i do sada dokazivala tek u finišu. On je najbolji i za stranku i za zemlju tek onda kad gubi, inače pravi dosta loše poteze. Sad mu se javljaju i strateški projekti kakav je, svakako, URS. Da li će mu ljudi poverovati oko predloga kontrole javnih preduzeća koliko im se dopala decentralizacija, nije izvesno. Za sada on je i najsigurniji i najlojalniji Tadićev partner, svakako iz više razloga...Koliko se verski autoritet prenosi na politički, pokazao će osim rezultata popisa i rejting partije Bošnjачka demokratska zajednica, šurka Muamera Zukorlića, Emira Elfića, jedne od nekoliko koje će se po prvi put pojaviti na izborima. To bi se moglo desiti i sa Dverima, vezanim za deo vladika SPC. Možda ni vernici nisu ono što pričaju svojim sveštenicima, ali i Zukorlić je, izgleda, spreman da podrži onog ko ima „državnički kapacitet“ u Beogradu, uprkos nemogućnosti postizanja „ideološke bliskosti“. Ma šta oni koji to izgovaraju zaista misle, toga je malo među onima koji sebe zovu političarima u Srbiji. Šta glasači misle, videće se uskoro. Blizu je januar, a ni mart nije daleko...

“Porta” ujedinjuje muslimane

PIŠE: SAFETA BIŠEVAC

Da je Srbija normalna i dosadna zemlja susret predsednika najjače opozicione stranke i čelnika jedne verske zajednice ne bi izazvala posebnu pažnju javnosti. Kako je Srbija daleko od normalne i dosadne države, sastanak ove vrste zainteresovao je medije, a pošto su sagovornici bili Tomislav Nikolić, predsednik Srpske napredne stranke (SNS) i Muamer Zukorlić, muftija Islamske zajednice u Srbiji, njihov razgovor je postao prvorazredni politički događaj.

“Licemerne demokrate” ili “iskreni četnik”

Do sastanka je, tvrde u Islamskoj zajednici u Srbiji, došlo na Nikolićevu inicijativu, a prethodila mu je izjava muftije Zukorlića da se Bošnjaci nalaze pred teškom dilemom - koga podržati na sledećim izborima - “licemerne demokrate koji su nas dva puta prevarili”, ili “iskrenog četnika Tomu”. Muftija je, desetak dana nakon te izjave lidera naprednjaka srdačno dočekao u pola noći u Novom Pazaru. U obraćanju novinarima posle sastanka, oni su ocenili da je njihovim prvim susretom u Novom Pazaru „otvorena nova stranica” u odnosima u Sandžaku. Zukorlić i Nikolić poručili su da je probleme Bošnjaka moguće rešiti dijalogom i u interesu svih građana i države Srbije. Nikolić je rekao da Muamer Zukorlić zastupa interese svog naroda, za razliku od bošnjačkih predstavnika u vlasti i da država mora da se ozbiljnije pozabavi problemima Bošnjaka. Osvrnuvši se na prošle izbore, predsedničke i parlamentarne, Zukorlić je podsetio da je aktuelna vlast imala veliku podršku Bošnjaka, ali da nije ispunila njihova očekivanja što je u bošnjačkom narodu doživljeno kao uvreda.

Zukorlić je na izborima 2008, podržao Borisa Tadića i njegovu koaliciju “Za evropsku Srbiju”, a bošnjački glasovi su u drugom krugu presudno uticali i onemogućili Nikoliću da postane predsednik. Glavni muftija Islamske zajednice u Srbiji kaže da on nikada nije zatvarao vrata za razgovore sa drugim političkim opcijama, da su demokrate same prekinule saradnju sa njim, te da je to, kako kaže, „iskustvo sa DS-om nakon što smo dva puta bili prevareni”, doživelo poraz. „Mi nećemo dozvoliti da budemo

treći put prevareni. Sada je gospodin Nikolić sa svojom političkom organizacijom dobio šansu, a što da ne i neka druga politička opcija, da može doprineti rešavanju otvorenih pitanja u Sandžaku i među Bošnjacima. Tu nema nikavih ideoloških ili drugih sličnosti, mi to posmatramo isključivo kao interes bošnjačkog naroda, a itekako vodimo računa da to ne bude na štetu srpskog naroda i države Srbije”, rekao je Zukorlić, za koga se od ranije zna da je u dobrim odnosima sa Liberalno-demokratskom partijom (LDP).

Nikolić je rekao da je kod muftije došao sa željom da svi narodi u Srbiji žive u miru, slozi i razumevanju, kao i da otvore razgovore koji nikad neće biti zatvoreni. “Jedino pravo rešenje je doći do sporazuma i očekujemo da će, nakon narednih izbora, na nama biti teret odgovornosti za situaciju u Srbiji. Želimo da u obostranom razumevanju dočekamo taj dan kada ćemo obojica, kao veoma odgovorni ljudi brinuti o narodu koji predstavljamo”, kazao je Nikolić i istakao da veoma ceni ono što muftija, sa mesta na kome je, radi za svoj narod, ali da se ne slaže sa nekim Zukorlićevim stavovima, pogotovo pozivom na bojkot popisa.

Zbunjena javnost

Susret Nikolića i Zukorlića iznenadio je i zbunio javnost u Sandžaku i ostatku Srbije. Bošnjačke stranke koje su deo vladajuće koalicije, Ljajićeva Sandžačka demokratska partija (SDP) i Ugljaninova Stranka demokratske akcije (SDA) žestoko su kritikovale ovaj potez muftije. “Očigledno da Zukorlić, koji priželjkuje da se dočepa lokalne vlasti, očekuje da će SNS pobediti na izborima, te želi da se prikači Nikoliću. Ispostavilo se da je tačno da Zukorliću nisu važna ni verska, ni nacionalna, ni ljudska prava već samo vlast. Zanimljiv mi je ovaj susret, naročito što su se do prošle nedelje dvojica aktera živo prozivali. Zukorlić je Nikolića zvao četnikom, a i Nikolić ga je častio raznim imenima”, rekao je Rasim Ljajić, ministar rada i socijalne politike i osnivač SDP. Esad Džudžević, poslanik Bošnjačke liste načelno

podržava svaki dijalog. "Naročito gledam pozitivno na razgovor koji se tiče prava Bošnjaka u Srbiji, ali u ovom slučaju ne mogu da se otmem utisku da je reč o susretu dva gubitnika. Dosadašnja politička aktivnost pokazuje da je Nikolić gubitnik, a propast poziva na bojkot popisa pokazuje da je i Zukorlić gubitnik", smatra Džudžević. Kritike ovog Zukorličevog poteza gube deo oštine ako se zna da su najveće bošnjačke stranke, SDA i SDP, odavno u koaliciji sa raznim desničarskim srpskim strankama. U Novom Pazaru su radikali deo koalicije koju predvodi SDP, u Prijepolju SNS i SDP takođe zajedno vladaju, doduše uz puno problema, a u Priboju SDA podržava koaliciju koju predvodi SNS. Uz to, vrh SNS je obema vodećim bošnjačkim strankama slala "signale" o mogućoj saradnji, što ni SDP ni SDA nisu odbacile.

Mada i Zukorlić i Nikolić tvrde da nisu razgovarali o politici, niti o bilo kakvim koalicijama, mnogi beogradski mediji su izvestili da se sprema neviđena koalicija - bivšeg radikala i četničkog vojvode Nikolića i muftije Zukorlića koga mnogi Srbi smatraju ekstremistom. Pojedini novinari su već izračunali da bi bošnjačke stranke koje su pod Zukorličevim uticajem na narednim izborima mogle da osvoje tri mesta u budućem parlamentu Srbije i da bi Nikolić mogao da računa na njihovu podršku u nastojanju da formira buduću vladu. Takve računice su, pre svega preuranjene, jer se niti zna kad će biti izbori ni u koliko kolona će izaći bošnjačke partije, a naravno, najveća je nepoznanica koliko će koja lista glasova osvojiti. Kako sada stvari stoje, SDA Sulejmana Ugljanina i njemu bliske manje stranke izaći će na jednoj listi. Očekuje se da SDP bude sa novom strankom Rasima Ljajića Socijaldemokratskom partijom Srbije na listi DS Borisa Tadića. "Treća" bošnjačka grupa stranaka, Sandžačka narodna partija Mirsada Đerleka i Demokratska partija Sandžaka Zulkefila Bata Sadovića već su "viđene" na listi LDP Čedomira Jovanovića, dok Bošnjačka demokratska zajednica Emira Elfića, bliska muftiji Zukorliću, još ne "otkriva karte". Gotovo su podjednake šanse da izađu sami, kao i na listi LDP.

Nezahvalno je prognozirati kako će glasati Bošnjaci na predstojećim izborima. Nezadovoljstvo među pripadnicima ovog naroda je očigledno, a stanje u Sandžaku nije bitnije popravljeno ni svih ovih godina od kada imaju dva ministra u vladi, Ljajića i Ugljanina. Ne znači, ipak da će zbog nezadovoljstva dostignućima SDA i SDP, Ugljaninom i Ljajićem, Bošnjaci automatski glasati za "treću" bošnjačku listu ili za BDZ. Zukorlić je pojedinim potezima, susretom

sa Nikolićem i pozivom na bojkot popisa, zbunio mnoge među svojim simpatizerima, a verovatno i izgubio deo podrške, pa je pitanje koji procenat Bošnjaka može da animira na narednim izborima.

Jedinstvena Islamska zajednica bez Zukorlića i Zilkića

Dok je javnost još analizirala susret Nikolić-Zukorlić, odjeknula je nova senzacija - mire se dve islamske zajednice u Srbiji. Poražavajuće za ovu zemlju je to što će, po svojoj prilici, u rešavanju jednog od gorućih sandžačkih problema, podele u Islamskoj zajednici više uspeha imati Turska nego Srbija. Prema za sada nezvaničnim informacijama, tokom nedavne posete višečlane delegacije Islamske zajednice BiH na čelu sa reisu-l-ulemom Mustafom Cerićem Turskoj i novom turskom reisu-l-ulemi Mehmedu Gormezu, postignut je sporazum o prevazilaženju podela i formiranju jedinstvene IZ na nivou Srbije. Dve suprotstavljene islamske zajednice deluju u Srbiji od 2007. godine. Islamska zajednica Srbije osnovala je svoj Rijaset na čijem je čelu reis Adem Zilkić, dok Islamska zajednica u Srbiji, koju predvodi muftija Muamer Zukorlić, priznaje vrhovnu nadležnost Rijasetu u BiH i tamošnjeg reisa Cerića za vrhovnog verskog poglavara. Formiranje dve IZ rezultat je političkih, a ne teoloških razmimoilaženja. Registrovanje i formiranje IZS dovodi se u vezu sa dogovorom o saradnji Sulejmana Ugljanina i tadašnjeg premijera Vojislava Koštunice, to jest, njihovih SDA i DSS. Ugljanin, koji je od ranije bio u sukobu sa Zukorlićem, navodno je zahtevao da država prizna i pomogne drugu, IZ koju sem Zilkića, nekadašnjeg odbornika SDA u Skupštini opštine Tutin i lokalnog glavnog imama, predvodi porodica Jusufspahić koja kontroliše beogradsko muftijstvo. Toj IZ priklonio se deo imama nezadovoljan Zukorličevom „samovoljnom“ IZ koju predvodi Zukorlić u to vreme je podržavao Rasim Ljajić i njegova SDP, ali su, po osvajanju vlasti došli u sukob sa Zukorlićem. U ovoj stranci, međutim, zvanično tvrde da podržavaju jedinstvenu IZ, ali ne Zukorlića koji je, smatraju, lični i politički interes stavio iznad verskog. Jedinstvenu IZ podržao je i Boris Tadić na predizbornom skupu 2008, u Novom Pazaru, ali je, po izboru za predsednika, prestao da se zanima za ovu temu, prepuštajući da se njome bavi bivši ministar vera i sadašnji državni sekretar Bogoljub Šijaković, na čiji račun su stizale brojne pritužbe.

Šijaković je otvoreno pokazivao da favorizuje Zilkića i Jusufspahiće i IZ koju oni predvode, a sa Zukorlićem je neretko razmenjivao teške optužbe.

Sem dva reisa, Cerića i Gormeza, o sporazumu kojim bi bila formirana jedinstvena IZ konsultovan je i državni vrh Turske, (delegaciju IZ primili su predsednik Abdulah Gul, premijer Redžep Taip Erdogan, ministar inostranih poslova Ahmet Davutoglu...) bošnjački član Predsedništva BiH Bakir Izetbegović, dva Bošnjaka, ministra u vladi Srbije Ljajić i Ugljanin, kao i predsednik Srbije Boris Tadić. U vreme pisanja ovog teksta, još nisu ozvaničeni detalji, a očekivao se dolazak šefa turske diplomatije Ahmeta Davutoglua i reisa Mehmeda Gormeza i predstavljanje postignutog sporazuma. Više izvora je potvrdilo da je kompromis postignut. Islamska zajednica Srbije i Islamska zajednica u Srbiji trebalo bi da prihvate formiranje jedinstvene organizacije, a prema tom sporazumu, sadašnjim poglavarima, Zukorliću i Zilkiću u njihovim najbližim saradnicima bilo bi zabranjeno da se kandiduju za čelne funkcije u jedinstvenoj organizaciji. Sporazumom bi verskim poglavarima bilo zabranjeno političko delovanje, kao i političko okupljanje u džamijama. Uspostavljanje jedinstvene islamske zajednice u Srbiji značilo bi njeno delovanje na teritoriji cele Republike, na čelu sa jednim verskim poglavarom. Predlog, međutim, ne definiše unutrašnju organizacionu strukturu i to bi, kako se najavljuje, bilo pitanje naknadnog dogovora. Podela nižih organizacija islamske zajednice bi trebalo da odgovara stanju u nekadašnjoj SFRJ. To bi praktično značilo ukidanje Rijaseta Islamske zajednice Srbije, formiranog početkom 2007. I priznavanje Rijaseta i reisu-l-uleme u Sarajevu za sedište i vrhovnog verskog poglavara. U vreme SFRJ, sedište Islamske zajednice i verski poglavar bili su u Sarajevu, a na nivou Republike Srbije nije funkcionisala IZ, već samo na nižim, lokalnim.

Zukorlić je ranije izjavio da će poštovati sve odluke koje budu doneli verski poglavari u Ankari i Sarajevu, Gormezi i Cerić. Mešihat koji on predvodi jednoglasno je prihvatio sporazum. Zilkić je, takođe, najavio da je spreman da se povuče, ukoliko je to u interesu Bošnjaka, odnosno muslimana u Srbiji. Zilkić je, međutim, izjavio da neće dozvoliti da se političari mešaju u eventualno pomirenje dve opcije islamske zajednice. Za njega je neprihvatljivo to da reis Cerić "posredno ni neposredno" učestvuje u dogovoru, jer ga smatra odgovornim za unutarmuslimanske sukobe u Srbiji. Kako ovo nije prvi put da, na insistiranje Turske bude pokušano pomirenje dve IZ u Srbiji, a i prethodno

umalo nije uspelo, do zvaničnih potvrda o sporazumu, teško je spekulisati šta donosi. Šanse da turska inicijativa sad uspe značajno su veće, jer je Ankara zapretila da će uskratiti svaku, pa i materijalnu podršku onome ko odbije sporazum. Uz to je očigledno da su i ovdašnji muslimani, posebno sandžački Bošnjaci, umorni od verskih podela.

"Učutkivanje" bučnog Zukorlića

Zanimljivo je da direktni akteri, Zukorlić i Zilkić, navodno nisu učestvovali u pregovorima, već će im sporazum, po dogovoru u trouglu Ankara-Sarajevo-Beograd biti ponuđen po sistemu "uzmi ili ostavi", ali ako ostaviš ostaješ sam i izolovan. To pokazuje da je sva igra oko podela u IZ proizvod političke i partijske trgovine. Činjenica da o IZ odlučuju političari direktno dovodi u pitanje sekularni karakter Srbije. Zar se u sekularnoj državi političari bave organizacijom verskih zajednica ili izborom verskih poglavara? Sigurno ne, ali političari su podelili IZ, pa je red da probaju da je ujedine. To što navodno nisu učestvovali u pregovorima ne znači da su u istom položaju Zilkić i Zukorlić. S obzirom na bliskost Cerića i Zukorlića, malo je verovatno da će reisu-l-ulema BiH prihvatiti predlog koji bi značajnije ošteto njegovog „pulena“ u Sandžaku i Srbiji. Za razliku od Zilkića, Zukorlić je boravio u Turskoj u vreme pregovora (prisustvovao sahrani majke premijera Erdogana) i sastao sa pojedinim zvaničnicima. Sam Zukorlić je zvanično zamenik reisu-l-uleme BiH. Mnogi smatraju da bi ga Cerić najradije video kao svog naslednika, ali šanse da jedan Sandžaklija, oštar na jeziku poput Zukorlića, postane reis u Sarajevu nisu toliko izgledne. Mada, ništa nije isključeno, a reisa treba izabrati do kraja 2012. godine.

U pojedinim medijima spekulisano je da je SDA tražila od Sarajeva da "pritisne" Zukorlića i ukloni ga sa svih bitnih funkcija u budućoj jedinstvenoj islamskoj zajednici. Prema tim spekulacijama, Zukorlić maksimalno može da računa na mesto glavnog imama. To, izgleda nije prošlo, ali ukoliko bi ostao bez funkcije muftije, Zukorlić bi sigurno izgubio veliki deo popularnosti i poštovanja koje mu je donosila ta titula. Time bi mu bila otvorena mogućnost da se direktno bavi politikom, ali koliko bi bio "privlačan" svojim biračima bez ahmedije i odežde muslimanskog velikodostojnika? S druge strane, nekim Bošnjacima se nije dopadalo to što se sa pozicije verskog lidera bavi politikom, pa bi njima verovatno bio prihvatljiviji kao "klasičan" političar. Zukorlić, koji je uvek govorio da

mu je vera draža od politike i da se neće baviti politikom kad budu uklonjeni "svi oblici diskriminacije Bošnjaka", po svojoj prilici, ipak će dobiti značajnu funkciju sandžačkog muftije, ali je neizvesno koliko će biti spreman da poštuje odredbe o "depolitizaciji" Islamske zajednice? Koliko će, međutim, njegova uloga biti značajna, jer nesumnjivo gubi deo moći formiranjem nove IZ u kojoj neće biti glavni muftija? Formiranje jedinstvene islamske zajednice sigurno će dovesti do smirivanja na uzavreloj sandžačkoj sceni, ali i "učutkivanje" veoma "bučnog" muftije Zukorlića. Veći deo javnosti Srbije, vladajuće stranke u Beogradu, vodeće bošnjačke partije, nevladin sektor u Zukorliću godinama vide ekstremistu i remetilački faktor u Sandžaku. Ukoliko on bude "neutralizovan" dogovorom iz Ankare, eto, njihove pobeđe, ali i SDA i SDP, bošnjački ministri i političari koji godinama predstavljaju Sandžak u Beogradu, naći će se pred drugim problemom - koga da optužuju zbog sopstvenih neuspeha i očiglednog nezadovoljstva Bošnjaka? Do sada je Zukorlić bio kriv što nema političke stabilnosti, bošnjačkog jedinstva, investicija, novih radnih mesta... Bez Zukorlića ostaju bez alibija, a malo je verovatno da će se Bošnjaci Sandžaka zadovoljiti dosadašnjim rezultatima SDP-SDA vlasti: asfaltiranjem pojedinih ulica, sređivanjem gradskih trgova, ulaskom FK Novi Pazar u Super ligu, većitim obećanjima o turskim i ostalim investicijama... Da aktuelna vlast računa na bošnjačke glasove pokazuje povećanje lokalnih budžeta u više sandžačkih gradova, kao i početak gradnje puta Novi Pazar - Sjenica, investicije koja se duže od dve godine najavljuje, a čije otvaranje (uz ministre Mrkonjića, Ugljanina i Ljajića) koincidira sa zahuktalom predizbornom kampanjom. Taj potez, gradnja puta, za svaku je pohvalu, jer je putna infrastruktura u Sandžaku katastrofalna, no Bošnjacima i ostalim građanima potrebno je i više posla, para, ozbiljnog tretmana Beograda... čega nije bilo svih ovih godina aktuelne vlade.

Zvanični Beograd je gotovo u potpunosti ignorisao Zukorlićeve poteze i zahteve. Ignorisanje i marginalizacija Zukorlića se mogu nastaviti, ali Sandžak se kao politički, ekonomski i socijalni problem polako, ali sigurno nameće. Kao što je pogrešno sve u Sandžaku povezivati sa muftijom Zukorlićem, pogrešno bi bilo verovati da će njegovim eventualnim uklanjanjem sa funkcije i sa javne scene, biti rešen ijedan od nagomilanih problema u Sandžaku. Za to je ipak potrebna ozbiljnija politika Vlade Srbije, a nje svih ovih godina nije bilo.

Šta (ne)će doneti novi građanski zakonik

PIŠE: BOJANA OPRIJANILIĆ

Ko je pročitao "Marfijev zakon" (i "druge razloge zašto stvari idu naopako!") jasno mu je zašto zakone definiše kao "simulaciju stvarnosti". U Srbiji se paragrafima, naime, upravo potvrđuje Marfijeva teorija o imitiranju željene stvarnosti koje, zapravo, nema: počev od brojnih zakona kojima se garantuje demokratija pretočena u „demokratiju“, pa do nedavno predloženih rešenja budućeg građanskog zakonika (GZ) čije je usvajanje najavljeno za narednu godinu.

Ne treba sumnjati u dobre namere pokušaja ovdašnjih zakonopisaca novog građanskog zakonika, da izađu ususret širem ostvarenju ljudskih prava u skladu sa međunarodnim težnjama i rešenjima savremenog zakonodavstva. No, već sama činjenica da je u Prednacrtu GZ ispisano gotovo 380 novih članova (koji se uglavnom tiču porodičnih odnosa, a od kojih mnogi zahtevaju promenu Ustava), navodi na sumnju šta će od toga biti usvojeno, a kamoli primenjeno u praksi. Primera radi, kako je najavljeno, razmišlja se o priznavanju homoseksualnih brakova tako što bi brak ubuduće bio definisan kao "zajednica dva lica", a ne isključivo muškarca i žene.

Međutim, treba li uopšte podsećati na reakciju velikog dela srpske populacije, desničarskih organizacija, a naročito na poraz vlasti pred pretnjama huligana nakon najave održavanja gej parade koja ponovo ove godine otkazana u Beogradu.

„U svesti našeg naroda još uvek je ukorenjeno shvatanje da je taj odnos nešto neprihvatljivo, nedopušteno, čak i bolesno, a ta shvatanja se kod nas sporo i teško menjaju“, izjavila je Tanjugu član radne grupe za izradu zakonika Olivera Cvejić Jančić.

Zbog toga je, prednactrom GZ predviđena mogućnost da se vanbračna zajednica života homoseksualaca reguliše posebnim zakonom.

„Nema ustavnih smetnji da se licima istog pola koja su zasnovala zajednicu života priznaju prava koja se priznaju osobama različitog pola koja žive

u vanbračnoj zajednici, a to znači pravo na međusobno izdržavanje, na udeo u zajedničkoj imovini, kao i pravo da svoje imovinske odnose urede ugovorom“, ukazala je profesorka Cvejić Jančić. Taj nivo pravne zaštite koji bi se obezbedio regulisanjem zajednice života osoba istog pola bi, prema njenim rečima, predstavljao i realizaciju odredbe o zabrani diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije, a bio bi i u skladu sa Konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, kao i sa praksom Evropskog suda za ljudska prava, koji u svojim odlukama insistira na zabrani diskriminacije lica homoseksualne orijentacije. Ona je objasnila da bi zajednica osoba istog pola mogla da bude predviđena kao „faktička zajednica“, bez obaveze registracije bilo koje vrste, ali da bi u tom slučaju ostao problem dokazivanja njenog postojanja, kao i da bi mogla da se predvidi registracija tih zajednica. Dakle, gej parovi ostali bi i po paragrafima “posebni”, jer bi za njihovu registraciju bilo neophodno ustanoviti poseban registar koji bi vodio administrativni organ.

Što se tiče usvajanja dece, priznavanje tog prava takođe zahteva vreme i viši stepen tolerancije nego što je to trenutno slučaj u našoj zemlji, ukazala je Cvejić Jančić. Inače, važećim Ustavom izričito se predviđa da se “brak zaključuje na osnovu slobodno datog pristanka muškarca i žene pred državnim organom”.

Batina (ni)je iz raja izašla:

Dalje, u kontekstu zakonodavstva i stvarnosti, može li se zamisliti da brojni roditelji u Srbiji, donošenjem novog zakonika, odjednom zaborave, na uglavnom usvojeno “tradicionalno” pravilo u vaspita(va)nju dece kako je “batina iz raja izašla”? Hoće li se sankcije za batinanje dece dosledno primenjivati? Naime, Prednacrt novog građanskog zakonika predviđa zabranu svakog fizičkog kažnjavanja dece, što proizlazi iz obaveze Srbije preuzete ratifikovanjem Konvencije UN o pravima deteta koja

izričito predviđa da je svaka država potpisnica dužna da preduzme sve mere da zaštiti dete od svih oblika fizičkog nasilja.

S obzirom na to da je ovde stepen tolerancije nasilja vrlo visok, pisci Prednacta zakonika smatrali su da treba izričito predvideti zabranu fizičkog kažnjavanja dece, “jer bi nekome moglo da se učini da batine nisu ponižavajuće za dete i da se time ne vređa njegovo ljudsko dostojanstvo”. Komisija za izradu Građanskog zakonika je tom odredbom želela da promoviše nove standarde ponašanja u porodici i uzajamnih odnosa njenih članova, merila međusobnog poštovanja gde će svako nasilje biti potpuno eliminisano i gde će dete biti vaspitavano tako da nasilje ne treba ni tolerisati niti činiti, ukazala je Cvejić Jančić.

Komisija je ipak, imala u vidu (tj. priznala) da izgradnja takvih odnosa u porodici predstavlja dugotrajan proces koji zahteva vreme i posvećenost, kao i da bi, i pored uvođenja ove odredbe u GZ, i dalje bilo njenog kršenja.

Podsetimo, Mreža organizacija za decu Srbije (MODS) povodom obeležavanja međunarodne Dečje nedelje, upozorila je da je nasilje nad decom u Srbiji u porastu, svako četvrto dete je siromašno, a mališani u Srbiji i dalje su jedna od najranjivijih društvenih grupa. Seksualno nasilje nad decom u Srbiji se, prema podacima Incest trauma centra, prijavi devet puta nedeljno, a samo pet odsto građana je spremno da ukaže na takvu vrstu zlostavljanja. O toj temi se u Srbiji malo govori, tako da seksualno zlostavljanje biva prijavljeno samo u 10 odsto slučajeva. Za sada nije objavljeno kakve bi, po novim pragrafima, bile kazne za ovakva (ne)dela, odnosno za pravno prećutkivanje batinanja i zlostavljanja dece.

U međuvremenu, deca čute i pate i ne znajući da tragovi takvog nasilja ostaju za ceo život. Da li će najavljeni paragrafi biti primenjeni tako da se u tome nešto suštinski promeni?

Surogat majke

Sigurno je da se sa reformisanjem zastarelih zakona mora započeti, ne samo zbog obaveza koje zahteva proklamovani željeni ulazak u evropsku porodicu, već i zbog nas samih. Građanski zakonik jedan je od ključnih u tom procesu prilagođavanja. Osim pomenutih rešenja, pominje se i veća izjednačenost bračne i vanbračne zajednice, crkvenog i opštinskog venčanja, osnivanje alimentacionog fonda, nepotpuno usvojenje... Uvođenje nove institucije - alimentacionog fonda, znači da bi se iz njega plaćalo izdržavanje deteta sve dok tu obavezu ne preuzme tuženi roditelj. Ako dužnik nije platio alimentaciju tri meseca uzastopno ili pola godine sa prekidima, dete će isplatiti Fond, ali će potom juriti dužnike i vratiti novac - i to sa 10 odsto kamate. Za pretpostviti je da ovaj deo regulacije porodičnih odnosa neće naići na otpor.

Međutim, legalizacija surogat-majke svakako nije tradicionalni model dobijanja potomstva, niti je do sada bilo dozvoljeno. Prema Prednacrtnu GZ, biće ozakonjeno sklapanje ugovora između buduće majke i žene koja će za nju nositi i roditi bebu. Surogat-majke neće imati nikakvu naknadu, osim za troškove trudnoće i rađanja. Uvodi se mogućnost da dete bude začeto veštačkom oplodnjom jajne ćelije buduće majke, a da se razvija u materici žene koja će roditi bebu. Ako se usvoji predlog koji sadrži novi zakonik, žena koja ima jajne ćelije sposobne za oplodnju, a nema matericu, moći će da postane majka uz pomoć druge žene s kojom zaključi ugovor o rađanju.

Kao ugovorne strane u budućem zakoniku, kako je objavila Politika, označeni su nameravani roditelji i surogat-majka. Propisano je i ko ne može biti surogat-majka, jer je takav ugovor nedozvoljen između bliskih i daljih rođaka. Kao alternativno rešenje predloženo je da surogat majka može biti bliski srodnik u slučaju da ona samo "iznajmljuje" matericu, dok nameravana majka daje jajnu ćeliju.

Kada će novi građanski zakonik i, sa kakvim rešenjima od ponuđenih i pomenutih stupiti na snagu, još je neizvesno jer se javna rasprava o Nacrtu zakona očekuje tek narednih meseci.

Ceo zakonik se, inače, sastoji od tri celine, a u trećem delu koji se dotiče porodičnih odnosa, ispisano je čak 380 članova. Oni koje su radikalno izmenjeni u odnosu na postojeći Porodični zakon rezultat su usklađivanja sa međunarodnim konvencijama u toj oblasti.

Lepši i stariji Višegrad

PIŠE: SLOBODANKA AST

Kao u nekom graditeljsko-arhitektonskom delirijumu režiser Emir Kusturica ide iz jednog graditeljskog megalomanskog projekta u drugi: posle Drvengrada, svojevrsne srpske kopije američkog kiča viđenog samo u Floridi gde niču antički gradovi, kopije gotskih zankova i originali falsifikata engleskih dvoraca nekada, po filmovima poznati režiser sad u Višegradu, uz pokroviteljstvo Milorada Dodika, gradi Kamengrad, kompleks stilski neujednačenih pastičkih zdanja, koja će se prostirati u centru Višegrada, nedaleko od legendarnog mosta po kome je Andrić nazvao svoj čuveni roman.

Ove kamene kulise, verovatno najskuplja filmska scenografija koja je ikad napravljena, trebalo bi da budu u funkciji snimanja sledećeg Kusturičinog filma "Na Drini ćuprija", ali bi Kamengrad ostao kao trajno komunalno-turističko-simbolična ostavština dvojca Kusturica-Dodik. Ceo ovaj gotovo neverovatni poduhvat mnogo podseća na građenje novog "još lepšeg i starijeg Višegrada".

Mora se priznati da je Kusturica majstor za spektakle: već početak radova na Kamengradu imao je maltene sesildemilovske prizore: hor je pevao "Karminu Buranu", tu je bio i simfonijski orkestar RTS, ali i grmljavina bagera, buldožera i višetonskih valjaka. Novinari su sa lica mesta izveštavali da se tresao čitav Višegrad sa sve starim mostom.

"Uzbuđen sam! Imam utisak da radim najznačajniju stvar u životu"! poverio je Kusturica novinarima. On objašnjava da je "projekat Kamengrada nastao na osnovu fikcije i potrebe da se nešto da Višegradu".

Kusturica sebe vidi u jednoj važnoj, mesijanskoj ulozi:

"U istoriji je vrlo teško napraviti grad u kojem tradicija nije ostavila nikakav trag. Višegrad je jedan od retkih gradova u svetu koji je to uspeo. U njemu objektivno, osim 'Lotikinog hotela', koji je nakardano obnovljen i sadašnjeg hotela uz most ne postoji ni jedan simbol građanskog života... Ovaj grad koji nosi Andrićevo ime treba da se formira kao urbano jezgro koje miri i koje od ove

klanice stvara nešto što je propušteno kao lekcija iz istorije", kaže samouvereno Kusturica i poručuje da je njegov neimarski poduhvat "zapravo rekonstrukcija nečeg što nije bilo, a trebalo je da bude". Ni manje ni više! Dakle, još jedna lekcija iz istorije: Bosna bez "Turaka" i "balija". Po meri Nemanje Kusturice i desne mu ruke Milorada Dodika u Višegradu niču glavna ulica, trg, crkva, pozorište, univerzitet, hotel, Andrićeva kuća... Kusturica zadovoljno objašnjava novinarima:

"Tu su svi stilovi, pa i renesansa, koju bi balkanski narodi imali da nije bilo Turaka". I tako graditelj Kusturica pravi reviziju istorije, piše novu, lepšu, stariju sa sve renesansom.

Mehmed-paša Sokolović je Višegradu podario ćupriju na Drini, a četiri veka kasnije, Emir Kusturica izjavljuje: "Ja sam novi Mehmed-paša! Ali, obrnuta varijanta!"

Graditeljski pohod novog paše ne zaustavlja se ovde na Drini: Kusturica nagoveštava da će i u Trebinju, gde snima film o pravoslavlju, ostaviti svoj graditeljski pečat!?

Ako je suditi po maketama Kamengrada, izjavama i objašnjenjima glavnih aktera ovog megalomanskog poduhvata, nije reč samo o arhitektonskom kiču, pseudoistorijskoj tvorevini koja će koštati najmanje 20 miliona eura, već i o svojevrsnom intelektualnom, pa i političkom beščašću - prekrajanju istorije, svojevrsnoj novoj epizodi "deset krvavih godina" drugim sredstvima.

NAJVEĆI KRST

Nije Kusturica jedini graditelj-megaloman na ovim našim prostorima: mesecima se medijima širila priča da u Nišu, na brdu Vinik (400 metara), niče najveći krst na svetu, da će sa svojih

PRIČA O TRI TITA

Pre ravno dve decenije, 1991. godine, spomenik Josipu Brozu Titu (autor Frane Kršinić) visok šest metara i težak dve i po tone, koji je 30 godina dominirao glavnim trgom dotadašnjeg Titovog Užica, uklonjen je uz svu tešku građevinsku mašineriju. Neki tvrde da je ispraćen psovkama i kletvama novoo-svešćenih ideologa, drugi kažu da je većina Užičana bila zbunjena brutalnim uklanjanjem ovog "prirodnog" užičkog toponima sa tadašnjeg Trga partizana. Spomenik je skrajnut iza užičkog Narodnog muzeja: prvo je položen, pa uspravljen. Jedino se užički SUBNOR od početka krajnje ozbiljno zalagao za povratak spomenika na staro mesto. Borci, ali i neki ideološki neopredeljeni vrteli su nezadovoljno glavom na ovo rušenje spomenika, na predlog da se umesto spomenika postavi fontana iz koje će se točiti pivo, da se tu održavaju "rejevovi"... Ministar Velimir Ilić posavetovao je Užičane, da ne bi bilo loše da se na ogromnom trgu umesto spomenika "namontira jedna prelepa crkva".

Tri godine kasnije, iz ratom opustošenog Ruda, doputovao je u Užice još jedan spomenik Titu!? Bio je to rad Antuna Augustinčića, kopija "kumrovačkog" spomenika maršalu Titu, koji je pokupljen, navodno u istorijskom gradiću Rudo: priča kaže da su zaposleni u Muzeju Prvoj proleterskoj tokom ratnih devedesetih odlučili da "kumrovačkog Tita" prodaju kao "otpadni materijal" firmi *Inos Sinma* u Užicu i da sebi obezbede, kako su izračunali, šest mesečnih plata. Život je fantastičniji nekad od najludih snova: čuvari

muzeja revolucije u legendarnoj bosanskoj kasabi, krčme spomenik vrhovnog komandanta čiji su borci proslavili mestašce iza sedam gora i usred ratnih razaranja prenose težak bronzani spomenik Titu na volovskoj zaprezi sve do Priboja, odakle ga prebacuju u Užice.

Tako su se dva najznačajnija vajarska rada posvećena Josipu Brozu Titu srela u gradu koji je nekada nosio njegovo ime. Taj novopridošli "Tito" stigao je u magacin preduzeća *Inos Sinma*, koje se bavi preradom i trgovinom sekundarnog i industrijskog otpada, gde i danas stoji zaključan u metalnom kavezu. Bilo je pokušaja kolekcionara da se te dve skulpture otkupe, ali za sada skulpture ne menjaju vlasnike. Možda su vlasnici svesni da će cena ovih spomenika Titu, ali i jednom vremenu, samo rasti i da sve treba dobro marketinški iskoristiti?

I danas Užičani pričaju da sredinom sedamdesetih, tokom snimanja filma *Užička republika*, niko od lokalnih meštana nije hteo ni da statira u ulozu četnika, pa je zbog toga morao biti angažovan neki pukovnik JNA sa svojom jedinicom. Ona druga struja ima priču sa drugačijim predznakom: navodno, 1941, niko nije hteo u partizane, nego su tokom Užičke republike svi držali zamandaljene prozore.

Dva Tita, užički i "kumrovački", danas se nalaze u Užicu. Nedostaje još onaj jedan, velenjski iz Slovenije. On je na svom mestu, na centralnom trgu rudarskog grada Velenja. Netaknut i ukrašen cvećem.

80 metara biti veći i od onog u Rijju, da će danju biti katolički, a noću će, obasjan laserskim zracima, isijavati slatko pravoslavlje. "Krst je projektovan po zakonima zlatnog preseka božanske fascinante proporcije", objašnjavaju arhitekta Miomir Vasov i Dragan Zlatkov, autori idejnog rešenja krsta koji bi trebalo da bude visok kao zgrada od 30 spratova, kakva u Nišu ne postoji.

Povod za podizanje ovog jedinstvenog spomenika je 17 vekova od kada je rimski car Konstantin, rođen u Nišu, doneo ukaz, Milanski edikt, kojim se hrišćanstvo izjednačava sa drugim religijama. U medijima se jedno vreme tim povodom naširoko pričalo o procvatu turizma u niškom kraju, o novim hotelima, parkovima, o dolasku pape... pričalo se i o biznismenima koji će finansirati podizanje ovog najvećeg krsta na svetu. Vruće glave su počele izgleda da se hlade kad se prešlo na hladnu računicu i „finansijsku konstrukciju“, a možda i pod utiskom činjenica iz svakodnevnog života grada koji je, kako je napisao jedan sumorni niški "blogger," poluzavršen, a polusrušen, u kome se gase jedna industrija za drugom, u kome je ogroman procenat stanovništva ostao bez posla, u kome razvaljenim ulicama i trotoarima, idu sumorna lica... Još nije sugurno da li je Niš definitivno odustao od megalomanske ideje o najvećem krstu na svetu, ali sada se u medijima sve češće govori o Nišu kao najvećem gradu u „dolini gladnih“...

Kragujevac koga muče slične teške bolesti tranzicije ipak nije odustao od „Verkovog krsta“, kako su ga neki nazvali po gradonačelniku: bez obzira na to što je javnost bila podeljena, gradske vlasti su ipak odlučile da na ulasku u grad podignu krst visok 18 metara. Čak i najpokorniji vernici misle da krstu nije mesto tu, nasred puta. Šljašti, neki misle čak ometa saobraćaj. Verska osećanja sigurno ne budi. Ima još učesnika u ovom neobičnom nadmetanju novoprobudjenih pravoslavaca. Novine pišu da je Hadži Miloš Vidaković iz pokreta "Trn", docent na Državnom univerzitetu u Novom Pazaru najavio izgradnju najvećeg krsta na svetu, na Mučnju, najvišem vrhu Zlatibora. Krst bi trebalo da ima visinu od neverovatnih 333 metra!? Cena 20 miliona eura!?

"Veliki je to novac, ali ako bude po milosti Božijoj, to će se ostvariti", poručuje Vidaković.

Ko ovde ne poludi taj nije normalan, kaže jedan aktuelni aforizam *Made in Serbia*.

Niču krstovi, niču crkve na sve strane, a crkve su poluprazne, komentarisao je nedavno aktivnost ovih graditelja sociolog religije Mirko Đorđević.

Ima kod nas preterivanja i kod drugih vernika: muslimani su u selu Delimeđe podigli džamiju sa dva minareta od 80 metara! Sada su to najviši minareti na Balkanu, a džamija, dar bogatih Sandžaklija, gastarbajtera, postala je islamski centar.

NAJVEĆI ISUS

Ali, ludilo podizanja ogromnih krstova, spomenika i megalomanije ne drma samo ovu zemlju. Krst pored Skoplja visok je 68 metara, na brdu Hum kraj Mostara postavljen je krst od "samo" 33 metra, gradonačelnik Splita Željko Kerum objavljuje urbi et orbi da će na Marjanu, iznad Splita, postaviti najvećeg Isusa na svetu koji će biti visok 39 metara, devet metara viši od najpoznatijeg u Rio de Žaneiru.

Izgleda da Kerumove graditeljske halucinacije o "najvećem Isusu" neće proći na ovoj tački: Marjan je zaštićen raznim zakonima i urbanističkim planovima, ali mu je uspelo da na Gradskom vijeću progura zamisao da i Split dobije jedinstveni Panteon:

NI ZA VREME OKUPACIJE...

"Nepoznata lica" ruše spomen-biste, spomenike i spomen ploče narodnim herojima. Grafitima su oskrnavljene biste Moši Pijade, Loli Ribaru, Đuri Đakoviću na beogradskom Kelemegdanu, plavom farbom i znacima pokreta "Obraz" išarani su spomenici narodnim herojima Dragojlu Dudiću i Milići Pavlović u Parku Vide Jocić na Jadru, u Valjevu. Vandali su se "obračunali" i sa spomenikom Stevanu Filipoviću... U Nišu je Nacionalna organizacija Srbska akcija "preuzela odgovornost" putem internet-sajta za skrnavljenje nekoliko spomenika narodnim herojima iz Drugog svetskog rata... Žrtve ovog novog vandalizma i varvarstva su i pisci Milovan Glišić, čija je bista unakažena u Valjevu, a spomenik Bori Stankoviću oskrnavljen je u njegovom Vranju, neke Nišlije ne ostavljaju na miru bronzanog Šabana Bajramovića... U Beogradu je ukraden, razvaljen sa postamenta, bronžani spomenik Dečak sa Čukur-česme (delo Sime Roksandića). Nakon nekoliko meseci skulptura je pronađena na otpadu: prodana je izlomljena na nekoliko delova...

Mnogi su se zapitali, kakvi smo to ljudi? Stariji Beograđani tvrde da se slični vandalizmi nisu dešavali ni za vreme okupacije...

grad će podići spomenik Franji Tuđmanu, Kerumovom političkom idolu, i to ne na nekom gradskom trgu, kako je prvobitno bilo zamišljeno, već na samoj rivi, gde će mu društvo praviti spomenik papi Jovanu Pavlu II, ali i grandiozni spomenik Domo- vinskom ratu i braniteljima. Kerum je imao name- ru da podigne spomenik i generalu Anti Gotovi- ni, a neke novine pišu i samom sebi!? Izgleda da su se za sada tu zaustavile graditeljske halucina- cije splitskog gradonačelnika koji poručuje da spo- menike na splitskoj rivi gradi "u inat svim 'urba- nim Jugoslavenima', koji su se udomaćili u dvjema najvećim strankama".

Spomeničko ludilo trese i Skoplje. Monumane- talni spomenici u stilu baroka koji je Evropom vla- dao u XVII veku sada menjaju i izgled i dušu neka- da šarmantnog modernog glavnog grada koji ima i delove koji su zadržali šarm stare čaršije, ali sada je sve što niče u znaku baroka. Makedonija je u kata- strofalnoj ekonomskoj situaciji, ali u glavnom gradu niče više od 30 spomenika! Tu su spomenici caru Justinijanu, caru Samuilu, Goce Delčevu, Karpošu, Ćirilu i Metodiju, pa i jednom Albancu, Skenderbe- gu. Naravno, najveći je posvećen Aleksandru Make- donskom; to je kolosalni spomenik visok 24 metra koji se vidi iz svakog kutka glavnog grada. Bron- zani spomenik Aleksandra Makedonskog na konju ne impresionira samo svojom veličinom već i svo- jom cenom - 10 miliona eura! Gradi se i Trijumfal- na kapija, i narodno pozorište, i muzej VMRO... Najav- ljena je i gradnja spomenika Filipu II Makedonskom koji treba da bude metar viši od spomenika Aleksan- dru Makedonskom.

Makedonija je u samom evropskom vrhu po broju nezaposlenih, trećina građana traži

posao, trećina živi ispod granice siromaštva, kaže statistika. Protivnici ovih megalomanskih projekata smatraju da je pametnije bilo dati te milione eura u oživljavanje duvanske, prehrambene i industrije vina. Neki ogorčeno poručuju da su ogromna sredstva data na kič spomenike. Većina građana ipak izražava nacionalni ponos što sad "imaju šta da pokažu turistima".

Glavni grad Makedonije koji je 26. jula 1963, stra- dao u velikom zemljotresu, kada je poginulo nekol- ko hiljada ljudi, porušeno je gotovo 80 odsto zgra- da, već godinama je u potrazi za svojim izgubljenim vizuelnim identitetom. Futuristički projekat novog Skoplja čuvenog japanskog arhitekta Kenzo Tange

nije nikad u celini završen, a onda je usvojen pro- jekat Skoplje 2014, koji je sve okrenuo naglavač- ke: na talasu makedonskog etnonacionalizma niču crkve i spomenici nacionalnim junacima i mitovima.

"Gradi se nostalgija prema jednom gradu koji nikada nije ni postojao", sažeto kaže arhitekta Meri Batokaja. Očigledno, na Balkanu se matri- ca ponavlja, pa se gradi i jedno "starije i lepše Skoplje".

Projekat Skoplje 2014, nije izvao samo polemi- ku u makedonskoj javnosti, već je pogoršao iona- ko loše odnose sa Grčkom, nastale još 1991, oko prava Makedonije da koristi ime severne grčke pokrajine iz antičkog doba. Grandiozni spome- nik Aleksandru. Makedonskom u Skoplju, koji je nadmašio po gabaritima onaj koji su Grci podigli Aleksandru u Solunu, Grci su "pročitali" kao još jednu provokaciju susedne zemlje, kao i preime- novanje aerodroma u Petrovcu koji sada nosi ime Aleksandar Veliki.

Na blakanskim prostorima gde je rekordan broj ljudi ostao bez posla, gde je privreda na izdisaju, gde su razoreni i putevi i sela, bolje bi bilo graditi ili makar opraviti i okrečiti škole i bolnice, obdani- šta, pomagati nadarenu decu. Svi ovi skupi mega- lomanski projekti, podizanje spomenika, zidanje novih "lepših i starijih" gradskih četvrti, kao i ruše- nje spomenika i preimenovanje ulica, pa i gradova, ima i jasnu političku poruku: onim drugima poruču- jemo da ovo više nije njihov grad, ako je i bio. Šoven- ski neimari imaju samo jednu poruku - naša crkva je viša od vaših minareta, naš krst je najveći i treba da pokaže valjda, ko je većinski narod i da bude važ- niji od ustava koji kaže da je ovo sekularna država. Suština ove balkanske matrice u pomami spomenič- kog ludila je da su to provenstveno projekti protiv onih drugih.

Spomeničko ludilo samo je materijalni prilog upor- nim pokušajima prekrajanja istorije, novih lekcija, kako to kaže Kusturica. Ti novi spomenici, crkve, krstovi, slavoluci, pa i gradovi samo su materijal- ni prilozii novoj nacionalističkoj mitomaniji o nekoj boljoj prošlosti i slavnijoj istoriji i tradiciji, koje nika- da nije bilo, kako doslovce kaže baš jedan od najve- ćih neimara Emir Kusturica.

Velika istorijska studija o Titu

Jože Pirjevec, *Tito in tovariši*, Cankarjeva založba. Skupina Mladinska knjiga, Ljubljana, 2011, str. 712

PIŠE: LATINKA PEROVIĆ

U Ljubljani je ovog leta, u izdanju Cankarjeve založbe, objavljena velika istorijska studija *Tito in tovariši*. Njen autor je slovenački naučnik i akademik, istoričar Jože Pirjevec. Iz raznih razloga, Pirjevčevo delo je gotovo nepoznato čak i akademskoj javnosti u Srbiji pa se može dogoditi da i njegova najnovija studija ostane neprimećena. U Sloveniji je izazvala veliku pažnju: za nepuna dva meseca prodato je njeno prvo izdanje u tiražu od 5000 primeraka. Sasvim je izvesno da će biti prevedena na druge jezike. Bilo bi višestruko korisno da dobije i svoj srpski prevod.

Jože Pirjevec je rođen u Trstu (1940), gde je živeo i školovao se. Posle sticanja diplome na tamošnjem Filozofskom fakultetu, studirao je na Normalni, elitnoj italijanskoj visokoj školi, na kojoj je diplomirao istoriju. Potom je pohađao Diplomatsku akademiju u Beču. Doktorirao je (1976) na Univerzitetu u Ljubljani. Predavao je (od 1971) istoriju Istočne Evrope, odnosno slovenskih naroda na univerzitetima u Pizi, Trstu i Padovi, gde je izabran za redovnog profesora. Savremenu istoriju predaje (od 2001) na Fakultetu za humanističke nauke u Kopru. Saradnik je i tamošnjeg Naučno-istraživačkog centra, posvećen je međunarodnoj problematici. Sa ove pozicije uspostavio je kontakte sa velikim naučnim centrima u svetu: Beč, Minhen, London, Moskva, Rim, Pariz, Berlin, Vašington, Njujork, Boston, Prag, Varšava, Oslo, Beograd, Zagreb, Ljubljana.

Jože Pirjevec je plodan istoričar. Za poslednjih 30 godina, osim brojnih rasprava, objavio je devet monografija, u kojima se bavio slovenačkim i jugoslovenskim prostorima u XIX i XX veku. Među njegovim monografijama dve se izdvajaju tematskom širinom i istraživačkom temeljnošću: *Tito, Stalin in Zahod* (1987) i *Jugoslavija 1918-1992. Nastanak, razvoj in razpad Karađorđevićeve in Titove Jugoslavije* (1995).

Pirjevčeva dela su prevedena i nagrađivana. U Sloveniji mu je dodeljeno zvanje *ambasador nauke*. Tog zvanja bi on bio dostojan i da je napisao samo studiju *Tito in tovariši*. Ali ona je teško zamisliva bez one široke osnove koju je postavio svojim

celokupnim delom. Bez znanja i kulture, bez filozofije istorije i umeća kazivanja, koje je u tu osnovu ugradio.

Svoj pristup Titu, ugao i perspektivu iz koje ga je posmatrao: njegova pojava, uspon i zenit, silaznu liniju i sumrak, Jože Pirjevec saopštava već na samom početku svoje studije. U kratkom tekstu *Uvodna beseda* on se poziva na Marksa i Engelsa, koji su 1850. godine u *Novim rajnskim novinama* pisali da treba želeti da se „ljudi koji su na čelu partija, pokreta – bilo pre revolucije... ili u vreme revolucije slikaju jakim bojama Rembranta, onakvi, kakvi su u stvarnosti“. Ali nije tako: „na idealizovanim rafaelskim portretima revolucionarne ličnosti nisu nikad takve, kakve su bile, već na postolju, sa oreolom oko glave“. Klasici su, kaže Pirjevec, „bili... optimisti, jer nisu pretpostavljali da revolucija, koju su oni nagoveštavali može takođe i da propadne i da njeni nosioci mogu da završe na stubu srama. Nešto slično desilo se sa Titom, koji je do juče bio na oltaru, a posle raspada Jugoslavije često je predmet karikatura. Pokušajmo da ga portretišemo na Rembrantov način“. To znači: jakim bojama, onakvog kakav je bio u kompleksnoj stvarnosti XX veka.

U takođe kratkom tekstu posle *Uvodne besede*, pod naslovom *Titove oči*, Pirjevec je citirao više ličnosti (političara, diplomata, vojnika, pisaca, istoričara) koje su u raznim razdobljima pisale o utisku koji je na njih ostavio Tito svojim fizičkim izgledom, pre svega o onome što su one čitale u njegovim očima. Onima koji Tita pamte samo na oltaru, kao i onima koji ga znaju samo sa karikatura, ili onima koji o njemu ništa ne znaju, istoričar oslobođen krajnosti kaže: imajte u vidu da Tito ni na prvi pogled nije jednostavna ličnost. Nemojte ga banalizovati, ako već sami niste banalni.

Posle pomenuta dva teksta slede poglavlja: *Tito: mladost in sredna leta*, *Druga svetovna vojna*, *Zmaga, Leto 1945*, *Trst*, *Izključitov Jugoslavije iz Informbiroja*, *Milovan Đilas*, *Edvard Kardelj*, *Aleksandar Ranković*, *Mlada garda*, *Titova starost*, *Jovanka in druge*, *Titova smrt in njegova dediščina*.

Knjigu zaokružuju: *Imensko kazalo*, *Kratice*, *Viri in literatura*.

U Jugoslaviji i u svetu napisano je više stotina knjiga o Titu. Pirjevčev *Tito in tovariši* nije samo još jedna knjiga o Titu: to je do sada najkompletnija studija o njemu, uporediva sa velikim istorijskim biografijama vođa ruske revolucije Isaka Dojčera. Takvom je čine izvori na kojima se temelji, pomna

rekonstrukcija vremena i prostora koji su bili dati Titu, odnosno jugoslovenskoj komunističkoj eliti; analiza Titove ličnosti, kao ključne ličnosti revolucije, njena idejna i psihološka struktura.

Pirjevec je godinama istraživao u međunarodnim i domaćim arhivima. Proučavao je različite izvore, među kojima prve izvore diplomatske i obaveštajne provenijencije. Ostvario je uvid u veoma obimnu literaturu. Čitao je Titove savremenike: neprijatelje i saveznike u Drugom svetskom ratu, ideološke protivnike u zemlji i svetu, jeretike i revizioniste u komunističkom pokretu. Memoaristika u najširem obimu, sa mogućnošću upoređivanja i provere, u Pirjevčevoj studiji ima mesto jedinstvenog i nezaobilaznog izvora. Najzad, Pirjevec je čitao samog Tita, što većina savremenih autora o njemu smatra izlišnim.

U središtu Pirjevčeve rekonstrukcije vremena i prostora je jugoslovenska revolucija. Njeni socijalni, nacionalni i politički koreni, ideološke osnove i okviri. Njeni dometi i ograničenja, svetle i tamne strane njenih nosilaca. Njeno prostorno odredište je Kraljevina Jugoslavija, „koja je bila jedna od najzaostalijih država u Evropi“. Socijalni i nacionalni odnosi bili su humus revolucionarne ideologije, čiji je nosilac bila, pre svega, inteligencija. U vreme diktature kralja Aleksandra, ona je dobila organizacioni izraz. U zabranjenoj Komunističkoj partiji kristalisalo se vodeće jezgro revolucije. Uz Tita, koji je bio najiskusniji i jedini povezan sa Moskvom, na višegodišnje robije bili su osuđeni i Milovan Đilas, Edvard Kardelj, Aleksandar Ranković. Neki od njih bili su izloženi torturi.

U Drugi svetski rat Komunistička partija Jugoslavije ušla je sa programom države na federalnim osnovama i novim socijalnim poretom: „Nema povratka na staro“. I dok su Kardelj, Kidrič, Pijade bili koncentrisani na izradu normativnih osnova za federalnu državu, Tito je bio koncentrisan na stvaranje oslobodilačke vojske. To je učvrstilo njegov autoritet i kod neprijatelja i kod saveznika u Drugom svetskom ratu. Stvorena u oslobodilačkom ratu, vojska je ostala garant nezavisnosti i dala Titu snagu da se suprotstavi Staljinu 1948. godine. Ona je ostala u rezervi u rešavanju svih konceptijskih razlika, koje u KP Jugoslavije postoje već od 1952. godine. Kao glavno oružje u odbrani nezavisnosti zemlje pod Titom, ali i kao potencijalno i stvarno oruđe unutrašnjeg jedinstva zemlje, u razrešenju konceptijskih razlika pod Titom, vojska će bez njega biti glavni činilac razaranja njegovog dela.

Tito je bio i ključni činilac idejne kohezije, garant onih granica do kojih je stigla revolucija. Na tim

granicama je stajala *stara garda*. Istorijska četvorka se krunila ali niko, uključujući i Đilasa nije ponudio alternativu. Uključujući i *mladu gardu*, kako Prijevec naziva nosioce reformatorskih tendencija u Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji početkom sedamdesetih godina prošloga veka. Pirjevčeva studija daje odgovor na pitanje zašto je to tako.

Jugoslovenski socijalizam je bio najhumanija varijanta modela socijalizma koji je proizašao iz ruske revolucije. Ali je zadržao i organske karakteristike tog modela - državnu svojinu i politički monopol komunističke partije. Moguće je bilo variranje tog modela, što nikako nije beznačajno za generacije koje su u Jugoslaviji proživele drugu polovinu XX veka, ali za suštinsku promenu bilo je potrebno da do sloma dođe u ideološkom epicentru, u Sovjetskom Savezu. To je i istorijski kontekst u kome Pirjevec posmatra Tita. Njegovo vjeruju bio je socijalizam u kome su interesi pojedinca podređeni interesima zajednice. To je bio njegov kriterijum za odnose i prema Istoku i prema Zapadu, i važan motiv njegove nesvrstane politike.

Ukopan u stvarnost, sa snažnim instinktom za bitno, Tito se borio sa vlastitom dogmom i, kao državnik popuštao pred njom da bi joj se ponovo vratio. „Bilo bi naravno nepravedno“, kaže Jože Pirjevec u zaključku, „završiti priču o njemu tvrdnjom, da je Josip Broz Tito - uprkos svojoj 35-godišnjoj diktaturi - tiranin, kakav je bio Josif Visarionovič Staljin.

Naprotiv, upravo zato što se njegovoj tiraniji odupreo i Jugoslaviji oblikovao 'samoupravni' socijalizam koliko toliko s ljudskim likom, ostao je u uspomenama brojnih savremenika zabeležen kao državnik, kome duguju zahvalnost. Jugoslavija koju je napustio smrću silno se razlikovala od one kojom je počeo vladati 1945. godine. Od centralističkog staljinističkog režima prešla je na tržišni socijalizam, doživela brzu industrijalizaciju, što je omogućilo stalno podizanje životnog standarda, iako uz stalnu devalvaciju dinara. Iako je SKJ ostala na vlasti, samoupravni sistem je omogućavao bar na lokalnom nivou značajan uticaj na političko odlučivanje. Opozicionarstvo svake vrste bilo je zabranjeno, književna produkcija nije podlegala preventivnoj cenzuri. Još značajnija je činjenica da su granice bile široko otvorene ne samo za ljude, već i za ideje“.

To je proizašlo kao rezultat iz sukoba Tita i Staljina. Po nepodeljenom mišljenju *drugova*, sukob je bio Titovo delo. Staljinovom kultu suprotstavljan je Titov kult, u čijem su stvaranju svi učestvovali: on sam, *drugovi*, vojska i partija, mase. Snagu mu je davala država izborena u oslobodilačkom ratu i revoluciji:

Tito nije bio Staljinov nameštenik koga su na vlasti održavale sovjetske trupe. Pravo na sopstveni put u socijalizam kao jedan isti cilj bilo je ideološko obrazloženje borbe za nezavisnost zemlje. I, dakako, za vlast sopstvene partije. Ali i neosvešćeni početak razlaganja komunističke ideologije. Tito iz te ideologije nije izašao do kraja života. On je od Zapada primao ekonomsku i vojnu pomoć ali ne i, kako je govorio,

ideje i načela. Ali je zbog sukoba sa Staljinom bio upoređivan sa Martinom Luterom i Henrijem VIII. Zato u njegovoj ličnosti, u osamljenosti na kraju, bez *dru-gova* i žene, u dvorskoj atmosferi, sa ljudima od kojih svako, ne birajući sredstva, hoće da postane *novi Tito*, ima i tragike. To je sudbina vođa svih revolucija: francuske, ruske, kineske, jugoslovenske. Jože Pirjevec je istoričar koji to zna.

In memoriam

Čovek suštine

Radomir Konstantinović

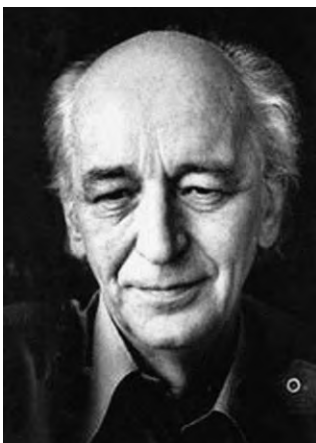
(27. mart 1928 - 27. oktobar 2011)

PIŠE: LATINKA PEROVIĆ

Književnik i filozof, mislilac Radomir Konstantinović bio je, u poslednjih četvrt veka, najcitiraniji i najnapadaniji srpski intelektualac. On sam otvorio je prvu sesiju *Beogradskog kruga* 1992. godine, a zatim govorio veoma retko, da bi poslednjih godina začutao. Bilo je apsolutno nemoguće dobiti od Konstantinovića bilo kakvu izjavu. Kada su sarajevski intelektualci okupljeni oko tamošnjeg *Kruga 99*, u povodu 75. godišnjice Radomira Konstantinovića, maja 2003. godine, organizovali okrugli sto o njegovom delu i misli, on je s pažnjom saslušao 26 pisaca, filozofa, istoričara, kritičara koji su u Sarajevo došli iz cele bivše Jugoslavije, sam ne izgovorivši nijednu reč. Otkud taj paradoks i ima li tu uopšte paradoksa?

Na ovo pitanje Radomir Konstantinović odgovara svakako svojim velikim delom. Romani *Daj nam danas*, *Mišolovka*, *Čisti i prljavi*, *Izlazak u pedesetim godinama prošlog veka*. *Filosofija palanke*, ta klasična a zapravo nepročitana knjiga o zatvorenom društvu, krajem šezdesetih godina. Između 1970. i 1981. godine 113 rasprava o isto toliko srpskih pesnika. Punih dvanaest godina te je rasprave kontinuirano objavljivao časopis *Treći program*. Pod naslovom *Biće i jezik u iskustvu pesnika srpske kulture dvadesetog veka* ove rasprave su 1983. godine, u osam tomova, objavili združeni izdavači: Prosveta i Rad u Beogradu i Matica srpska u Novom Sadu. *Biće i jezik*, ta, kako je Stevan Tontić rekao, „beskrajna avantura mišljenja i jezika“, jedinstveno je delo u kulturama svih južnoslovenskih naroda.

Ipak, Radomir Konstantinović nije ostavio proučavaocima njegovog dela da u tom delu pronalaze razloge zbog kojih se osamio i začutao. Našao je mesto i izabrao trenutak da to sam učini. Kada je prvi put posle rata devedesetih godina došao u



Sarajevo, na sesiji *Kruga 99*, 23. septembra 2001. godine je rekao:

„Hvala što ste me pozvali na ovaj razgovor. Prijatelj moj, Sead Fetahagić, zamolio me da prihvatim taj poziv i ja sam to učinio. Iako sa izvesnom strepnjom: sve teže se govori. Sve smo udaljeniji od pravoga nastojanja za pravim govorom. Najveći izraz toga je u svojevrsnoj „politizaciji“ govora, odnosno tendenciji da se politički govor apsolutizuje, da se učini jedino mogućim govorom (...) Dolazim iz zemlje u kojoj se o Sarajevu više čuti nego govori, i u kojoj je govor politički

o Sarajevu, nužan onoliko koliko je nužno samoosvešćenje čitavoga jednoga sveta. Ali, Sarajevo, ono koje znam, Sarajevo ljudi sa kojima sam imao sreću da se družim, dakle, sreću da govorim, nikako se tim govorom ne može dokučiti. Ova politizacija jeste veliki redukcionizam na delu, u smislu ovoga svodenja mišljenja na stav, odnosno ove nemogućnosti razgovora. Tamo gde je ovaj redukcionizam na delu, govor je nemoguć. Ali, ako nas nema bez govora, ne znači li to da smo i mi sami nemogućići?“

Šta je, po Radomiru Konstantinoviću, bilo na probi, kakvom je preispitivanju on sebe izložio? „Nije bilo pitanje političkog stava“, kaže on istom prilikom u Sarajevu, „još manje ideološkog, u vezi sa katastrofom koju smo doživljavali u Sarajevu i sa Sarajevom, nego je to bilo pitanje totalne ljudskosti – ljudskost je bila u prvom redu u pitanju. I ako je tako, onda nisi morao da imaš misao i stav, morao si očajavati nad onim što se dešavalo u Sarajevu... je li očajanje program? Nije! Je li očajanje ljudskost? Jeste!“

S one strane svakog apriorizma – ideološkog, estetskog, moralnog, Radomir Konstantinović je hrabro izdržao teror nacionalizma. Nacionalizam, govorio je, vodi u samorazaranje, vodi naciju na istorijsko groblje. Niko koga tresse groznica nacionalizma ne voli da gleda istini u lice. Jer, „Ako gleda u grob, mora da gleda u problem egzistencije. Ako gleda u problem egzistencije, mora malo da se zatrese“.

(Iz oproštajne reči na komemoraciji održanoj u Skupštini Beograda 1. novembra 2011).

Paradiranje gluposti

PIŠE: SRĐAN JOVANOVIĆ MALDORAN

Đorđe Vukadinović je u Novoj srpskoj političkoj misli 30. septembra ove godine napisao svoje viđenje parade ponosa u članku „O ‚paradi ponosa‘ i slabosti države“. U njemu se ovaj „analitičar“ bunio kako se „ljudi u Srbiji (...) više opiru gej-paradi nego što se protive ulasku u NATO, ili što su ikada bili protiv izručenja Ratka Mladića. Protive se paradi više nego nezavisnosti Kosova“. Kad ima problema na Kosovu, dakle, ne treba ni na šta drugo misliti. Pogotovo na ljudska prava. Šta su ta ljudska prava, da bace u zasenak srbski problem Kosova, uostalom? „Gej-parada u Beogradu danas ima veze sa borbom za prava ugrožene manjine otprilike isto toliko koliko optužnice i presude Haškog tribunala imaju veze sa međunarodnim pravom i pravdom“, kaže Vukadinović. Ovde je, pak, u pravu, jer, budući da pravde u srpskom pravosuđu nema, mora da se deli u Haškom tribunalu, dok je gej-parada upravo lakmus-papir demokratije i ostvarenja ljudskih prava u Srbiji. Ali ne – Vukadinović je ovo mislio *ironično*. Makar je u stanju da iskoristi ironiju. Nije Vukadinović jedini, iako je njegovo piskaranje simptomatično. On, naime, piše o nekakvoj „agresivnoj ideologiji homoseksualizma“, jerbo su u stvari to homoseksualci koji su divljali na ulicama, a ne Vukadinovićeve istomišljenici kojima je Kosovo „srce Srbije“. No, budimo realni – „ideologija“ homoseksualnosti? *Homoseksualizam*? Gde ovaj čovek živi? Kakva ideologija? Kako može seksualna orijentacija da bude ideologija? U ovome leži srž problema. U čistoj ignoranciji. Homofobi, jednostavno, ne znaju šta je homoseksualnost. Čuven je govor Martina Sempe, zatučanog, *priobrazovanog* sveštenika u Ugandi koji se bori protiv ove „sodomije“. Ova individua je, naime, opisala ono što smatra da homoseksualnost jeste. Naveo je tzv. „fisting“, praksu koju je moguće upražnjavati heteroseksualno, homoseksualno, pa i sa životinja-
ma ako treba. Kakve to veze ima sa homoseksualnošću? Dalje, Sempa navodi kako se homoseksualci obavezno drogiraju, jer inače „ne bi mogli da uživaju“ u ovako „grotesknim, neprirodnim“ akcijama. Ukratko – Sempa nema *blagu predstavu* šta je to homoseksualnost. Kao i Vukadinović, uostalom. Da, ovaj čovek misli da je seksualna privlačnost prema osobi

istog pola – ideologija! Šta još reći? Budući da kritikujem shvatanje homoseksualnosti, da se čovek zapita, šta ja o tome mogu da kažem, budući da sam heteroseksualne orijentacije. Dobijao sam i takve kritike. Međutim, poenta je upravo u tome – *nema tu šta da se shvati*. Nekim ljudima je privlačan isti pol. I tačka! No, domaći homofobi, ksenofobi, nacionalisti, patriote i ostali *hoi polloi* ne mogu da podnesu različitost. Ali su prvenstveno neobrazovani; jednostavno, ne poznaju materiju, nije im jasno kako svet funkcioniše. Od kojekakvih Dveri (krajnje iskreno u nekim grafitima nazvani „zveri(ma)“) do nepismenih pojedinaca, smatra se, kako homoseksualci imaju kojekakvu ideologiju – oni, naime, žele da unište porodicu. Da, to je sve *masonska zavera*, ustvari to je Vatikan smučkao, jerbo je Vatikan *stvorio veštačku hrvatsku naciju* baš da bi Srbima zabiberio čorbu, a onda je zajedno sa *judeomasonskim ideolozima* stvorio i homoseksualnost, kako bi Srbi prestali da kopuliraju, kako se ne bi radala „srbska čeljad“ koja bi onda „branila Kosovo“ – i propade srbska nacija!

Jevreji su za sve krivi... ne, čekajte, nisu Jevreji... katolici su krivi. Ne - homoseksualci su krivi zato što nema više Kosova. Da, Jevreji... ne... čekajte malo... Naravno, razum i logika nacionalizmu i homofobiji nikad nije išla od ruke. Evolucionari psiholog sa Londonske škole za ekonomiju Satoši Kanazava, objavio je rezultate svojih istraživanja u kojima se jasno pokazuje da je prosečni liberal inteligentniji od prosečnog konzervativca. Zar je trebalo uopšte posumnjati? Zar je uopšte trebalo i činiti istraživanje? Iz nedostatka razuma, logike i znanja, a uz pomoć prave nacionalističke i šovinističke ideologije, protivnici gej parade čine svoju sopstvenu kolekciju gluposti. Dveri su izjavile kako su „svesni da će u vremenu velikih napetosti ovakva provokacija lako aktivirati bombu socijalnog nezadovoljstva“. Ne treba dozvoliti da „Beograd gori kao London“, kažu. Na jednom neonacističkom forumu se jedna individua oglasila tvrdeći kako „pederi žele da budu napadnuti“, te zato provociraju. Ludilo je prestalo da poznaje granice - ko još želi da bude napadnut? Dakle, napasnik napadne žrtvu, a žrtva je kriva: provocirala je napasnika! U proglasu koji diže kosu na glavi, Dveri su ispisale sledeće: „Mi smo protiv održavanja gej-parade u srpskoj prestonici ne zato što mislimo da je ona sama po sebi najvažniji društveni događaj, već zato što iz iskustva drugih država znamo da je ona samo početak jednog totalitarnog upada u naše porodice koji će se na kraju završiti: razaranjem porodice kao osnovnog temelja jednog društva, otimanjem dece roditeljima koji žele da ih vaspitavaju na tradicionalnim vrednostima, gej-prevaspitanjem naše omladine u državnim školama i zlostavljanjem maloletnika gej-parova koji će dobiti pravo da usvajaju decu kada se njihove istopolne zajednice proglase za brakove“. Gej-prevaspitanje dece? Šta je to trebalo da predstavlja? „Otimanje dece roditeljima“? Ko će to kome da „otme decu“? Uostalom, kakva je ovo nepismenost? Zar nije „otimanje dece od roditelja“? Mora biti da su potpisnici izrazito neobrazovani i nepismeni. Da vidimo onda ko su ti potpisnici. Između ostalih tu su i prof. dr Kosta Čavoški (profesor

univerziteta!), zatim dr Milo Lompar (profesor univerziteta!), prof. dr Jasmina Vujić (profesor univerziteta!), dr Ljiljana Čolić (profesor univerziteta!)...i tako dalje. Da, u Srbiji su profesori univerziteta prevashodno neobrazovani, a kako se iz priloženog vidi i nepismeni, dok za ljudska prava nisu ni čuli. I niko ga nije briga to što ovakve osobe uče decu na fakultetima, ali zato je Kosovo važno. (Odveć je zanimljivo primetiti kako se homofobi i nacionalisti bune kad homoseksualci požele da protestuju „dok na Kosovu Srbi gladuju“, ali kada Đoković pobedi, niko ne kaže: „Kako se drznuo sada da igra tenis i da slavi pobeđu kada na Kosovu Srbi gladuju“!) Prikazati homoseksualce kao zle ideologe koji žele da unište državu i koncept porodice (!) je od najvećeg značaja za ove homofobe. Budući da homoseksualci doslovce nikome nisu pretnja, mora se *izmisliti* ista, kako bi se homoseksualnost demonizovala i kako bi se narodu ponudila veoma iskrivljena slika stvarnosti. Kad argumenti nisu na tvojoj strani, moraš da ih *izmislis*. Stvarnost je, naravno, upravo suprotna od vizija homofoba. Države u kojima je homoseksualnost nešto najnormalnije, ne samo da nemaju „uništene porodice“, već i natalitet raste. Slično je i sa legalizovanjem droga - gde su legalne, manje se koriste. Isto je i sa prostitucijom - opasna je *isključivo* tamo gde je ilegalna. Ukratko - oni koji se zalažu za ilegalan status marihuane, prostitucije i homoseksualnosti, a pozivaju se na želju za društveni boljitak - čine upravo suprotnu stvar. U Riju, u Brazilu, na Kopakabana, održana je nedavno gej prajd parada na kojoj je bilo 700.000 učesnika. I slovima: sedam stotina hiljada. Da, gotovo milion. Da li su brazilske porodice propale? Ne. Da li su brazilska deca oteta? Ne. Da li je nestao koncept porodice u Brazilu? Ne. Da li je nebo nekome palo na glavu? Ne. Da li je Sotona lično prošetao zemljom? Ne. Da li je došlo do smaka sveta? Ne. Samo je jedna odlična žurka održana, najveća na svetu. A homofobi mogu samo da maštaju da jednoj takvoj prisustvuju. Umesto toga, pak, oni paradiraju sopstvenu glupost.

Kikinda: navikli na bol

PIŠE: GORDANA PERUNOVIĆ FIJAT

Čudan i tragičan slučaj Kikindanke Dijane Rackov (21), koja je od detinjstva trpela užasne bolove zbog, prema dijagnozi, urođene deformacije pankreasa, proteklog leta je završen. Na klinici Krankenhaus u Frankfurtu devojci je, umesto predloženog komplikovanog endoskopskog zahvata i ugradnje endo proteze - rutinskom intervencijom odstranjenja žučna kesa. Pankreas je, kako su utvrdili nemački lekari bio potpuno zdrav. Njihove kolege iz Srbije prognozirale su Dijani još najviše godinu dana života, a operacija koju su predložili - ne izvodi se u Srbiji. I još gore: pošto je ovakva bolest izuzetno retka, zdravstveno i socijalno ne snosi troškove, a operacija se ne radi ovde, pa su roditelji morali da se uzdaju u pomoć dobrih ljudi i prikupe 10.500 eura, za operaciju u Segedinu. Ni taj poduhvat nije dao očekivani rezultat. Dijana je čak htela da odbije ponovnu operaciju, da se pomiri sa svim dijagnozama (koje nikako nisu bile povoljne za nju) i da živi koliko joj je preostalo. Tada u pomoć pristize naš, odnedavno sugrađanin Rudolf Valter, vlasnik trgovinske kuće „Angrohit“, koji Dijanu Rackov o svom trošku šalje u svoju domovinu - u Frankfurt. Tamo, posle - da ponovim - rutinske intervencije, lekar saopštava Dijani da će „od sada moći da živi kao i svaka druga zdrava devojka“. U svakom pogledu, osim u jednom. I dalje će, bar još neko vreme trpeti bolove, na psihičkoj osnovi - jer se njen organizam *navikao na bol*.

Svaka čast g. Valteru koji je mnogim teško bolesnim ili povređenim Kikindanima platio troškove lečenja, ne želeći čak ni da nagovesti koliki su ti troškovi bili, a kamoli da priča o svojim motivima da pomaže ljudima - nego, hoće li neko *da odgovara* zbog pogrešne dijagnoze, pogrešnog lečenja koje je trajalo godinama zadajući pacijentkinji neizdržljive muke, zbog ogromnih troškova kojima je porodica bila izložena godinama, bez potrebe? Sva je prilika da - neće. Porodica je suviše srećna što je ćerka sada zdrava devojka; pacijentkinja je srećna što više nije bolesna; svi koji su o ovom slučaju čitali, čuli ili gledali prilog na televiziji su dirnuti. A nema nikoga

ko bi prozvao odgovorne, ako ima i takvih. Pojeo vuk magarca, a pogrešna dijagnoza godine života mlade osobe i njenih roditelja. Nema udruženja pacijenata, nema nikakve zaštite za ljude, naročito za one koji nisu dovoljno zdravi i jaki da zauvek i što pre odu u neku drugu zemlju, po mogućnosti na drugi kontinent.

Biće da smo se ovde svi nekako *navikli na bol*.

U međuvremenu, atmosfera linča u malom itd. mestu Kikindi se zahuktavala, kao što je i običaj uoči Parade ponosa, iako se spolja ništa nije videlo osim početka školske godine u predviđenom terminu, 1. septembra - po prvi put bez štrajka nakon niza godina, a i to samo zato što je država najavila zatvaranje škola zbog racionalizacije. Ali, ne mari, neće štrajk izostati, opet će deca odrađivati časove. Već 5. septembra, „Dveri“ su imale promociju u Kikindi koja je prošla začuđujuće nezapaženo. Onda je odjeknuo *incident* u Temerinu, ono kad su mladi mađarski nacisti, prema interpretaciji u medijima, prebili momke Srbe „zato što su govorili srpski“. Ovo se savršeno uklopilo u ogromne količine straha koji se bez prekida upumpava u biračko telo. Da ne bude zabune: na slavi u selu Idošu kod Kikinde (ono selo gde je onomad nestalo zvono), krajem avgusta, tri mlada gosta stigla odnekud iz Bačke, radi provoda dobila su, navodno grozne batine od lokalnih momaka čim su progovorili - mađarski. Ni o ovome nije izveštavao nijedan kikindski medij, a *ne bih ni ja*, jer ne bih ni znala šta se desilo na slavi u Idošu (uopšte ne volim seoske slave i slične gužve), da nemam „insajdere“ među osobama koje su zbrinjavale povređene, pa su mi u strogom poverenju ispričale ovaj slučaj. Ok, ni ovde nije bilo nikakve *interpretacije*, jer se ni povređeni nisu nigde oglasili (ustvari, napustili su Idoš najbržom brzinom), niti je iko drugi dao ikakvu informaciju za medije, niti se uopšte išta o ovome čulo u javnosti. Kao, to je *kod nas* normalno, da na seoskim slavama bude bar po nekoliko razbijenih glava - pisao je o tome još Stevan Sremac. Idoš je, inače, selo sa oko 2000 stanovnika, koje se na zvaničnoj

svojoj prezentaciji diči sa „98 odsto srpskog stanovništva“, a pre svega 90 godina zvao se Hegyes (čita se: Heđeš - a znači: Breg). Tokom poslednje dve decenije mesto je tako opustelo, da je u seoskim ulicama po deset kuća u nizu prazno i zakatančeno. Susedno selo, Sajan (Szajan - *ono mesto* koje nikad nije glasalo za SPS, SRS a neće ni za SNS) je 98 odsto naseljeno Mađarima, pa, iako su sela udaljena samo tri kilometra jedno od drugog, mali Srbi iz Sajana idu u školu u Idošu, jer u Sajanu nemaju nastavu na srpskom jeziku. Ovde bi se nekima još lepše uklopio podatak da deca „pešače“ do škole u Idošu, ali, ne može, osim ako ćemo baš gadno da lažemo, jer autobusi na relaciji Idoš - Sajan saobraćaju više nego uredno i veoma brzo.

„To je veliki problem što nemamo dvojezičnu nastavu u Sajanu, nameravali smo da otvorimo odeljenje s nastavom na srpskom jeziku u tamošnjoj školi, ali nemamo novca za to. Pokušavamo da se dogovorimo s nadležnim ministarstvom, ali za sada ne znamo kako će se to završiti - kaže Imre Kabok (SVM), član Opštinskog veća SO Kikinda zadužen za seoske mesne zajednice. Ako se najavljená racionalizacija sprovede, nekoliko sela u kikinđskoj opštini može da ostane bez škola. Ista priča čeka i neke od kikinđskih osnovnih škola zbog malog broja đaka. Ili je u pitanju još jedan od oblika plašenja stanovništva, kako bi trošilo energiju na raspravu o školskoj mreži umesto na predstojeća poskupljenja. Nepoverenje tinja kao podmukla bolest u društvu, a povremeno izaziva prave napađe. Političke stranke relativno redovno izdaju saopštenja, pa i tada kao da su - naterane, toliko su im saopštenja loša; a nikakve stvarne akcije, osim stalnog pozivanja na Evropu ili Kosovo, zavisno od stranke, nema.

Pokazalo se da je sve ovo (ipak) bio samo nemaštoviti uvod u zabranu Parade ponosa, koju je Kikinda uglavnom prećutala (i paradu i zabranu), izuzev serijala prilično zbrkanih izjava lokalnih političara i ostalih „viđenih ljudi“ koji su bili većinom - protiv Parade, a ne zabrane. Kikinđske su anketu o Paradi objavile pod naslovom „Licimuri na vrhu i huligani na dnu“. Reč „licimuri“ nije štamparska greška, nego tako jedan lokalni političar iz SNS naziva svoje protivnike, nameravajući izgleda, da ih proglasi - licemerima, samo ne zna kako se to kaže, a novinari mu, naravno, zapamte taj detalj. Ovde su se svi političari i pogdekoja političarka odrali da dokažu kako su vaspitani u „hrišćanskom

duhu, gde su odnosi između muškaraca i žena jasno definisani“. Hm. Koliko se sećam, tih godina, kad su te političarke i političari vaspitavani, nije bilo vaspitanja „u hrišćanskom duhu“. Mislim, nismo u školama imali veronauku, nego crvene marame i štafetu mladosti, crkva je bila odvojena od države, a nacizam i fašizam su bili zabranjeni. Usput su nas babe i dede tajno nosile na krštenja i vodile u crkve na bdenija (ili na misu, kako koga). Slavljeni su uporedo „državni praznici“ i slave, božići i uskrsi, sa porodičnim okupljanjima i obiljem hrane. Uljuljkana u taj sistem dvojnih vrednosti, većina ljudi nije uopšte shvatila šta im se desilo u socijalizmu, šta prilikom propasti socijalizma, a šta im se sada dešava, pa, jasno, ne shvataju ni razlog ni povod Parade ponosa. Tu bi trebalo vaspitavati ponovo, od zabavišta. Samo, kako vaspitati odrasle dripce i dripculje, što su ničim izazvano, osim rođenom potrebom za uklapanjem u masu, naprečac postali veliki hrišćani? Obaška i taj podatak što odnosi između muškaraca i žena *kod nas u Kikindi* nikad i nigde nisu „jasno definisani“ (nigde ne postoji ta definicija u pismenom obliku), nego kako se ko snašao, sada i oduvek u surovom i groznom patrijarhatu, gde je žena prvo i osnovno besplatna radna snaga u kući i oko kuće, pa tek onda sve ostalo. Odavde su LGBT osobe bežale najvećom brzinom i prvom prilikom u veće gradove, gde su mogle bolje da sakriju svoju privatnost od komšiluka željnog zavirivanja u tuđ život, ili su, naprotiv, nastojale da se što bolje uklope, to jest, da se žene i udaju, da celog života glume ono što nisu i da nikad, ni u šali, ni u pijanstvu, ne priznaju i ne pokažu kakva su im stvarna interesovanja. Uglavnom je tako i sada; „dobro obavještena“ palanka bez greške „zna“ ko je od uglednih ljudi - lekara, advokata, političara - gej, a ugledni čovek na sve moguće načine nastoji da se odbrani od te etike- te, pa se ženi, razvodi, ponovo ženi, u pauzama

menja ljubavnice i nastoji da sa svakom od njih bude viđen u javnosti. Za lezbijke vlada, u principu manje interesovanje, osim kad žena postane direktorka: ako nije udata, niti u opštepoznatoj vezi sa muškarcem, lako može da joj se prilepi i ta etiketa. Javnih priznanja da je neko LGBT osoba - za sada nismo imali, s obzirom da takvo „autovanje“ možda može biti opasno po život. Početkom veka, mladi kikiński novinar - o, sramote, novinar - jednom je u redakciji (!!!) napao aktivistkinju lokalne ženske organizacije (ŽAR), jer ju je „nepogrešivo“ identifikovao kao lezbijku. Tada smo još svi verovali u promene posle 5. oktobra 2000. godine - koje se nisu dogodile. Mladi mrzitelj LGBT populacije prošao je bez ikakve kazne (osim ako mu se u kaznu ne računa jeziva verbalna scena koju sam mu priredila). I sada, deceniju kasnije, kad je zabranjena Parada ponosa, jedina reakcija bila je neka vrsta uzdaha olakšanja - ili zadovoljstva - kod većine stanovništva, a *nadležni* da se i ne pominju.

Još jedan 5. oktobar prošao je veoma tiho, u atmosferi namernog zaboravljanja.

Sećanje boli. Možda ipak nismo *dovoljno navikli na bol*.

Dok se stranke pripremaju za izbore, a u Kikindi se razmatraju prvi rezultati popisa, još jedan događaj iz sfere zdravstva uzbunio je grad. Kikiński Petar Tomašev (57) izjavio je za medije da je tokom lečenja u kikińskoj bolnici video - pacova. Tomašev je opisao kako je svojeručno, džogerom *onesposobio* pacova, pošto su prisutne medicinske sestre samo bežale i vrištale. Dr Dušan Kolarović (DS) uzvratio je izjavom da je u kikińskoj bolnici higijena besprekorna, nažalost, kasno: vest je već obišla grad i sva sela, a bolnica zasuta komentarima građana o njihovim iskustvima sa bolničkom higijenom i hranom. A kod srednjoškolkli u lokalnom domu dijagnostikovana je - šuga.

Izgleda opet treba jedan opšti potop da sve ovo opere.

Multi pa (za)muti!

PIŠE: JELENA MIRKOV

Multikulturalizam. Tolerancija. Multikulturalna Vojvodina. Multikulturalizam. Odakle nam potreba da stvari koje su dovoljno očigledne i koje su normalna pojava u našem svakodnevnom životu, tj. koje su deo našeg života, dodatno naglašavamo.

Zašto, na primer, kažemo da je Vojvodina multikulturalna? Da li je svesna svoje multikulturalnosti? Da li su njeni građani svesni svoje multikulturalnosti? Da li multikulturalna Vojvodina može da postoji bez želje njenih građana da budu toleranтни i multikulturalni?

Prošlomesečni incidenti u Temerinu svedoče sasvim suprotno od onoga što bi multikulturalna Vojvodina, da može, sama o sebi rekla.

Ko stoji i šta se krije iza incidenata u Temerinu? Na koji način vlasti reaguju na ovakva delovanja ekstremističkih grupa i da li je ta reakcija adekvatna? Da li su incidenti posledica nezadovoljstva mađarske zajednice sadržajem Zakona o restituciji imovine? Odgovor na ova pitanja je teže odgonetnuti, ali je činjenica da su ovakvi incidenti postali veoma česta negativna pojava za sredinu koja svoju multikulturalnost diže na pijadestal svojih evropsko-demokratskih vrednosti i obeležja.

Prema popisu stanovništva iz 2002. godine, nacionalnu strukturu opštine Temerin čine Srbi (64,2 odsto), Mađari (29,49 odsto) i Jugosloveni (1,44 odsto). Migracije stanovnika sa prostora bivše Jugoslavije, u mnogome su promenile demografiju ove sredine i nakon rata, povećale broj stanovnika u opštini Temerin. Međuetnička tenzija nije nova pojava u ovoj opštini. Ovakvih i sličnih incidenata je bilo i ranije. To ne čudi, s obzirom na činjenicu da, iako je ovo multikulturalna sredina, njeni građani svakako u njoj ne žive u harmoniji i skladu. Mladi ljudi su u ovoj opštini podeljeni, idu u odvojene škole i slušaju nastavu, svaka od zajednica na svom maternjem jeziku. Takođe, društveni i kulturni život mladih se u Temerinu odvija u podeljenim kaficima i objektima za izlaske i zabavu, što, naravno, vodi u radikalni segregativni multikulturalizam. Znači, otvoren dijalog, suživot različitih etničkih zajednica kao osnovni integrativni faktor u izgradnji harmoničnog, multietničkog društva, nedostaje ovoj sredini. Ne čudi zato

što u tako podeljenom društvu, koje sebe smatra multietničkim i tolerantnim, sve veći uticaj dobijaju desničarske organizacije poput „Omladinskog pokreta 64 županije“ i „Obraza“.

„Omladinski pokret 64 županije“ je pokret koji se zalaže za ujedinjenje svih Mađara koji žive van teritorije Mađarske, kao i za reviziju Trijanonskog sporazuma kojim je Mađarska 1920. godine izgubila dve trećine teritorije. Predsednik „Omladinskog pokreta 64 županije“ je ujedno i predsednik Pokreta mađarske nade. Inače, „Omladinski pokret 64 Županije“ u Srbiji je registrovana kao stranka. Što se tiče organizacije „Obraz“, inicijativa za zabranu rada i delovanja ove organizacije pokrenuta je još pre nekoliko godina u Skupštini Vojvodine, ali, nažalost, nije prihvaćena. Negovanju i unapređivanju multikulturalizma u Vojvodini svakako ne doprinosi postojanje ovakvih organizacija, kako na strani Mađara, tako i na strani Srba. Multikulturalizam može opstati samo u onim sredinama, gde su sve etničke zajednice podjednako spremne da se zarad normalizacije svakodnevnog života i međuetničkih odnosa odreknu izvođenja nacionalizma na ulicu. U već spomenutim incidentima u Temerinu, grupa mladića za koje se smatra da su pripadnici pokreta „Omladinski pokret 64 Županije“ napala je i povredila nekoliko mladića srpske nacionalnosti. Imena nekoliko napadača provlače se kroz oba incidenta, što dovodi do zaključka da je u pitanju ista grupa napadača, te da su motivi napada, verovatno etničke prirode.

Postojanje i sve veći uticaj ovakvih desničarskih organizacija i na strani Srba i na strani Mađara, nimalo ne čudi. Da se primetiti da uporedo sa jačanjem uticaja i javnom vidljivošću jedne desničarske organizacije, raste potreba za javnim prisustvom i desničarske organizacija druge etničke zajednice. Kad sredina koja sebe smatra multikulturalnom, izvor svoje multikulturalnosti crpi iz prošlosti, a ne iz aktuelnog suživota sa „drugima“, normalno je da dolazi do konflikata između navedenih zajednica, jer svaka od zajednica

ima drugačiju interpretaciju prošlosti, pa samim tim i osnov za „pozivanje“ na određena joj nepriznata i neostvarena prava.

Temerin su nakon incidenata posetili predsednik Skupštine AP Vojvodine, Šandor Egereši i predsednik vojvođanske vlade Bojan Pajtić, najavljena je i poseta ministra Ivica Dačića, zasedali su pokrajinski odbori za bezbednost i međunacionalne odnose, te je pojačano prisustvo policije, kako bi se sprečili dalji incidenti i moguća masovna okupljanja nezadovoljnih građana. Vlast je pre nekoliko dana uhapsila osmoricu mladića, pripadnike organizacije „Obraz“, zbog kršenja javnog reda i mira. Hoće li uslediti i hapšenje pripadnika „Omladinskog pokreta 64 županije“, ili ovdašnje vlasti još uvek nisu spremne na taj potez?

Da li se na odgovornost za ove i slične incidente do kojih dolazi u Temerinu, mogu pozivati roditelji maloletne dece ili treba pozvati i vlast? Da li su roditelji krivi što njihova deca sitne sate dočekuju na ulicama Temerina, ili je vlast kriva što su određeni pokreti u multikulturalnoj Vojvodini registrovani kao političke partije i što vlast još uvek nije zabranila rad pojedinih desničarskih organizacija?

Incidenti u Temerinu jesu samo posledica neadekvatne državne politike prema pripadnicima drugih etničkih zajednica u Srbiji. Temerin je u ovom slučaju samo lakmus papir, reprezent stanja pogrešno vođene politike. Politike, gde su sva druga pitanja i problemi na standby do rešavanja pitanja Kosova. Da li će država nakon rešavanja pitanja Kosova, početi da se bavi i drugim životnim pitanjima u ovoj zemlji, ostaje da vidimo. Do tada, treba aktivno raditi na približavanju dve etničke zajednice, posebno mladih, ne samo u Temerinu, već u Vojvodini uopšte. Bez obzira na jezičke, kulturne i sve druge razlike koje postoje između njih, epitet koji Vojvodina nosi – multikulturalna, svedoči da je saživot ovih zajednica ipak moguć.

Žrtve i počinioci

PIŠE: NATAŠA LAZOVIĆ

Mladi su među najčešćim žrtvama, ali i počiniocima krivičnih dela. Ustav Republike Srbije garantuje svim građanima pravo na ličnu slobodu i bezbednost. Bezbednost predstavlja preduslov za lični razvoj mladih. Stabilizacija i demokratizacija političkih prilika od 2000. godine, znatno su poboljšale bezbednost svih građana, pa tako i mladih ljudi. Ipak, analiza aktuelnog stanja pokazuje da njihova bezbednost nije na zadovoljavajućem nivou. Najznačajnije izazove, rizike i pretnje po bezbednost mladih predstavljaju kriminal, nasilje i saobraćajne nezgode. Kriminal je neizostavni pratilac svakog društva tokom svih epoha njegovog razvoja. Faktori koji doprinose kriminalitetu među mladima jesu, između ostalog, visoka stopa nezaposlenosti, laka dostupnost vatrenog oružja kao i urušen sistem vrednosti. Takođe, mnoga istraživanja, kako inostrana tako i domaća, ukazuju na to da ekonomsko propadanje i socijalna polarizacija utiču na porast opšte stope kriminaliteta. Mladi su kao počinioci krivičnih dela (najčešće muškarci) i kao žrtve (najčešće devojke), zastupljeni u svim oblicima kriminala, a posebno kad je reč o trgovini narkoticima, ljudima, kao i drugim deliktima sa elementima nasilja. Na primer, više od 90 odsto identifikovanih žrtava trgovine ljudima u Republici Srbiji čine osobe mlađe od 30 godina, uglavnom devojke. Problem kome je posebno potrebno posvetiti pažnju jeste maloletnička delikvencija. Iako je sam fenomen maloletničkog kriminala poslednjih godina u opadanju, prilikom izvršenja pojedinih krivičnih dela maloletnih počinitelja, beleži se visok stepen agresivnosti. Krivični postupak pokreće se samo za maloletnike starije od 14 godina, dok mlađi od njih, kao krivično neodgovorni, potpadaju pod isključivu nadležnost organa starateljstva (centara za socijalni rad). Realizacija vaspitnih naloga i mera predviđenih zakonom, zahteva partnersku i koordiniranu saradnju socijalnih, obrazovnih, zdravstvenih službi i drugih subjekata u zajednici. Još uvek nisu stvoreni uslovi za odgovarajuću primenu odredaba Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica u delu koji se odnosi na vaspitne naloge i vaspitne mere prema maloletnicima, jer nisu doneti

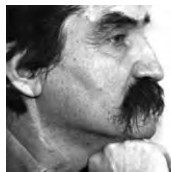
svi neophodni podzakonski akti. Tokom nekoliko poslednjih godina, ekonomska, socijalna i politička stabilizacija, rezultirala je opštim smanjenjem nasilja nad mladima. Međutim, iako ne postoji sveobuhvatno istraživanje, po mnogim ocenama, u Srbiji su široko rasprostranjeni različiti oblici nasilja među mladima i nad mladima. Mladi su izloženi nasilju u porodici, u partnerskom odnosu, u školi, medijima, na radnom mestu... Nasilnicu su, kako odrasli koji su odgovorni za vaspitanje i obrazovanje mladih, uključujući i porodicu, tako i vršnjaci. Mladi su žrtve svih oblika nasilja, kao pratećeg efekta kriminala, ili zbog diskriminacije, seksualne ili političke orijentacije,

etničke, verske ili nacionalne pripadnosti.

Takođe, nove tehnologije, poput mobilnih telefona i interneta otvaraju prostor za nove forme nasilja. Nasilje se ne prijavljuje iz straha, iz osećanja stida ili odsustva poverenja da će odgovorne ustanove adekvatno reagovati. Nasilje u porodici je dugo u Srbiji bila tabu tema o kojoj se u javnosti nije mnogo govorilo. Međutim, u poslednjih nekoliko godina ova tema sve više zaokuplja pažnju javnosti i državnih ustanova. Mere za sprečavanje nasilja u porodici i zaštitu od zlostavljanja i zanemarivanja dece i mladih definisane su u odgovarajućim zakonima (Porodični zakon, Krivični zakonik). Počinioci nasilja su u najvećem broju slučajeva muškarci, a žrtve uglavnom žene. Takođe značajan broj žrtava su deca i mladi. Do nasilja takođe, dolazi i u školama. Vršnjačko nasilje je sve učestalije. Oko 65 odsto učenika se bar jednom u tri meseca nađe u ulozi žrtve vršnjačkog nasilja, dok 44 odsto učenika pamti da je tokom školovanja lično doživelo nasilje. Osim toga, izdvaja se i problem masovnih tuča u školskim objektima i u njihovom okruženju. Nasilje je učestalo među mladima i na javnim mestima. Isto tako, postoji i problem tuča u ugostiteljskim objektima i drugim javnim prostorijama koje posećuju mladi, a koje neretko uključuju i upotrebu hladnog i vatre-nog oružja. Poslednjih godina na teritoriji Republike Srbije sve je prisutnije nasilje navijača na sportskim priredbama. Ovakva ponašanja postaju sve ekstremnija po obimu, formi i sredstvima koja se koriste,

a sa stadiona se često razliva i govor mržnje. Brojni izveštaji i istraživanja pokazuju da su incidenti motivisani mržnjom, kao i govor mržnje veoma prisutni u našem društvu. Prema izveštajima međunarodnih i nevladinih organizacija, u Srbiji među najugroženije grupe spadaju: Romi, lezbejska i gej populacija, manjinske verske zajednice, HIV pozitivni i druge manjinske, marginalizovane i socijalno ranjive grupe. Saobraćajne nezgode čine sam vrh uzroka smrti među mladima, kako u zemljama članicama OECD, tako i u Srbiji. Osim toga, statistički podaci pokazuju da Srbija spada među vodeće zemlje po stopi nastradalih u odnosu na broj stanovnika i u odnosu na broj motornih vozila u Evropi: mladi izazivaju dve trećine saobraćajnih nezgoda. Takvoj situaciji doprinose nerazvijena saobraćajna infrastruktura, neadekvatna zakonska regulativa, zastareo sistem obuke i nedovoljna saobraćajna kultura građana. Problemu bezbednosti mladih u saobraćaju posebno doprinosi njihova sklonost brzom vožnji, kao i vožnja bez sigurnosnih pojaseva, u alkoholisanom stanju... Bezbednost u saobraćaju se danas tretira kao problem zdravlja mladih, pa rešenje treba tražiti u sinhronizovanoj primeni preventivnih mera i mera kontrole i prinude kroz aktivnost policije i sudova. Tokom nekoliko proteklih godina u Srbiji je učinjen veliki napor i postignut napredak u reformi i demokratizaciji bezbednosnog sektora, koji je garant bezbednosti, slobode i prava svih građana. Međutim, da bi se unapredio rad u ovoj oblasti i povećao stepen poverenja svih građana u rad organa bezbednosti neophodno je, između ostalog, dovršiti započete reforme u segmentu civilne, demokratske kontrole oružanih snaga. To se posebno odnosi na vojsku, policiju, pravosuđe i privatne agencije za obezbeđenje, svih od ključne važnosti za pojedinačnu i kolektivnu bezbednost mladih ljudi.

Snaga volje



PIŠE: NENAD DAKOVIĆ

Ponekad naša čitanja, odnosno zadovoljstvo ili nezadovoljstvo, kao i neka vrsta razočarenja u ovim čitanjima zavise od pukog slučaja. Tako je bilo ovog puta kad sam iz gomile knjiga koje većito čame na mom stolu uzeo da čitam knjigu Vladimira Milisavljevića koju je objavio „Fedon“ pod zagonetnim naslovom „Snaga egzistencije“. Kako je do toga došlo? To želim najpre da pojasnim samom sebi, pošto u eseju pisac i nema drugu obavezu, od ove koju ima jedino prema samom sebi. Bar ja tako prosuđujem o ovoj stvari. Ova, da kažem, unutrašnja obaveza se ne menja i ne gubi na snazi iako se sve drugo promenilo u okolišu onoga ko filozofira i piše, odnosno piše i filozofira, jer je to pravi red stvari, pošto za razliku od filozofa postfilozof piše i razmišlja. Naše vreme nije teorijsko već doba simulacije.

Najpre me je ova knjiga, koja nije monografija nego zbirka ogleada, na neki način vratila na problem volje, odnosno, problem idealizma ili „idealnog elementa“, o kome pišem u knjizi „O idealnom elementu“ koja će – kako se nadam – biti objavljena, i to u toj meri da sam prvobitno nameravao da podstaknut „snagom egzistencije“ napišem zaseban oglead o idealizmu koji bih onda priključio uz već oblikovan tekst „Idealnog elementa“.

Ali, ja ne samo da pravim razliku između ovog „elementa“ i „idealizma“ pošto ovaj enigmatični „element“ nije samo filozofski, ako je uopšte filozofski, nego i književni, nego je – kako je čitanje odmicalo, da budem iskren, slabila i moja volja ili „snaga“ za ovim poduzećem.

To samo pokazuje da je i „volja“ kao i sve drugo entitet koji se menja, iako „idealisti“ poput Kanta i Hegela o kojima, ustvari, ovde piše Milisavljević misle suprotno u nastojanjima da odrede samu „volju kao volju“. Podnaslov njegove knjige je „norma kod Kanta i Hegela“. Uostalom, u zaključku ogleada on samo ponavlja ono što je već postala „norma“ u akademskom tumačenju ovog odnosa. Kantov izvorni normativizam završava se, naime, i modifikuje u takozvanoj Hegelovoj teoriji običajnosti.

Nije zato epilog ovog istraživanja ono što je

vredno u ovim ogledima, od kojih je, verovatno najznačajniji prvi, posvećen Kantovom tumačenju „slobodne volje“ ili „umne volje“ koja je po svojoj prirodi samoreferentna što joj, međutim, daje privid sablasti i vodi u epohalni, odnosno egzistencijalni nihilizam, što je bilo nepodeljeno stanovište ondašnjih Kantovih kritičara i među filozofima (Jakobi) i teolozima (Štor, koji je uzgred bio učitelj Fihtea i Hegela). To znači da me je upravo ovo otkriće „autonomne volje“ koju na kraju sam Kant određuje kao „kauzalitet iz slobode“, kao potencijalnog priviđenja i sablasti u pogledu odnosa rešenja osnovnog problema: „pokretača volje“ i paradoksa koji se otkriva između njene „dijudikacije“, odnosno prosuđivanja za koji čak i prema teologu Štoru - bog nije neophodan i njene „egzekucije“, ili pokretanja koga, međutim, nema bez pomoći boga. To znači da me je ovo otkriće na neki način potreslo, ako je to prava reč za osećanje koje je pratilo moje čitanje.

Mislim da je Kant do kraja ostao pijetist, svakako dvosmislen u svojim razmišljanjima o „religiji u granicama čistog uma“. To, po mom mišljenju, ima za posledicu da do samog kraja ipak ostaje nešto zagonetno u ovom učenju o samoodređenju volje kao „kauzaliteta iz slobode“. Kantov pokušaj da u osećanju „poštovanja“ pronađe „pokretača“ volje koji nije empirijski, iako je reč o osećanju, samo doprinosi enigmatičnosti volje koja je umna, a onda i samog uma koji je upravo u nemačkom idealizmu postao filozofski problem i, naravno, sporno rešenje, odnosno „osnov“ same filozofije, religije i morala.

Uostalom, postavite sebi pitanje: šta je uopšte volja, odnosno um i kako je moguće uopšte „odbraniti“ autonomiju uma od ovih „osećanja“ koja su sama po sebi prolazna, tako da ostaje pitanje: da li je Kant u pravu kada autonomiju uma zasniva na ovom hijatusu između volje i čula.

Tako se, na primer, aktuelna epistemološka teorija - u savremenoj eksploziji epistemologija - poznata kao „sinestetika“ ili „paticka teorija saznanja“, od reči „patos ili „osećanje“ nalazi upravo na radikalno suprotnoj poziciji od Kanta.

Kako se „logika čulnosti“ odnosi prema problemu smisla? Šta se iz njene perspektive smatra smislom? Čemu onda treba pripisati smisao? Razumu, volji ili čulima? Ova pitanja samo potvrđuju dalekosežnost problema volje koji je u savremenim razmišljanjima neopravdano potisnut u drugi plan.

Da li je to, možda, odgovor na pitanje kako je bilo moguće da, recimo, u Deridinin razmišljanjima o veri i znanju, pitanje volje ostane u drugom planu? Zar i „vera“ i „znanje“ ne spadaju u ono što je još Pol Riker nazvao „poetikom volje“, baš kao i sam um koji ne postoji bez volje.

Da li je to bilo osnovno rešenje „idealizma“?

Ako je bilo?

Kako to?

Izraz iz naslova ovog teksta „snaga egzistencije“ uzet je iz jednog od „usmenih dodataka“ kojima je Eduard Gans koji je priredio Hegelovu „Filozofiju prava“ dopunio osnovni tekst knjige. Naime, na ponudu bečkog cara da „prizna“ Francusku Republiku, Bonaparta je odgovorio: „Francuskoj Republici nije potrebno priznanje, baš kao što ono nije potrebno ni suncu“. To je onda Hegel nazvao „snagom egzistencije“ kojoj nije potrebno priznanje, kao što je ono potrebno umu ili volji. Da li to znači da je upravo „snaga egzistencije“ stvarni paradoks (svakog) idealizma? Ili je sama egzistencija (volja) idealizam i paradoks?

Egzistencija je idealizam, ako je idealizam? Po uzoru, na primer, na poznatu Sartrovu jednačinu: egzistencijalizam je marksizam. Kako bih rekao, jedinačine kao jednačine!

Ipak, ima nešto sasvim neobično što sam ostavio za sam kraj ovog umesto eseja. Mislim na potpuno zanemarivanje Šopenhauerovog mišljenja o volji u većini knjiga posvećenih kritici idealizma, odnosno, samog normativizma kojih ima već čitava biblioteka. To je slučaj i sa ogledom Vladimira Milisavljevića.

Šta je bilo Šopenhauerovo mišljenje o volji kojoj je on posvetio dvotomnu knjigu „Svet kao volja i predstava“? Kako Šopenhauer rešava problem „idealnog elementa“ o kome je ovde reč i koji je tako enigmatičan?

Mislim da je u logičkom smislu Šopenhauerovo tumačenje Kanta doslednije od Hegelovog. Uostalom, verovatno je njegov javni spor sa Hegelom i uticaj samog Hegela bio odlučujući u ovom potiskivanju Šopenhauera, a ne vrednost samog Šopenhauerovog rešenja. Jer, kao što sam rekao, njegovo rešenje je logički ubdeljivije od Hegelovog koji ima u vidu pre svoj filozofski sistem, a ne sam problem volje.

Sledeći Kanta, Šopenhauer će tako potpuno odvojiti svet kao „volju“ ili „slobodu“ koja je u stvari Kantova „stvar po sebi“ koju zato nikakav „svet kao predstava“ ne doseže i ne objašnjava, niti je to moguće. Da li je to razlog „idealizma volje“ i njene „slobode“?

„Ono što čovek zaista i uopšte hoće“, piše Šopenhauer, „stremljenje njegovog suštinskog bića i cilj kome on shodno tom stremljenju teži, sve to mi nikad ne možemo izmeniti spoljnim uticajima, poukom. Kada bismo to mogli, značilo bi da bismo mogli da ga iznova preobražena stvorimo. Seneka odlično veli: 'velle non discitur' (volja se ne da učiti) „...“

Da li je u tome je „snaga egzistencije“ ili „volje“?

Samo je golub odleteo

PIŠE: IVAN MRĐEN

„Pre će Srbija u Evropsku uniju nego njeni fudbaleri na Evropsko prvenstvo“ – ovaj aforistički naslov objavljen je na prvoj strani Kurira dva dana posle poslednje utakmice u kvalifikacijama za završni turnir 14. Šampionata starog kontinenta u Poljskoj i Ukrajini 2012, godine, u kojoj je, naduvana i ničim opravdano nazvana favoritom reprezentacija Srbije izgubila od Slovenije (Maribor, 11. oktobar 2011 - 1:0). Izuzimajući uobičajenu ovdašnju nadmenost, posebno kad je reč o ekipama sa područja nekadašnje zajedničke države, te ignorisanje činjenica i statistike, a naročito podatka da pod imenom različitih država Dejan Stanković i drugovi nikad nisu pobedili Sloveniju (kao Jugoslavija 2000, na završnom turniru EP u Belgiji - 3:3, da bi potom usledilo četiri puta 1:1, u kvalifikacijama za SP 2002, dva puta, u prijateljskom susretu kao Srbija i Crna Gora 2004, i napokon kao Srbija u prvom meču ovih kvalifikacija), propagandisti po sportskim listovima, rubrikama i redakcijama su favorizovanje svojih miljenika pravdali i rezonom da „Slovincima ta utakmica ništa ne znači“, jer su pre toga izgubili teoretsku šansu da se nađu na jednom od prvih dva mesta u grupi.

Napisao sam na stranicama Helsinške povelje u minulih deset godina najmanje trideset tekstova u kojima sam analizirao to sveopšte talambasanje uoči nekog, uvek „odlučujućeg“ i vazda „presudnog“ sportskog događaja, uglavnom po istoj matrici nerealnog optimizma i odsustnosti bilo kakve želje da se realno sagledaju mogućnosti „naših“ sportista, ali i bez – kad sve prođe mimo očekivanih rezultata – trunke volje da se sagleda sopstvena odgovornost za isti taj neuspeh, „katastrofu“, „blamažu“ i kako sve ne nazivan ishod još jednog razlupanog, najčešće fudbalskog krčaga. U ovom „pohodu na Sloveniju“ sve se događalo na isti način, pa bi svaka analiza naslova tipa „Razlika u klasi“, ili „Samo pobeđa dolazi u obzir“ mogla da bude ponavljanje nekog od tih ranije objavljenih priloga, uključujući i postmariborski lov na veštice

i „traženje krivaca“ za trenutno stanje u srpskoj fudbalskoj organizaciji, reprezentaciji i u klubovima.

Kad je Belgijanac Frank de Blekere označio kraj utakmice u Ljudskom vrtu i kad je bilo jasno da nema načina da se, po starom dobrom običaju sudija proglašuje krivcem za neuspeh (a to je, svakako činjenica da treći put uzastopce fudbaleri iz Srbije neće igrati na završnoj smotri evropskog reprezentativnog fudbala), usledilo je – takođe već uobičajeno – sveopšte pljuvanje i omalovažavanje, zahtevi za smenama i promenama, naknadno pametovanje „stručnjaka“ i fingirano analiziranje stvarnih razloga postojećeg stanja u srpskom fudbalu. Kao što i inače biva u takvim situacijama, kad nema prostora za kukanje na sudije i omiljenu „teoriju zaverre“, osnovna matrica tog izlivanja žuči po stranicama novina i elektronskom medijskom prostoru (uz radio i televiziju, tu sve značajniju ulogu imaju i mnogobrojni interenet portali) išla je linijom od igrača koji se nedovoljno zalažu, preko nekompetentnog i neautoritativnog selektora do upiranja prstom na rukovodstvo Fudbalskog saveza Srbije. Otušno je već ponavljati da se u svemu tome do neukusa potežu suprotnosti, odnosno druga strana medalje koju bismo glancali da je kojim slučajem ostvarena željena pobeđa, kad bi igrači bili „junaci“, selektor „strateg“, a Fudbalski savez Srbije (FSS) organizacija koja „dugoročno planira“ i „dosledno realizuje zacrtanu politiku“.

Pošto propagandisti po sportskim listovima, rubrikama i redakcijama dobro znaju da im ozbiljniji sukob sa reprezentativcima ne treba, jer u sportu uvek dolaze nove utakmice i nove prilike za ponavljanje starih grešaka, što automatski slabi i oštricu prozivki na adresu čelnika fudbalske organizacije, bilo je već sutradan posle mariborske utakmice jasno da će jedina stvarna žrtva propagolog projekta biti selektor Vladimir Petrović Pižon i poneko od starijih igrača, koji su ionako mislili da se oproste od reprezentativnog dresa. „Nisam ja

promašio penal u Mariboru“ – tom sad već čuvenom izjavom predsednik Fudbalskog saveza Srbije Tomislav Karadžić je samo nagovestio dalji razvoj i propagandističke i sopstvene aktivnosti. Bilo je, istina, slabasnih pokušaja da se baš njegov „lik i delo“ proglase paradigmom aktuelnog stanja u fudbalskom sportu u Srbiji, da bi samo deset dana posle Maribora (kad je nastao ovaj tekst) uglavnom prestala priča i o debaklu reprezentacije, i o neuspehu ovdašnjih klubova u evropskim kupovima (za Partizan i Crvenu zvezdu sad su nepremostive prepreke irski Šamrok ili francuski prvligaš iz Rena), a naročito o svemu što se događa u vrhu FSS.

U tom smislu, izuzetak je tekst u Blicu od 23. oktobra pod naslovom „FSS vodi grupa stradalnika“, pri čemu je posebno zanimljivo zapažanje dr Ratka Božovića: „Dugo živimo u samoprevari oko našeg fudbala, koju predvodi jedna stradalnička grupa-cija. U njemu je mnogo kupljenih duša, kao i celom našem sportu. Za očaj fudbala i navijača, običnog naroda, predsednik Saveza ne može biti nedužan! Imamo renomirane igrače u evropskim razmerama, ali ne i rezultat. Znači da je neko vukao pogrešne poteze. Koga za predsednika? Čoveka bez putera na glavi, koji može da povuče sposobne, bez obzira iz kojih struktura. Političare, naravno, isključujem“. Iako ovako sročena izjava boluje od sličnog propagandističkog virusa da našim sjajnim fudbalerima treba samo bolja organizacija i stručniji selektor, pa da ostvare rezultate za opštenarodnu sreću, ona ipak ukazuje na pravac kojim bi trebalo ići i u utvrđivanju odgovornosti, i u stvaranju uslova za buduću rad. Nevolja je samo što se ona ne odnosi samo na prilike u fudbalskom sportu, jer gotovo da nema društvene oblasti u kojoj nam u narednom periodu ne bi trebali „ljudi bez putera na glavi“, koji bi „mogli da povuku sposobne“.

To je karta na kojoj se zasniva i odbrana Tomislava Karadžića: ta priča da je fudbal „isti kao društvo u celini“ i da „ne može biti bolji od društva“ uspela je

da u veoma kratkom roku otupi oštrice svih zahteva za promenama, jer se već na sledećem koraku dolazi do nezaobilazne politike, odnosno do onih koje bi, po Božovićevom mišljenju, trebalo „isključiti“, a njih je svakim danom sve više u ovdašnjem sportu, ne samo u fudbalu. Prebacivši priču na „viši nivo“, gde se traži i neka druga vrsta odgovornosti, posebno u vreme uoči izbora, predsednik FSS i njegova propagandistička klapa su uspeli da težište pažnje ostane na nivou lošeg konkretnog rezultata za koji niko, osim nesretnog selektora koji je „odleteo“, nije odgovoran, jer se „u datim uslovima bolje nije moglo“. Pokazalo se da je i u fudbalu, kao u društvu u celini, veoma teško pažnju sa fraza usmeriti na konkretna imena i postupke, pa čak i u onim slučajevima kad je čitava priča više za „crne hronike“ nego za deo medijskog prostora koji pripada politici ili sportu. Ako ništa drugo, kad je već vrli Karadžić izjavio da nije on „primio gol sa četrdeset mera“, mogla je bar da se razjasni veza fudbalskih čelnika sa grupom nasilnika iz Đenove i bruka sa dugoročnim posledicama, odnosno povlađivanje tom načinu razmišljanja odstranjivanjem „nepoželjnog“ golmana Vladimira Stojkovića iz reprezentacije, kad već nema ni naznaka volje da se razgovara o nekontrolisanom odlasku sve mlađih fudbalera u inostranstvo, o mešeteranju menadžera, o nameštanju utakmica, o veštačkim statistikama u klubovima i nacionalnim selekcijama, o činjenici da je fudbal postajao sve bolji posao, što su ukupni rezultati bili lošiji, jer se delatnost kroz razne „navijačke grupe“ širi i na oblasti koje sa sportom nemaju baš nikakve veze.

Zbog svega toga, zbog načina na koji se u Srbiji provode izbori u većini organizacija, od političkih partija, preko sindikata, do sportskih klubova, slobodno se kladite na Tomislava Karadžića. Političari će brinuti o svojim izborima, propagandisti već imaju novi zadatak (ide „večiti derbi“, treba podgrevati atmosferu za još jednu „svetkovinu našeg fudbala“), jedino sveopštu sreću kvare vesti poput navodnog međunavijačkog obračuna, gde dvadesetogodišnjaci iz besnih kola pucaju jedni na druge, a jedan i smrtno strada. To sigurno nije zbog dužine zastave ili navijačke scenografije, već upravo zbog poslova u tzv. sivoj zoni, o kojima bi i Tomislav Karadžić imao šta da kaže!

ĆABA (al-Ka'ba)

PIŠE: OLGA ZIROJEVIĆ

Meka je za islam ono što je Rim za katolike, a Jerusalim za Jevreje. Jer u Meki se nalazi najznačajnije svetište islamskog sveta - Ćaba. Naziva se i »Božji dom«. Pri svakoj molitvi (*salat*) muslimani u celom svetu okreću se prema Meki (kibla - za nas je to jugoistok), a pri obredu hodočašća (koje predstoji) Ćaba predstavlja početak i kraj svetih radnji.

U islamskom svetu postoje brojna lokalna sveta mesta (Jerusalim, Karbala, Nadžaf, Kom, Kejruan, Mazar-i šarif), ali ona nemaju značaj za sve muslimane.

Moderni evropski islamolozi pretpostavljaju da je izvor Zemzem (sveto vrelo jugoistočno od Meke) mogao biti povod za nastanak svetišta u ovoj vodom siromašnoj dolini. Poznati helenski astronom i geograf Ptolomej umesto Meka navodi Macoraba, što se može tumačiti kao južnoarapski *mikrab* -hram, pa bi se moglo zaključiti da Ćaba postoji već u II veku n. e.

Oko nastanka ovog svetišta roje se mnoge legende. Po muslimanskoj tradiciji, Ćaba je stvorena 2000 godina pre stvaranja sveta - na nebu. Prvi čovek Adem (Adam) treba da je izgradio Ćabu na zemlji; i to tačno na onom mestu gde se nalazi njen pandan na nebu, koristeći kamen pet svetih brda. Nad njenom izgradnjom bdelo je desetina hiljada anđela. Ali, u vreme velikog potopa razorena je i sveta građevina, pa je Svemoćni naredio Ibrahimu (Abrahamu) da je ponovo izgradi, pri čemu mu je pomagao i njegov sin Ismail (Ismael), koji je u to vreme bio u ovoj dolini zajedno sa svojom majkom (H)agarom. Tražeći odgovarajući kamen za uglove građevine, Ismail je naišao na anđela Džibrila (Gavrila), koji mu je dao čuveni Crni kamen. Jedan od Muhamedovih drugova (*ashab*) svedoči da je Crni kamen bio beo kada je iz raja stigao na zemlju, a da je kasnije pocrneo zbog grehova svih onih koji su ga doticali.

Pleme Kusaj bilo je prvo koje je oko Ćabe izgradilo naselje. Njihov naslednik je pleme Kurejš iz koga potiče verovesnik Muhamed. Ovo pleme je ponovo izgradilo Ćabu nakon što je stradala u jednom požaru.

U predislamskom vremenu Ćaba je bila panteon svih plemena, pa su, shodno tome, u njoj bili mnogi lokalni bogovi. Tu se nalazila statua boga Hubala, a poštovane su bile i boginje al-Lat, ak-Uza i al-Manat, dok su na unutrašnjim zidovima bili predstavljeni ljudski likovi. Strahujući da će izgubiti svoje prihode od kulta Ćabe, trgovci Meke su najpre odbijali da prihvate islam. Tek nakon osvajanja Meke (630) Muhamed se osetio dovoljno jakim da pristupi uništenju idola u Ćabi. Svetost Ćabe je, međutim, očuvao, kao i ustanovu hodočašća, čiji je ritual doveo u sklad sa monoteizmom islama. Za muslimane je ona "Prva kuća Boga na zemlji" ("Prvi hram sagrađen za ljude jest onaj u Meki; blagoslovljen je on i putokaz svjetovima": *Kuran*, 3, 96).

Ime Ćaba (*Ka'ba*) povezuje se s kockastim oblikom građevine, a nalazi se u dvorištu velike džamije u Meki. Zid prema severoistoku, u kome su vrata Ćabe (lice Ćabe), kao i onaj suprotni (pozadina Ćabe) dugi su 12, oba druga po 10, a visina 15 metara. Izgrađena je od slojeva sivog kamena koji se u Meki dobija sa okolnih brda. Pokrivena je crnim prekrivačem (*kiswa*), koji je pri dnu pričvršćen bakarnim karikama. Samo za oluke i vrata napravljeni su posebni izrezi. Kisva - sa zlatotkanim ajetima iz Kur'ana - koja se od XIII veka izrađivala u Egiptu, a u novije vreme u Saudijskoj Arabiji, menja se svake godine. I na vratima Ćabe nalazi se crni zastor (*burqu*), takođe sa utkanim kur'anskim ajetima. Nedaleko od vrata Ćabe - metaripo uzdignut od zemlje - nalazi se čuveni Crni kamen, jedan od razloga svetosti Ćabe. Svake godine, pre početka hadža Ćaba se pere i privremeno prekriva belom tkaninom, da bi na kraju hodočašća dobila novu, opet od crnog brokata.

CRNI KAMEN

Neposredno pre objave islama verovesnik Muhammed treba da ga je, u svom ogrtaču uneo u Ćabu, okončavši tako sukobe među Mekancima. Kada su jeretički Karmati napali (931) i opljačkali Meku odneli su sa sobom i Crni kamen vrativši ga - uz veliki otkup - tek nakon 30 godina. Tada je, izgleda, razbijen u više komada. Još dva puta je kamen dospevao u opake ruke; u XI veku jedan dvorjanin bogohulnog fatimidskog halife al-Hakima bezuspešno je pokušao da ga razbije maljem i, 1932. godine, kada ga otima, iščupavši ga iz zida, jedan avganistanski hodočasnik. U svečanoj ceremoniji kralj Ibn Saud vraća ga ponovo na staro mesto. I 1979, Velika džamija je dve nedelje bila zaposednuta od strane vahabitskih ekstremista.

Danas je Crni kamen (dosad nije izvršena njegova naučna analiza) sastavljen od tri veća i nekoliko manjih komada opasnih srebrnim prstenom. Ritualno celivanje hadžija toliko je uglačalo i izdubilo njegovu površinu da je stvorena rupa veličine ljudske glave.

Poštovanje crne građevine rasprostiralo se na sve ono što je sa njom u vezi: na Crni kamen, pozlaćeni oluk, *multazam* (deo zida između Crnog kamena i vrata), grobove (H)agare i Ismaila i, pre svega, sveti izvor Zemzem. Ćaba je imala uveliko svojstva koja se vezuju za semitska svetišta. Pre svega, ona je celo područje učinila posvećenim tlom, što je označeno kamenim znakovima koji svakome ko u njih uđe nameće određena ograničenja; ovaj prostor (Harem Meke), ustvari, okružuje grad sa svih strana, a nekim smerovima proteže se i do 20 kilometara. I u ovom ograđenom svetom prostoru nije dozvoljeno ubijanje živih bića (osim otrovnih i opasnih). I samo je muslimanima dozvoljeno da uđu u ovaj prostor. Kad su stara arapska plemena hodočastila na Ćabu prestajali su svi sukobi i bilo je zabranjeno nošenje oružja. Harem i Ćaba pružali su azil progonjenima, čak i ubojicama. Što se obreda tiče, izveštavano je da je paganskim Arapima idol zamenjivao oltar i da se na njemu razmazivala krv žrtvenih životinja. U islamsko doba klanje životinja obavlja se u Mini (mesto u brdima istočno od Meke).

Na Ćabu najmanje jednom u toku života treba da dođe svaki zdrav i materijalno obezbeđen musliman. Inače, hodočasnici, i muškarci i žene se posle ritualnog pranja oblače u belo, s tim što žene pokrivaju glavu, ali ne i lice.

Brojna su svedočanstva o uznošenju verskih osećanja pri pogledu hadžija na Ćabu. "Cijela zajednica - čitamo u jednom arapskom opisu - stoji tu u najvećem strahopoštovanju pred tim najvišim veličanstvom i najmoćnijim nadahniteljem bogobojažni, pred kojom najveće duše postaju male do nepostojanja. I da nismo bili svjedoci pokreta tijela u stavu *salata* i uzdizanja ruku pri molitvama i mrmljanju očitovanja smjernosti, te da nismo čuli kucanje srca pred tom beskrajnom veličinom, mislili bismo da smo preneseni u neki drugi život. A mi smo u tom trenutku i bili u nekom drugom svijetu: bili smo u kući Božjoj i u neposrednom Božjem prisuću, a pri nama su bili samo prignuta glava i ponizni jezik i uzvišene molitve i ovlažene oči i zaplašeno srce i zagovorno čisto uvjerenje".

Putovanju u srce utopije (2)

Moskovski dani Krleže i Benjamina

PIŠE: ZORAN JANIĆ

Uzmite i otvorite nasumce bilo koju stranicu iz *Izleta u Rusiju*; silina jezika kojom je ova knjiga napisana vibrantna je kao eho, kao zvonjava u katedrali, u toj meri da čitalac oseća kao da iskoračuje nekud van, negde iznad gde je vazduh veoma razređen i gde se jezik supralingvističkom snagom, u kaskadama, oburvava u tamnu zonu one prvobitne Reči iz koje je sve i nastalo; oseća se da je pesnik srećno pronašao svoj instrument. Ili možda, pre obrnuto: instrument (jezik) našao je svog pesnika.

Samo providenje kao da je iz nekog nepoznatog razloga bilo široke ruke onda kada je, osim Krleži, u prvoj polovini XX veka dopustilo i drugoj dvojici ništa manje velikih pisaca, Andriću i Crnjanskom, da se pojave zajedno u isto vreme kad i on. I neke mnogo veće zemlje, i veće kulture, dale bi ne zna se šta za tu čast da se mogu pohvaliti imenima takvog formata (no ono što je providenje tako štedro podarilo na početku veka oduzeće kasnije i višestruko naplatiti istorija, na kraju, u poslednjim decenijama, kada se zemlja raspala u krvi i zločinima). Imati trojicu takvih pisaca u isto vreme, od kojih svaki na svoj način vrši frontalni semantički napad na jezik, preudešavajući ga za potrebe novog vremena, uistinu je redak dar sudbine kakav teško da će se ikad više ponoviti. Krleža je od njih trojice ipak bio najbliži tim zahtevima novog, predodređen da svest nacije podigne za evolutivni stupanj naviše, ne samo zato što njegova literatura za temu nije uzimala daleku istorijsku prošlost (kao što je bio slučaj sa Andrićem i Crnjanskim), ili bila sklona uzdizanju nacionalnog bića i slavljenju njegovih teško proverljivih vrlina (Crnjanski), nego i stoga - i pre svega stoga - što je njegov jezik, većma od ove dvojice, sezao u onu dimenziju gde se apstraktni koncepti i kategorije susreću sa životvornim sadržajem punim značenja i tu se, u prostoru rezervisanom za apstraktno, sve do onih najfinijih senki nematerijalnih pojmova i ideja, po prvi put osećaju kao kod kuće, u svom elementu.

I sama Krležina misao, uostalom, već po usmerenju i temperamentu bila je na izvestan način modernija od misli ove dvojice: klasicistički odmerena Andrićeva misao u biti je helenska, predhrišćanska, sa temeljima u učenju Stoe i sva u želji za smirenjem, zamiranjem u samoj sebi, za tišinom i nestankom, dok kod Crnjanskog, koji je čudesno razlabavio sintaksu srpskog jezika i ezoterično je omekšao, učinivši je podatnom za najsvakovrsnija poetska oblikovanja i opkoračenja, kao da je od najfinije morske pene, prisutni su i dalje tragovi magijskog (magijsko-poetskog), gde su sve stvari i pojave na svetu animistički povezane i kadre da utiču jedna na drugu, čak i na daljinu. I melanholija Crnjanskog i stoicizam Andrića polaze od realnosti koju i jedan i drugi bezrezervno prihvataju, od postojećeg poretka stvari koji se nikad ne negira - obojica su pristojni građani polisa - a ukoliko i negiraju, to se događa jedino u ime sudbine, bogova prošlosti ili žala zbog nekih zavek izgubljenih vrednosti. Za razliku od njih, Krleža

je nezadovoljni buntovnik, rebel čiji je pogled okrenut u budućnost, kome ako je nešto strano to su palijativna nagnuća velike ruske književnosti i njena večita sklonost da na etičkom planu nalazi utehu za beskraju povorku slomljenih ljudskih egzistencija i mračno sivilo najgore društvene bede.

Stoga ne treba da čudi što je Krležin ulazak u Moskvu u znaku Prusta; u sinestaziji boja, mirisa i zvukova krije se najbolji ključ za otvaranje prostora sećanja, ali i mogućnost da se, nepomućena pogleda, uđe u srce utopije. Dok moskovskim bulevarima odjekuju njegovi koraci njegova tišti neka neodređena žalost, a razlozi te žalosti leže u mirisima i bojama koji ga tamo dočekuju: "Tako je moj prvi ulazak u Moskvu ispao žalostan. Kako sam nogom dodirnuo moskovsko tlo, odmah, u prvom trenutku, sa terase vindavskog kolodvora, namirisao sam žalost. Mirisalo je po snijegu, vrane su graktale sa zlatnih lukovica jedne ruske crkve, a nedaleko kao da su se pripalile prnje: zrak je bio zasićen oporim vonjem spaljene sukna". Čitave uvodne stranice ispisane su prustovskim rukopisom na temu intenzivnog doživljaja tuge i potištenosti da bi poslužile kao priprema za ono što će ga tamo, na ulicama obećanog Novog Jerusalima i Trećeg Rima, dočekati i ceo taj uvod zapravo ima za cilj samo jedno, da naglasi kako on ulazi u Moskvu kao pesnik, širom otvorenih očiju, kao prustovski emisar obuzet zvucima, mirisima i bojama, u krajnjoj liniji kao dete. Na

najvišem mestu u prustovskoj hijerarhiji oseta stoji mirisi (u njima leži tajna onog jesenjeg žalobnog štimunga i raspoloženja), potom dolaze zvuci, same boje i osvetljenje, a dodate li k tome i prizor jevrejskog grobara, crne brade, u crnom kaftanu, kako sa belo ofarbanim mrtvačkim sandukom u krilu putuje saonicama zavejanim moskovskim ulicama, onda je poražavajući utisak za nekoga ko je po prvi put doputovao u novi grad potpun, njegova svest se tada "zaogrnuti teškim mirisima i tmurnim bojama zatvara kao riblje škrge u blatnoj vodi".



Krleža odlazi u hotel, uzima sobu koja "miriše po paljevini i po karbolu" i dok leži u pustoju, belookrećenoj sobi golih zidova oseća kako ga trese groznica, a u ogledalu na suprotnom zidu hvata svoj sopstveni odraz te je primoran da ustane, da prekrije ogledalo crnom pelerinom kako ne bi gledao "tog indiskretnog stranca u staklu ogledala", tu sliku njegove podvojenosti. Još tada, dok izgara u vrućici u hladnoj hotelskoj postelji, ne promiče mu simbolični naboj tog zloslutnog aranžmana; crna pelerina prebačena preko ogledala asocijativno prerasta u raširenu crnu zastavu, a njemu kroz glavu prolazi sumorna misao kako se ogledala zastiru crninom samo u sobi mrtvacu. Neprijatni mirisi ne napuštaju ga čak ni u osami prazne hotelske sobe. Njegove jastučnice vonjaju „po penetrantno oštrom dezinfektoru“, neko dva put greškom ulazi u njegovu sobu, on ustaje i traži ključ da zaključa vrata ali ključa nema, u tom mu se, da zlo bude veće, iver sa daščanog poda zabija pod stopalo i dok tako sedi poluobučen u nezagrejanoj sobi, cvokćući od zime i groznice, prčkajući golom iglom oko uraslog ivera u tabanu, njemu se, kao u bunilu, javljaju lica nekih davnih pokojnika – "čude se mrtvi mađarski kavalerijski oficiri što sam stigao u Moskvu"!

nastavak u sledećem broju

Probudimo se

PIŠE: RADE VUKOSAV

Dejtonski sporazum je Bosnu i Hercegovinu (BiH) doveo u pat poziciju i evo već 20 godina traje ubijanje (BiH). Počelo je temeljno pripremljenim ratom, kojim je razorena, popaljena, poharana, prekrivena masovnim grobnicama i etnički očišćena. Onda su to arhitekti Dejtona još više pogoršali priznavanjem, ratom postignutih uspeha agresora na Bosnu. Ubili su Pravdu i viševjekovni zajednički život u BiH, nagradivši agresore teritorijama očišćenim, pretežno od Bošnjaka. Počinjen je i prvi genocid u Evropi poslije Drugoga svjetskoga rata, ovog puta nad Bošnjacima, što je i Međunarodni sud pravde potvrdio. Međunarodna zajednica snosi historijsku odgovornost što je, nepune četiri godine posmatrala kako agresori krvavim ratom ubijaju Bosnu. Da je podijele. Čekali su da se desi ono najgore: i desilo se. „Ovaj grad poklanjam srpskom narodu!“ reče general Ratko Mladić u Srebrenici, 11. jula 1995. godine, nakon čega je poubijao više od 8000 Bošnjaka, civila. I to Dejton potvrdi i dade mu Srebrenicu. I podijeliše, do sad nikad u historiji, po nacionalnostima nedijeljenu Bosnu. I to na dva „entiteta“. Agresorima pokloniše Republiku Srpsku (polu BiH za 31,3 posto Srba u BiH), kao jedan od entiteta, a ostalo odrediše, klimavoj, Federaciji BiH. Bosni i Hercegovini za tutore odrediše agresore, one koji su je ubijali, da oni „garantuju“ poštovanje Dejtonskog sporazuma!!! Krivci, agresori, dželati, pa tutori, garanti mira!!! Upravo oni čiji je državni, vojni i policijski vrh u Hagu – Haškom tribunalom za zločine počinjene u BiH i drugdje – da oni budu garanti Bosni i Hercegovini!!! I to u Evropi!!! Pa oni sada čekaju pogodnu situaciju da dovrše ono za što su ratovali, što uzastopno čine evo već gotovo 16 godina nakon rata, a to je otcjepljenje i priključenje Srbiji/Hrvatskoj. Možda je međunarodna zajednica to i namjestila da se tako – u pogodno vrijeme – i učini. Ove godine, 26. maja je Ratko Mladić uhapšen i već se nalazi i Ševeningenu. Bravo, ali to je, bojati se, trgovina. Učinjeno je zato da bi, bojati se, Srbija stekla bolji imidž u pregovorima. U Beogradu se, među građanima, šuška da je odgovorni diplomata međunarodne

zajednice za Zapadni Balkan Tadiću rekao „da budu strpljivi i dobiće Republiku Srpsku“. Mladića su grčevito čuvali, jer, „On nam je doneo Republiku Srpsku“ (RS). Da mu je, od strane međunarodne zajednice, osporena ta kriminalna pobjeda bio bi on već davno u Hagu. Dobio je rat, a da je bilo pravde da ga je izgubio, sami Srbi bi ga već odavno predali. Zašto se sve to realno ne cijeni?! Zašto to međunarodna zajednica toleriše? Drže se Dejtona k'o pijan plota, iako se jasno vidi da razbijači BiH Dejton zloupotrebljavaju. Pogledajmo našto liči zemljopisna karta BiH. Istočni entitet, kojeg otvoreno podržavaju Beograd i Moskva, liči na hobotnicu, raširenu po teritoriji BiH. Em, su Bošnjaci masovno razvlašćeni svojih ognjišta i posjeda, što ubijanjima, što progonima, sa svojih ognjišta i svojih posjeda sa područja sadašnje (RS), em, onako kako im je Dejton odredio, žive blokirani i povezani sa neakvim „koridorima“; odvojenim „Istočnim Sarajevom“ (čitaj Berlinom). Tako i Zapadnim Mostarom. Koridori i podijeljeni gradovi, a u Evropi!!! Kao Palestinci i to u svojoj viševjekovnoj Bosni! Tako su „usrećeni“ u Dejtonu 1995. godine. I na takvoj podjeli međunarodna zajednica uporno i dalje insistira. Slično kao Staljin i njegovi sljedbenici na njihovim kolhozima i sovhozima (dok je narod gladovao), od kojih se nije odustajalo sve do propasti SSSR. I nikako tu Dejtonsku rugobu ne mijenjaju, ne ukidaju. Dejtonskom Bosnom drma Dodik, onako kako se njemu hoće. On otvoreno ne priznaje Bosnu. Ni Sarajevo kao glavni grad. Zašto? Zato što njegova strana nije ratovala zato da bi ostali u BiH. To se očito vidi. Nemaju ni zastave BiH, niti dosadašnjih naziva bosanskih gradova: „Bosanski Novi, Bosanski Šamac, Bosanka Gradiška, Bosanski Brod... Sve bosanske prefikse prebrisao je još Radovan Karadžić. I ne vraćaju ih. I ne traži se od njih da to isprave. Oni su pobjednici ovoga rata, jer im je Dejtonom to priznato. Kažu da po „Dejtonskom sporazumu imaju pravo“. Imaju pravo na ovo, imaju pravo na ono. Ponašaju se kao da su oni žrtve ovoga rata, a ne masovni vlasnici tuđe imovine onih koje su poubijali i protjerali. Provodi se Miloševićev projekat: „Ako vi tražite konfederaciju, Srbija će postaviti pitanje granica“. To je to. Oni traže pravo iznad prava. Oni će, dok je Dejtona, uvijek nešto naći čime će razbijati BiH. Premnogo im je već dato, a oni hoće sve. Dejtonom se pravdaju i političari Federacije. I sve dok je Dayton na snazi - biti će i Dodika i Čovića. I onih

drugih. Sloge i mira u BiH ne može biti. Bosna će sve više i više propadati. Vidi li to međunarodna zajednica ili neće da vidi? Neodlučnost međunarodnih institucija je izrazita. Neodlučnost Evropske unije posebno je uočljiva. Dokle će to trajati? Zastarjeli je problem teže rješavati. Umjesto da se okrenemo ekonomskom razvoju, naci-političari naci-politiziraju. Bosna nazaduje. Da ponovimo - državni vrh u Srbiji dobro zna da je sa Kosovom već - svršen čin. Da ga Srbija više nikad neće povratiti. Oni to znaju, ali zatežu to da bi tvrdili pazar - Republici Srpsku za Kosovo, što se već jasno vidi. Kakve veze ima BiH sa Kosovom, pitanje je za javnost. Još je Radovan Karadžić na Palama nabacio priču o nadglasavanju Srba. „Brojniji narod - Bošnjaci - nadglasavaju Srbe i oni se od toga moraju zaštititi“. To je samo farsa. U čemu će biti nadglasani? Jedino u svim pokušajima razbijanja BiH, a oni hoće i tu eventualnu „rampu“ da unaprijed otklone. I da im to služi za opravdanje svojih namjera. To se papagajski ponavlja. Zacrtna ne/djela i projekti Karadžića i Mladića i dalje žive. Nažalost i provode se - drsko. Gospodo iz Ujedinjenih nacija, iz Savjeta bezbjednosti, iz Evroske unije, iz SAD i ostali: Izjavljujemo da nam je u svojoj BiH tijesno i teško živjeti u nekim oblicima „geta“ - odvojenim u „Zapadnom“ Sarajevu, „Istočnom“ Mostaru, koridorima, pa i distriktima u našoj BiH, u kojoj tokom sve njene viševjekovne historije toga nije bilo. Čak i Jevreji protjerani iz Španjolske 1493. godine, jedino u Bosni, za razliku od ostalog dijela Evrope, nisu živjeli u getu nego kao slobodni građani. Kad su muslimani Bošnjaci mogli vijekovima živjeti sa nama Srbima, zašto mi ne možemo sa njima? Zna se - zbog teritorijalnog osvajanja, a ne zbog zajedničke „nemogućnosti“ suživota. U našoj BiH smo živjeli zajedno vijekovima i nikad nije bilo ni geta ni koridora - ni nacionalnih manjina. Osim u ratovima koji su nam nametali ustaše i četnici, nismo znali šta je to. BiH je vijekovima bila zajednica zajedno-živećih konfesija, prekrivena mješovitim bogomoljama, izgrađenim dok smo zajedno živjeli. Svi smo sačuvali svoje ime, religiju, jezik, pismo, bogomolje; opstali smo i jedni i drugi i treći. BiH je svjetski specifikum u zajedničkom životu. To veliko bogastvo naci-političari, agresijom na BiH, narušiše, što treba iznova uspostaviti. Zašto u Dejtonu povjerovali u njihove laži? Zahtijevamo da u svojoj BiH niko ne smije biti

nacionalna manjina. Niti naci torova, kao što nam je sad nametnuto - silom. Ima pogodnijih modusa za zajednički život, boljih od ovog - jadnog - Dejtonskog, kojeg građani BiH i politički i ekonomski teško podnose. Konstitutivnost i zajednički život svih naroda u BiH se mora sačuvati. Pronađite, gospodo iz međunarodnih institucija, pametniji, racionalniji i povoljniji model. Iz Beograda držanvici za BiH govore: „Neka bude kako se političari dogovore“, a znaju da dogovora kod ovakvih „entiteta“ kakvi su i kod ovakvih političara, neće biti. To je cinizam. Političari u BiH se nikad neće dogovoriti, jer oni koji su ratovali za nove granice Srbije i Hrvatske, se nikad neće dogovoriti, jer ne odustaju od krajnjih namjera. Bošnjaci u BiH su se pokazali, više naklonjeni građanskom društvu i kao veći Evropljani nego što su oni koji su ih stijesnili. To su potvrdili i posljedni izbori u BiH. Ali i opet, ono ali - strpljenje ima i svoj kraj. Ne žele biti ni talibani, ni Al Kaida. Pa ni ma koji ekstremisti. Oni pružaju ruku svima koji žele graditi bolji život u BiH. Ali ne u kojekakvim koridorima, i sličnim torovima, getima. Traže da im se vrati oteto. Be-ha Srbi imaju specijalne i paralelne odnose sa Srbijom. Kažu - sa „duhovno srodnom narodom“. Hrvati imaju „duhovno srodni narod“ u Hrvatskoj. Ko je Bošnjacima duhovno srodni narod? Gdje je taj narod?! Je li taj narod na Balkanu, u Evropi ili negdje - van Evrope?! Kome ih guramo? Boris Tadić se udružio sa Dodikom, isto kao nekad Milošević sa Karadžiem. Kad se u Srbiji i RS spominje Republika Srpska, tu nema Bosne, Bosna se ne spominje. „Bosna je samo reka Bosna, a onaj ko kaže da je Bosanac, on je samo reka Bosna“, čulo se od pojedinaca u Beogradu. Biciklistička trka kroz Sbiju ide do Pala u „Republici Srpskoj“. Ne spominje se BiH, kao da RS nije u BiH. Najveća nesreća po BiH je ta što se u institucijama međunarodne zajednice ne poznaje, ili se oskudno poznaje, historija Bosne i Hercegovine. Poznaje se krivitvorena historija, onako kako je tendenciozno tumače iz Srbije, Hrvatske i kako je tumače naci-političari u RS i HDZ u Herceg-Bosni. Tvrdi se da su muslimani Bošnjaci postali od Srba/Hrvata, što je isto tendenciozna izmišljotina. Prešutkuje se da su svi Bosanci, po religiji, pretežno bili bogumili (patareni). I bosanski kraljevi su bili bogumili. Potvrđuje to i vrlo veliki broj

stećaka, koji su bili bogumilski nadgrobni spomenici i kojima je Bosna, još i danas, prekrivena. Bogumili su pretežno primili islam od Osmanlija, jer ni bogumili nisu vjerovali u kipove i slike - ikone kao i u islamu, pa im je islam bi privlačniji od religije gdje su kipovi i ikone. Bosanci bogumili nisu bili Srbi/Hrvati nego Bosanci slavenskog porijekla. Bilo je i pravoslavaca i katolika koji su poslije prelazili na islam, što treba priznati, ali su bogumili bili ta gro masa koji su u BiH primili islam, a poneki (bogumili) i pravoslavlje i katolicizam. Dvije hrišćanske/kršćanske religije (parvoslavci i katolici) su u Bosni forsirane od strane Nemanjića i ugarsko-hrvatskih vlasti, u doba ratova sa Bosnom. Gospodo iz međunarodne zajednice: zašto „srpska Bosna“/“hrvatska Bosna“ ne može biti svoja - bosanska? Bošnjaci su tridesetih godina XIX vijeka, pod vodstvom Husena kapetana Gradašćevića, 1831. godine, na Kosovu kod Lipljana, bili katastrofalno porazili sultanovu vojsku da bi BiH bila svoja - bosanska. Pa, oslobodite nas, već jednom pritisaka. Da radimo i gradimo. Da sa svim svojim susjedima budemo u dobrim međunarodnim odnosima i da bolje živimo. Apel je svjetskoj javnosti da se Bosni pomogne u rasterećenju od međusobnih naci-izolacija; da bi se Bosna okrenula ekonomskom razvoju. Zabrinjavajuće je stanje privrede. Nezaposlenost, u ratom opustošenoj Bosni je zabrinjavajuće velika. Siromaštvo i dalje raste. Glad je na pomolu i može doći do socijalnog bunta i anarhije s nepredviđenim posljedicama. Ekstremne naci-političare treba energično odstranjivati. Ne pravite od BiH Afganistan. Ni Gazu. Jer, strpljenu ima kraja. Ne želimo iznova krvariti! Za BiH bi najbolja unutarpolitička podjela bila šest ili sedam kantona, sa parlamentom pogodnim za zajedničko odlučivanje, za konstitutivnost svih naroda, za zajednički život. Oni koji teže razbijanju BiH - igraju se vatrom. To nipošto!!! Nacionalizam nije budućnost čovječanstva nego građansko društvo. BiH je u Evropi i želimo i mi biti jedna od evropskih država. Na međunarodnoj zajednici je odluka, šta dalje, pošto je Dejtonski sporazum doveo BiH u pat poziciju iz koje dosadašnjim mjerama ne može izaći.

HELSINŠKE SVESKE



28. Sandžak: Identitet u procesu starog i novog



29. Sandžak i evropska perspektiva



30. Zatvori u Srbiji 2010

da li imate ostala izdanja helsinškog odbora?

SVEDOČANSTVA

20. Milošević vs. Jugoslavija
21. Izbeglice - Žrtve etničkog inženjeringa
22. Srebrenica - od poricanja do priznanja
23. Aleksandar Bošković, *Etnologija svakodnevnog života*
24. Dubrovnik: "Rat za mir"
25. Zoran Đinđić: *Etika odgovornosti*
26. Kovanje antijugoslovenske zavere I i II
27. Bosna i Hercegovina - jezgro velikosrpskog projekta
29. Fahri Musliu, *Montirani procesi protiv kosovskih Albanaca*
30. Srđa Popović, *Nedovršeni proces*
31. Vukovarska tragedija 1991 I i II
32. Snaga lične odgovornosti
33. Rat u brojkama
34. Raskrinkavanje projekta Velika Srbija
35. Fahri Musliu, *Masakr u Suvoj Reci*
36. Jens-Martin Eriksen i Frederik Stjernfelt, *Scenografija rata*
37. Olivera Milosavljević, *Činjenice i tumačenja*
38. Prijatelji o Seški Stanojlović, *Verna svojoj profesiji*



OGLEDI

9. Momčilo Isić, *Seljanka u Srbiji u prvoj polovini XX veka*
10. Tomislav Ognjanović, *Čaršija, Utrina ili Srbija*
11. Ljiljana Vuletić (priredila), *Ksenija Atanasijević: Etika feminizma*
12. Olga Popović-Obradović, *Kakva ili kolika država*
13. Ivan Đurić, *Vlast, opozicija, alternativa*
14. Olivera Milosavljević, *Savremenici fašizma 1*
15. Olivera Milosavljević, *Savremenici fašizma 2*